

29
2023

Diapog
Медіастудії

ISSN 2308-3255

Одеський національний
університет імені І. І. Мечникова
Факультет журналістики,
реклами та видавничої справи

Odesa I. I. Mechnikov
National University
Department of Journalism,
Advertising and Publishing

ISSN 2308-3255

ДІАЛОГ МЕДІАСТУДІЇ

DIALOG MEDIASTUDIOS

науковий журнал
випуск 29, 2023

scientific journal
issue 29, 2023

Одеса
Одеський національний
університет імені І. І. Мечникова

Odesa
Odesa I. I. Mechnikov
National University

2023

Засновник:

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
(Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
Серія КВ № 9978 від 21.06.2005)
Усі права застережені.

Посилання на матеріали цього видання під час їхнього цитування обов'язкові.

Рекомендовано до друку

Вченою радою факультету журналістики, реклами та видавничої справи

Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.

Протокол №3 від 30 листопада 2023 року

Редакційна колегія журналу «Діалог: Медіастудії» (з 2022 року)

голова редколегії:

д-р наук із соц. комунік. Олена Іванова, Одеса, Україна.

члени редколегії:

д-р іст. наук Ірена Гребцова, Одеса, Україна;

д-р філос. наук Василь Попков, Одеса, Україна;

д-р наук із соц. комунік. Вікторія Шевченко, Київ, Україна;

д-р наук із соц. комунік. Марія Бутиріна, Дніпро, Україна;

д-р філол. наук Володимир Олексенко, Херсон, Україна;

д-р екон. наук Антоніна Дьякова, Рига, Латвія;

д-р філол. наук, dr hab Світлана Романюк, Варшава, Польща;

dr hab Веслав Вацлавчик, Торунь, Польща.

Діалог: Медіастудії / за ред. О. Іванової; Одеський національний університет імені І. І. Мечникова. Одеса, 2023. Вип. 29. 166 с.

Видання присвячене дослідженню питань комунікації в політичній, соціальній та культурній сферах.

Науковцям, фахівцям із соціальних комунікацій, аспірантам та студентам.

Рецензованість журналу: усі матеріали, подані до редакції, проходять закрите рецензування. Видання індексується в міжнародних базах даних Index Copernicus (ICI Journal Master List 2016: ICV 2016 54.72) та Google Scholar.

WEB-сайт журналу: <http://dms.onu.edu.ua>.

Електронні версії журналу зберігаються на порталі наукової періодики Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (<http://www.irbis-nbuv.gov.ua>)

Founder:

Odesa I. I. Mechnikov National University
(State Registration Certificate:
KB № 9978 (Ukraine), issued on 21.06.2005)
All rights are reserved.

Links to this release materials during their citation are obligatory.
It is recommended for publication by the Academic Council
of the Department of Journalism, Advertising and Publishing
of Odesa I. I. Mechnikov National University
(transactions number 3 from the 30 November 2023)

Editorial Board of «Dialog: Mediastudios» (since 2022)*Head editor:*

Olena Ivanova – D. Sc. (Social Communications), Odesa, Ukraine.

Members of the editorial board:

Irena Grebtsova – D. Sc. (History), Odesa, Ukraine;
Vasyl Popkov – D. Sc. (Philosophy), Odesa, Ukraine;
Viktoria Shevchenko – D. Sc. (Social Communications), Kyiv, Ukraine;
Maria Butyrina – D. Sc. (Social Communications), Dnipro, Ukraine;
Volodymyr Oleksenko – D. Sc. (Philology), Kherson, Ukraine;
Antonina Diakova – D. Sc. (Economics), Riga, Latvia;
Svitlana Romanyuk – D. Sc. (Philology), Dr hab., Warsaw, Poland;
Wiesław Waclawczyk – Dr hab., Torun, Poland.

Dialog: Mediastudios / edited by Olena Ivanova; Odesa I. I. Mechnikov National University. – Odesa, 2023. – Issue 29. – 166 p.

The scientific journal publishes papers about communication in political, social and cultural spheres.

The publication is intended for teachers, researchers, doctoral students, and students.

Reviewing of the journal: all the materials, which are submitted to the editorial board, undergo the closed and opened reviewing. The publication is indexed by ICI Journal Master List 2016: ICV 2016 54.72, Google Scholar.

WEB-site of the journal: <http://obraz.sumdu.edu.ua>

The electronic version of this scientific publication is referred to Vernadsky National Library of Ukraine for the depositary storage and for its presentation on the portal of scientific periodicals of Ukraine.

Link: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua> (Scientific Periodicals of Ukraine).

© Dialog: Mediastudios, 2023
© Odesa I. I. Mechnikov
National University, 2023

ЗМІСТ/CONTENTS*Сергій Азєєв, Олена Орлова / Serhii Azieiev, Olena Orlova*

СУЧАСНІ ОНЛАЙНОВІ КОНСТРУКТОРИ КРОС-МЕДІЙНИХ ІСТОРІЙ: РІЗНОВИДИ, ІНСТРУМЕНТАРІЙ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ	6
Modern online constructors of cross-media stories: varieties, tools and application features	18

Євген Блінов / Yevhen Blinov

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ МІСЦЕВОЇ ВЛАДИ У ВОЄННИЙ ЧАС (НА ПРИКЛАДІ ОДЕСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ)	21
Social communications of the local government in wartime (on the example of the Odesa city council)	32

Ангеліна Житнікова / Anhelina Zhytnikova

ОЗНАКИ КОНСТРУКТИВНОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ В УКРАЇНСЬКИХ ЗМІ	35
Signs of constructive journalism in the Ukrainian media	42

Аліна Задорожня / Alina Zadorozhnia

«МАРШРУТИ ПАМ'ЯТІ»: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВНУТРІШНЬОГО ТУРИЗМУ УКРАЇНИ В ОБ'ЄКТИВІ ЗМІ	45
«Pahts of memory»: realities and prospects of the domestic tourism of Ukraine in the view of the media	54

Олена Іванова / Olena Ivanova

МОНІТОРИНГОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ В СИСТЕМІ НАУК ПРО СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ	57
Monitoring research in the system of social communication sciences	69

Олена Іщенко / Olena Ishchenko

ЖАНРОВІ ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ ЛІТЕРАТУРИ НОН-ФІКШН (НА ПРИКЛАДІ КНИГИ «МРІЯ ПРО АНТАРКТИДУ» МАРКІЯНА ПРОХАСЬКА)	73
Genre features of modern non-fiction literature (on the example of the book «Dream of Antarctic» by Markiyan Prokhasko)	78

Алла Коваленко / Alla Kovalenko

ПРОБЛЕМИ КОЛАБОРАЦІОНІЗМУ ТА РОСІЙСЬКОЇ ПРОПАГАНДИ В ОСВІТІ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ УКРАЇНСЬКИХ ЗМІ)	80
Problems of collaborationism and russian propaganda in education in the temporarily occupied territories during the Russian-Ukrainian war (based on Ukrainian media materials)	93

Станіслав Ковальський / Stanislav Kovalskyi

**ПРОТИДІЯ РОСІЙСЬКІЙ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ ТА ПРОПАГАНДИ
В УКРАЇНСЬКОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ
(НА ПРИКЛАДІ ЕЛЕКТРОННОГО РЕСУРСУ
ЦЕНТРУ ПРОТИДІЇ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ ПРИ РНБО УКРАЇНИ)**

Countering russian disinformation and propaganda in the ukrainian information space (on the example of the electronic resource of the Centre for countering disinformation at the NSDC of Ukraine)	96
	106

Тетяна Милимко / Tetiana Mylymko

**МЕТОДИ ПІДВИЩЕННЯ ПОПУЛЯРНОСТІ ОНЛАЙН ЗМІ:
СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПОТРЕБИ РИНКУ**

Methods of increasing the popularity of online media: current challenges and market needs	109
	115

Вікторія Мірошниченко / Viktoriia Miroshnichenko

**ПРОБЛЕМАТИКА ФІНАНСУВАННЯ ЗМІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ
ТА ШЛЯХИ ЇЇ ВИРІШЕННЯ**

Problems of media financing during war and ways to solve them	117
	123

Арсен Подосян / Arsen Podosian

**СЦЕНАРІЙ ЯК СТРУКТУРНИЙ КОМПОНЕНТ ТВОРЧОЇ РОБОТИ
РЕЖИСЕРА В СУЧАСНОМУ КІНЕМАТОГРАФІ**

The script as a structural component of the director's creative work in modern cinematography	125
	135

Тетяна Тхоржевська / Tetiana Tkhorzhevskya

**СЕНСИТИВНА ЖУРНАЛІСТИКА ЯК ТЕХНОЛОГІЯ
ВРЕГУЛЮВАННЯ КОНФЛІКТІВ**

Sensitive journalism as a conflict settlement technology	137
	145

Аліна Черв'ячук / Alina Chervinchuk

**ФІКСАЦІЯ ТА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ РОСІЙСЬКОЇ
АРМІЇ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ: ДОСВІД УКРАЇНСЬКИХ ЖУРНАЛІСТІВ**

Recording and representation of war crimes of the russian army on the territory of Ukraine: experience of ukrainian journalists	147
	155

ВИМОГИ ДО ПОДАННЯ МАТЕРІАЛІВ	159
-------------------------------------	-----

УДК 077:004.77(045)

DOI: <https://doi.org/10.18524/2308-3255.2023.29.300631>

СУЧАСНІ ОНЛАЙНОВІ КОНСТРУКТОРИ КРОС-МЕДІЙНИХ ІСТОРІЙ: РІЗНОВИДИ, ІНСТРУМЕНТАРІЙ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ

Сергій Азеєв,

старший викладач кафедри нових медіа та медіадизайну
факультету журналістики, реклами та видавничої справи
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
e-mail: s.azeev@onu.edu.ua; s.azeev@ukr.net

Олена Орлова,

старший викладач кафедри нових медіа та медіадизайну
факультету журналістики, реклами та видавничої справи
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
e-mail: o.orlova@onu.edu.ua; oenten2017@gmail.com

Явище сторітелінгу не нове в глобальному інформаційному середовищі, але воно значно змінило свою сутність у часи цифрової трансформації світу. До того ж стрімкий розвиток мережевих технологій, паралельно з тотальною цифровізацією суспільства, перетворив сторітелінг в унікальну медійну формацію з потужним синергетичним ефектом, отриманим шляхом злиття крос-медійних складників.

У цьому дослідженні зацентовано увагу на інструментарії сучасного сторітелінгу, зокрема на онлайн-ресурсах для створення крос-медійних історій. Розглянуто різновиди таких конструкторів, причому в контексті функціонування саме української медіасфери.

Описано особливості застосування окремих найпопулярніших багатофункціональних онлайн-засобів сторітелінгу в журналістському вимірі, для створення таких крос-медійних продуктів, як, наприклад, лонгріди, мультимедійні тексти тощо.

Відображено рівень присутності питання конструювання крос-медійних історій у дослідницькому полі сучасних науковців.

Ключові слова: цифровізація, диджиталізація, інтерактивність, цифровий контент, цифровий інструмент, онлайн-сервіс, штучний інтелект, крос-медійний сторітелінг, лонгвід, мультимедійний текст, кіберпростір.

Актуальність дослідження. Постановка проблеми та її зв'язок із науковими й практичними завданнями.

Процес донесення інформації до соціуму споконвіків, від малюнків на камені до витворів штучного інтелекту, передбачав залучення найрізноманітніших форм її відображення та злиття цих форм у єдину історію, яка була б змістовною, цікавою, привабливою та спонукальною. Людина, таким чином, змушувала «говорити» текст, звук, зображення в їхньому гармонійному поєднанні, створюючи своєрідний медійний «контейнер», який ми зараз називаємо сторітелінгом.

Сучасний сторітелінг набув цифрового відображення, що значно посилило його комунікаційні можливості, а разом із тим – ступінь емоційного впливу на людину. Так, завдяки засобам цифрового сторітелінгу, нові медіа, функціонуючи в універсальному кіберпросторі, дедалі посилюють вплив на величезну аудиторію світової інтернет-павутини.

Вміти користуватися цифровими засобами сторітелінгу практично в усіх галузях життя – першочергова умова успішного існування нової генерації членів соціуму сьогодні. До того ж умови цифрової «багатоканальності» передбачають неодмінну реалізацію історій «із відгуком», адже крос-медійні технології – це не тільки синергія поєднання різних форм мультимедійного контенту та цифрових платформ, але й «розширення рамок традиційної комунікації через залучення ширшого кола споживачів інформації, які стають її співтворцями та зумовлюють ефект транс-медіа» [17, 21]. Таким чином, сучасний сторітелінг не може обійтися без найактивнішого зворотнього зв'язку зі споживачами інформації, їхньої співучасті у створенні крос-медійного продукту. Отже, сьогодні сторітелінг – ціла філософія взаємної комунікації творців та споживачів інформації в медіасфері.

У контексті таких уявлень вбачаємо особливу актуальність та важливість теми нашого дослідження, адже воно є своєрідним внеском у процес висвітлення засобів створення сучасної крос-медійної історії в журналістиці.

Мета дослідження.

У статті ми маємо за мету проаналізувати використання сучасних онлайн-сервісів, інструментарій яких дозволяє, попри інші численні функції, створювати крос-медійних історій, зокрема такі їхні форми, як лонгріди, мультимедійні тексти тощо.

Досягненню цієї мети сприятиме, окрім детальної характеристики обраних найпопулярніших ресурсів, загальний огляд сучасного програмного сторітелінгового арсеналу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Вивчивши бібліографічне підґрунтя теми нашої розвідки, можемо засвідчити досить помірну зацікавленість дослідників питаннями створення крос-медійних історій у технологічному аспекті. Натомість помітною є увага дослідників до вив-

чення теоретичних засад функціонування крос-медійних ЗМІ в цілому, а також до загальних визначень форм сторітелінгу. Частина досліджень присвячена поверховому висвітленню відображення крос-медійного продукту в сучасних медіа у вигляді лонгвідів, мультимедійних текстів тощо.

Заглиблення ж у технологічний процес створення нових крос-медійних продуктів здебільшого представлене матеріалами, які з'явилися кілька років тому й поступово втрачають свою актуальність на тлі стрімкого розвитку цифрового інструментарію, зокрема програмного середовища.

До того ж констатуємо дуже значне посилення ролі штучного інтелекту (ШІ) у виробництві та редагуванні крос-медійного продукту протягом 2023 – початку 2024 років. Численними публікаціями на тему ШІ буквально заряснів інтернет-простір, але, окрім тез теоретичного характеру та досить обмежених прикладних порад у використанні його ресурсів, більш-менш серйозних досліджень на цю тему ми не знайшли.

Із наукових та практичних публікацій на означену тему можемо виокремити дослідження М. Вікмана [14], Т. Гордієнко, К. Толокольнікової [5], О. Хворостиної [15], С. Гаврилова [4], М. Лівіна [8], В. Сторра [12], К. Холл [16], І. Побідаш [9], О. Тарасова і Д. Тужанського [13], К. Кліффа [22].

Крім того, теоретичним засадам крос-медійності присвячені публікації Л. Василик [1], Г. Синоруб [11], В. Шевченко [20].

Отже, сторітелінг наразі залишається однією з найактуальніших тем дослідників медійної сфери, проте питання практичного створення крос-медійних історій, на наш погляд, вимагає пильнішої уваги.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Вже третє десятиріччя ознаменоване невпинним процесом цифрової експансії соціуму. «Цифровий» вік звільнив людей від набридливих зволікань у процесі обміну інформацією, тим самим, відкривши шлях для творчості та креативу в навчанні, роботі й відпочинку. Тема створення крос-медійних історій – яскравий приклад позбавленого рутини творчого процесу, що задіює практично всі розмаїті види сучасного цифрового контенту в їхньому гармонійному синергетичному поєднанні.

Поняття сторітелінгу від початку було пов'язане з текстовим контентом, але саме в часи бурхливого розвитку мультимедійних технологій з'явилася можливість звільнити людину від обтяжливого «довгого читання» тексту, запобігаючи, таким чином, одній із головних проблем процесу обміну цифровою інформацією – перевантаженості її колосальними обсягами. Відбувається таке «звільнення» за рахунок розбавлення текстового складника історій контентними вкрапленнями яскравої статичної графіки, аудіовізуальних сюжетів, анімації, інфографіки, комбінованих форм контенту.

Насправді, окрім онлайн-конструкторів, сьогодні крос-медійну історію можна реалізувати в різних формах та із застосуванням найрізноманітнішого мультимедійного контенту.

медійного інструментарію. Адже щодня ми спостерігаємо велику кількість таких історій різних видів і на різних платформах. Крім лонгвідів та мультимедійних текстів онлайнових платформ, це й новинні історії в аудіовізуальних ЗМІ, і сюжети й подкасти відео та аудіохостингів, і різноформатні трансляції й повідомлення соціальних мереж, месенджерів та чатів, і текстові історії блогів та авторських колонок. Проте, в яку форму не «одягалася» б історія, основною умовою її успішності та популярності серед споживачів є оригінальність, якість контенту, інноваційність та креативність подання, тонке знання автором законів естетики та психології сприйняття інформації користувачем.

Яскравим прикладом такої історії, реалізованої за допомогою аудіовізуального способу в поєднанні з інтерактивними методами, є документальний фільм з анімацією 2014 року «Last Hijack» («Останній наліт / Остання справа пірата») нідерландських режисерів Фемке Волтінга та Томмі Паллотти [25]. Цей фільм за допомогою паралельного монтажу сюжету, анімованих елементів та можливості інтерактивного втручання глядача передає історію сомалійського пірата, котрий наважується на останній зухвалий рейд за здобиччю, яка забезпечить його необхідними засобами для весілля та щасливого сімейного життя. Фільм став відкриттям для критиків та аудиторії, знаменуючи в далекому 2014-му перехід до нових інтерактивних форм розповідання історій, за що став номінантом та переможцем багатьох конкурсів та фестивалів (див. Рис. 1).

Рисунок 1. Головна сторінка сайту фільму «Last Hijack»

Не менш виразними прикладами того, якою яскравою та ефектною може бути історія, розказана із застосуванням аудіовізуальних методів, є численні рекламні сюжети. Чого вартує лише рекламний ролик одного з німецьких виробників техніки,

що презентує модель пилососа Dirt Devil. Історія реалізована на основі сюжету відомого класичного фільму жахів Вільяма Фрідкіна «The Exorcist» 1973 року [10]. Можна відзначити найкреативніший сюжет цієї історії на тлі надзвичайно ефектного поєднання відеоряду та звукового супроводу фільму. Лічені його хвилини інтригують та тримають у напрузі глядача до останніх секунд, а несподівана розв'язка викликає справжній вибух емоцій.

Або, наприклад, креативна історія, яку презентує один із рекламних роликів бренду «Philips», випущений під егідою компанії «Netflix», де переграється історія класичного героя коміксів і фільмів людини-павука в контексті реальної буденної дійсності [23]. Історія вривається в пам'ять креативним сюжетними моментами й оригінальною розв'язкою, яка презентує брендове ім'я.

Якщо говорити про аудіовізуальний метод створення історій, то можна навести в якості прикладу відеоісторії, презентовані студентами на офіційному ютуб-каналі факультету журналістики, реклами та видавничої справи Одеського національного університету імені І. І. Мечникова [24]. Сюжети каналу є різноплановими: від історій із студентського життя до пов'язаних із соціальними питаннями та проблемами. Так, наприклад, примітним є сюжет Ольги Гарбуз та Анни Веріс, який презентує цікаві факти з історії одеських катакомб [18; 19]. Особливе місце у творчому арсеналі каналу посідають відеоматеріали часів війни з Росією, що відображають активну життєву позицію наших студентів [2; 3].

Звичайно, перелік вдалих історій, реалізованих у найрізноманітніших формах, можна продовжувати довго. Відповідно, багато цікавого можна розповісти й про способи створення цих історій. Та зважаючи на тему й формат цієї розвідки, наразі обмежимося описом окремих онлайн-сервісів, які дозволяють створити ефектну історію в формі лонгріду як найяскравішого презентанта крос-медійного продукту.

Аналізуючи поле та різновиди подібних онлайн-ресурсів, можна помітити, що конструкторів, призначених саме для створення лонгвідів, майже не існує. Адже переважна більшість таких сервісів позиціонують себе як універсальні дизайнерські програми, котрі передбачають набагато ширші можливості, аніж лише створення лонгвідів, мультимедійних текстів тощо. Крім того, більшість із них, орієнтуючись на економічний аспект, зокрема маркетинг як одну із найзатребуваніших потреб у наш час, першочергове завдання вбачають у допомозі користувачам створювати власні сайти, лендинги, аби просто та успішно просувати й продавати продукт.

Проте такий підхід не применшує функціональних можливостей цих конструкторів у створенні лонгвідів. Щоб це пояснити, зазначимо, що за своїм змістом та виглядом лонгвід, по суті, є сторінкою сайту, але з особливим оригінальним стилем дизайну та контентного наповнення. Відтворити у своєму середовищі такий стиль і втілити потрібний контент мають найширшу можливість більшість із згаданих нами конструкторів, не обмежуючись лише маркетинговими рішеннями.

Опишемо детальніше інструментарій деяких із них, зокрема ресурсів *Weblium*, *Wix* та *ShortHand*. Саме ці ресурси ми обрали, керуючись власним досвідом використання, й вони рекомендовані нами для застосування в навчальному процесі та практиці, а також для створення власних творчих дипломних проєктів студентами факультету журналістики, реклами та видавничої справи Одеського національного університету імені І. І. Мечникова. З патріотичних міркувань ми відмовилися від використовуваних раніше російських сервісів на кшталт Tilda, навіть попри наявні в них плюси. Інша мотивація такого вибору буде зрозумілою далі.

Як загальну конструкторську рису всіх трьох обраних нами сервісів (та й практично всіх подібних онлайн-ових програм) можемо відзначити їхню блокову побудову. Ці, так звані, блоки в кожному конструкторі можуть мати іншу назву; наприклад, у *Weblium* вони так і називаються блоками, у *Wix* – розділами, а в *ShortHand* – секціями (sections), хоча всі ці назви позначають одне й те саме. Цей конструкторський прийом – надзвичайно вдале рішення, яке робить побудову дизайну лонгріду дуже простою справою, доступною навіть малокомпетентному користувачеві. Є й інші спільні риси в інтерфейсі цих програм, але про них – у контексті розгляду кожної.

Український ресурс *Weblium* з'явився в медіапросторі порівняно недавно, але завдяки надзвичайно простому інтуїтивному інтерфейсові, великій кількості інструментів у варіанті безкоштовної підписки, а також гнучкій ціновій політиці набув великої популярності серед вітчизняних користувачів [29]. Головна сторінка сайту <https://ua.weblium.com/> позиціонує ресурс як «розумний конструктор сайтів» і озвучує патріотичну мету – прийти «На допомогу людям та бізнесу України» (див. Рис. 2).

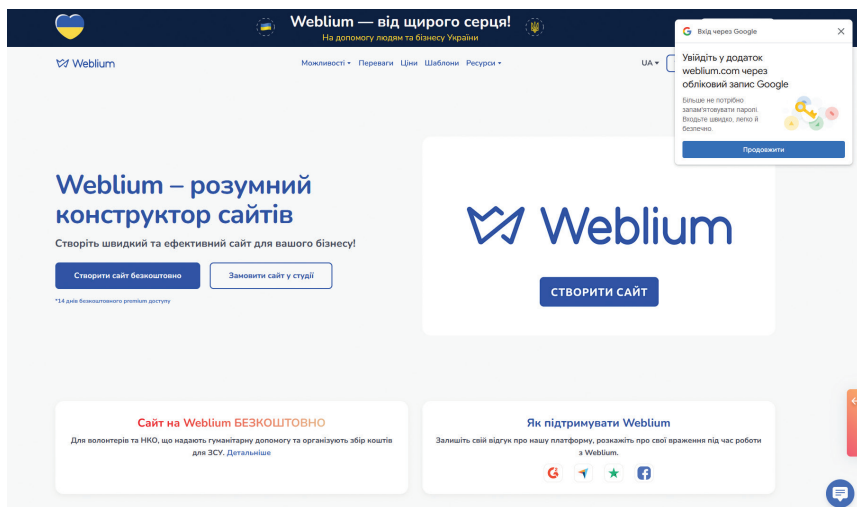

Рисунок 2. Головна сторінка сайту *Weblium*

Зареєструватися в програмі просто, достатньо скористатися своїм акаунтом на Google (є й можливість створити новий акаунт). Далі користувач має обрати: створити проєкт з нуля (порожній сайт) чи скористатися наявним у програмі шаблоном. Звичайно, завантажити, так звану, сторінку «зеро» можуть користувачі, які володіють достатнім досвідом дизайнерської роботи в онлайні, мають певні знання з естетики, кольористики, типометрії, словом, є «просунутими» дизайнерами, які, до того ж, добре вивчили інтерфейс програми. Але справжнім подарунком ще малодосвідченому користувачеві є шаблони ресурсу Weblium, яких зараз налічується 315.

Щоб зрозуміти переваги використання шаблонів, розглянемо алгоритм основного процесу створення продукту в програмі. У випадку, коли завантажено порожній блок (порожню сторінку), користувачеві належить створити, розмістити та відредагувати об'єкти в ньому самостійно, користуючись певним дизайнерським досвідом. Звичайно, ресурс надає для цього найширші можливості. Але набагато простіше організувати сторінку проєкту, якщо користувач обирає один із запропонованих програмою шаблонів. Треба зауважити, що при цьому він має знати стилістичні та дизайнерські особливості саме лонгріду як форми публікування крос-медійної історії. Тоді можна обрати шаблон, який максимально відповідає виглядові лонгріду. Але основна перевага в тому, що практично увесь контент, який формує об'єкти блоків сторінки лонгріду, можна редагувати й замінити на власний. Таким чином, використовуємо шаблон, стиль якого для нас вже розробили дизайнери, і просто наповнюємо його власним контентом, дотримуючись певних правил та законів конструювання.

Звичайно, не можна у форматі статті розглянути всі нюанси цього та інших сервісів. Тому, на додаток, відзначимо насичену та дієву довідкову систему сайту та можливість отримати допомогу в чаті, який реагує на запит оперативно, менше, ніж за хвилину. Задіяний у програмі й штучний інтелект. Так, наприклад, в інструментах редагування світлин користувачеві пропонується з його допомогою генерувати та обробляти зображення, щоправда доступна ця функція поки що у випадку передплати. Але зауважимо, що й передплата Free у програмі надає дуже широкі можливості для створення чудових лонгрідів (див. Рис. 3) [6].

Сервіс *Wix* створений ізраїльськими розробниками в 2006 році [30]. Зазначимо, що з початком повномасштабного вторгнення Росії в Україну в 2022 році компанія *Wix* покинула російський ринок. Ресурс теж орієнтується в основному на створення сайтів та на бізнес-рішення.

Розпочинається робота в програмі з тієї ж простої реєстрації через акаунт Google, а далі користувача веде вперед штучний інтелект, як заявляють розробники. У процесі цього вам пропонується обрати назву вашого сайту, його тип, назву вашого бізнесу, його локацію. Далі вас переводять у власний кабінет, де пропонується створені штучним інтелектом варіанти дизайну вашого сайту. Але можна ще на початку обійти цей процес, обмежитися лише кількома кроками діалогу з програмою й тоді скористатися запропонованими сервісом шаблонами. Їх у програмі, на відміну

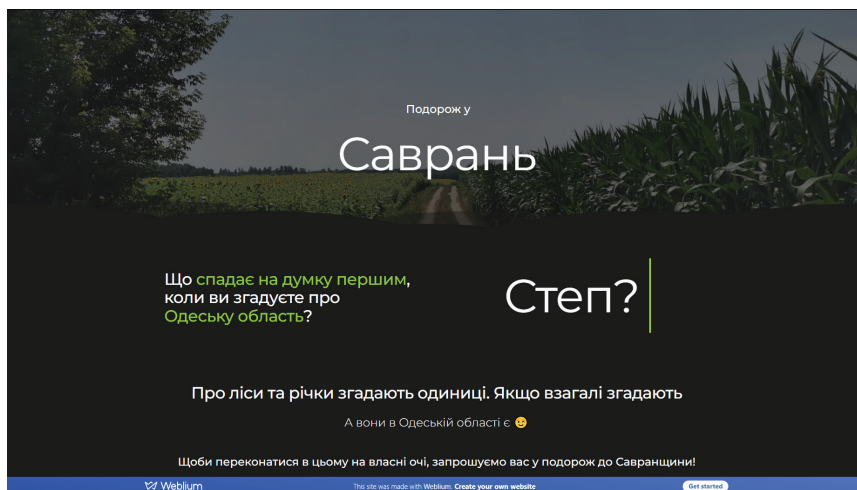

Рисунок 3. Титульна сторінка лонгріду «Подорож у Саврань», авторка Анастасія Єрьоменко, студентка факультету журналістики, реклами та видавничої справи ОНУ імені І. І. Мечникова, Weblium

від Weblium, дуже багато, понад 1000. Якщо в пошуковий рядок у вікні шаблонів уведемо запит «лонгрід», то отримаємо чимало варіантів, які сервіс пропонує для конструювання лонгвідів (див. Рис. 4).

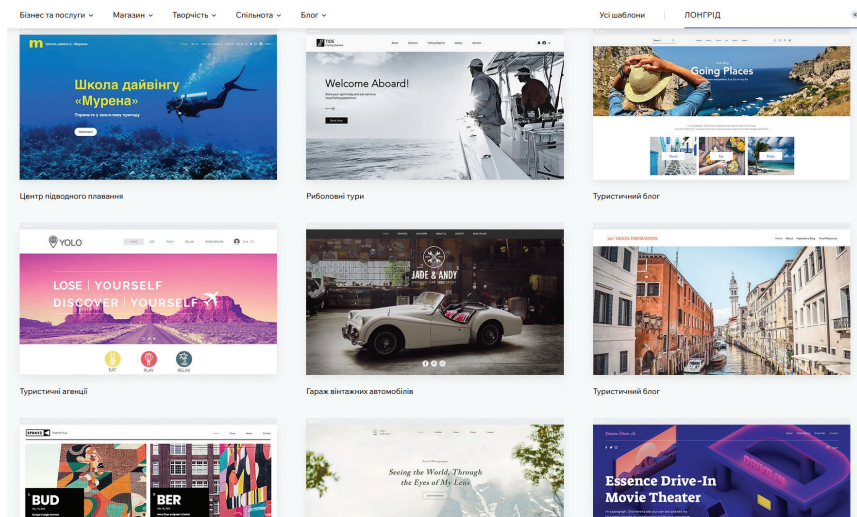

Рисунок 4. Одна зі сторінок шаблонів лонгвідів у Wix

І шаблони, і порожній блок, який тут також можна обрати, наповнюються й редагуються за принципом, як у попередній програмі.

Не можна не відзначити більшу кількість інструментів та ширші ресурсні можливості програми *Wix* порівняно з розглянутою вище *Weblium*. Очевидно, це пояснює набагато довший термін перебування її на ринкові, в той час як *Weblium* – молода команда, яка тільки-но розвивається.

Ми не могли не обрати для нашого аналізу конструктор *ShortHand* [28]. Бо цей сервіс, попри те, що він цінує себе (справедливо!), має неперевершений інструментарій та може конструювати просто казкові історії. Це професійний інструмент саме для тих, як зазначають розробники, хто створив історії. Ним користуються «великі гравці» у медіапросторі, такі як «The Telegraph», «The Guardian», BBC. Сервіс навіть має нагороду Online Journalism Awards за технічні інновації в сервісах цифрової журналістики. Як бачимо, це своєрідний подарунок саме для журналістів, бо хто, як не вони, найбільше переймаються цікавими й професійно зробленими історіями.

Програма надає можливість зробити три публікації безкоштовно, має ергономічний та добре візуалізований інтерфейс, численну кількість просто оригінальних шаблонів із втіленими ефектами анімації та паралаксу тощо. Алгоритм конструювання майже такий самий, як і в попередніх сервісах, тобто простий та інтуїтивний. Але української мови інтерфейс цього ресурсу поки не має. Проте це не завадить отримати від роботи в такому конструкторі задоволення, що успішно підтверджує творчість нашого студентства (див. Рис. 5) [7].

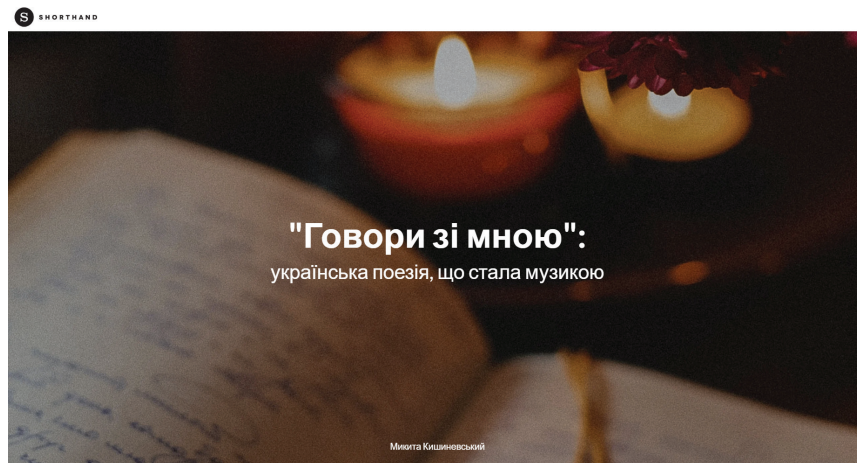

Рисунок 5. Титульна сторінка портфоліо
«Говори зі мною»: українська поезія, що стала музикою»,
автор Микита Кишиневський, студент факультету журналістики,
реклами та видавничої справи ОНУ імені І. І. Мечникова, ShortHand

Для конструювання ефектних крос-медійних історій можна залучити й інші онлайн-сервіси, наприклад, такі як ReadyMag [27], Atavist [21], Medium [26] тощо. Достатньо сказати, що їхні інтерфейси та інструменти дуже схожі з описаними вище програмами. Проте обрані нами ресурси здаються більш вдалишими саме для журналістського втілення, їхній визначний і водночас простий, ергономічний та інтуїтивно зрозумілий інструментарій допоможе навчитися створювати крос-медійний продукт медійникові будь-якого рівня.

Висновки та перспективи дослідження.

Навряд чи можна сьогодні, коли цифрові технології зі своїми невинними інноваціями буквально «наступають на п'яти» активним учасникам соціуму, повністю охопити увагою всі нюанси їхнього представлення та трансформування в медіа-просторі. Розуміння цих нюансів відбувається мимовільно й автоматично, коли вони переходять у категорію звичних речей, як ось, наприклад, трапилося з явищем штучного інтелекту.

Наша розвідка є своєрідним ревію, яке не претендує на роль вичерпного керівництва до дії під час підготовки чергової журналістської історії для сприймання аудиторією. Воно покликане здійснити попередні налаштування, пов'язані з вибором сервісу, підготовкою крос-медійного контенту, виявити функціональні та конструкторські особливості ресурсу, переваги та недоліки його використання.

Побудувавши ключові тези нашого аналізу на власному досвіді роботи з описаними онлайн-конструкторами, а також на враженнях від практики використання їх студентами в навчальному процесі, можемо засвідчити значний інструментарій цих ресурсів та широке поле застосування в майбутньому для створення крос-медійних історій.

Як розширення функціональності, або навіть альтернативу, вбачаємо подальше інтенсивне втілення засобів штучного інтелекту в інструментарій обраних сервісів та подібних до них в онлайн-сфері майбутнього.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Василик Л. Крос-медіа як тренд сучасної журналістики. *Наукові записки Інституту журналістики*. Т. 52. Київ, 2013. С. 297–300.
2. Війна. Корисні поради [відео]. *Youtube*. URL : https://www.youtube.com/playlist?list=PLOIYfZ_G26R0Aj1DN3jHOVK9Samwo3y1L (дата звернення: 06.03.24).
3. Війна. Разом до перемоги [відео]. *Youtube*. URL : https://www.youtube.com/playlist?list=PLOIYfZ_G26R0IG1ij8caGxhcRNe8SiMoK (дата звернення: 06.03.24).
4. Гаврилов С. Всі крапки над «І»сторією. Сторітелінг для сценаристів, письменників та блогерів. Київ, 2019. 296 с.
5. Гордієнко Тетяна, Толокольнікова Катерина. Як стати гідом для свого читача: секрети сторітелінгу від журналіста The Wall Street Journal. *Детектор медіа*. 17 серпня 2018. URL : <https://detector.media/production/article/140223/2018-08-17> (дата звернення: 06.03.24).
6. Єрьоменко Анастасія. Подорож у Саврань [лонгрід]. *Weblium*. URL : <https://triptosavran.weblium.site> (дата звернення: 06.03.24).
7. Кишиневський Микита. «Говори зі мною»: українська поезія, що стала музикою» [лонгрід]. *Shorthand*. URL : <https://ukrainepoem.shorthandstories.com> (дата звернення: 06.03.24).
8. Лівін М. Сторітелінг для вух, очей і серця. Київ, 2020. 184 с.
9. Побідаш І. Сторітелінг: ознаки «гарної» історії. *Обрії друкарства*. № 1(7). Київ, 2019. С. 135–140.
10. Реклама Dirt Devil [відео]. *Youtube*. URL : <https://youtu.be/NbDqtW9YhCo?si=I0VazNNof-H5aFR> (дата звернення: 06.03.24).
11. Синоруб Г. Трансформаційні процеси в сучасній медіаіндустрії як шлях до якісної журналістики. *Крос-медіа: контент технології, перспективи* : колект. монографія / за заг. ред. В. Шевченко. Київ, 2017. С. 23–32.
12. Сторр Вілл. Наука сторітелінгу: Чи впливають наші історії на нас і як ними впливати на інших. Київ, 2022. 224 с.
13. Тарасов Олексій, Тужанський Дмитро. Як правильно писати «довгі тексти» – поради редакторів Esquire Ukraine та Varosh. *Imena*. 25 квітня 2015. URL : <https://www.imena.ua/blog/longread-tips-tricks/> (дата звернення: 06.03.24).
14. Топол Вікторія, Матс Вікман. Сторітелінг – це як складання конструктора. *Детектор медіа*. 17 червня 2015. URL : <https://ms.detector.media/how-to/post/13514/2015-06-17-mats-vikman-storiteling-tse-yak-skladannya-konstruktora/> (дата звернення: 06.03.24).

15. Хворостина О. Стратегії трансмедійного сторітелінгу у журналістиці. *Наукові записки Інституту журналістики*. Т. 1. Київ, 2017. С. 98–105.
16. Холл Кіндра. Сторітелінг, який не залишає байдужим. Київ, 2020. 288 с.
17. Хольфельд Ральф. Що таке крос-медіа? *Підручник із крос-медіа* / вид. І. Крещу, М. Гузун, Л. Василик. Bonn / Germany – Sibiu / Romania, 2015. С. 21-23.
18. Хто є королем катакомб? Озеро кохання по-одеськи. Та в чому суть роботи підземника [відео]. *Youtube*. URL : https://www.youtube.com/watch?v=VVhs131BcCc&list=PLOIYfZ_G26R1HWt1FqE6hWuCSnqNzthef&index=1 (дата звернення: 06.03.24).
19. Шахти Фоміна 5 – таємниці заміських катакомб Одеси [відео]. *Youtube*. URL : https://www.youtube.com/watch?v=M1V0DyFtWRw&list=PLOIYfZ_G26R1HWt1FqE6hWuCSnqNzthef&index=2&t=13s (дата звернення: 06.03.24).
20. Шевченко В. Конвергентність як основна ознака сучасних медіа. *Крос-медіа : контент технології, перспективи* : колективна монографія / за заг. ред. В. Шевченко. К., 2017. С. 8–17.
21. Atavist. URL : <https://magazine.atavist.com/> (дата звернення: 06.03.24).
22. Cliff Cameron R. Transmedia storytelling strategy: how and why producers use transmedia storytelling for competitive advantage, PhD thesis, Queensland University of Technology. 2017. 246 p.
23. Comercial Spiderman. Philips. Innovation You [відео]. *Youtube*. URL : https://youtu.be/rWP_slWbvH4?si=lnACSuHPfOBdcZEс (дата звернення: 06.03.24).
24. FJ Inform [відео]. *Youtube*. URL : https://www.youtube.com/@FJinform_Mechnikov (дата звернення: 06.03.24).
25. Last Hijack. URL : <https://lasthijack.com/> (дата звернення: 06.03.24).
26. Medium. URL : <https://medium.com/> (дата звернення: 06.03.24).
27. Readymag. URL : <https://readymag.com/> (дата звернення: 06.03.24).
28. Shorthand. URL : <https://shorthand.com/> (дата звернення: 06.03.24).
29. Weblium. URL : <https://ua.weblium.com/> (дата звернення: 06.03.24).
30. Wix. URL : <https://uk.wix.com/> (дата звернення: 06.03.24).

UDC 077:004.77(045)

DOI: <https://doi.org/10.18524/2308-3255.2023.29.300631>

MODERN ONLINE CONSTRUCTORS OF CROSS-MEDIA STORIES: VARIETIES, TOOLS AND APPLICATION FEATURES

Serhii Azieiev,

Senior Lecturer at the Department of New Media and Media Design
Faculty of Journalism, Advertising, and Publishing
Odesa I. I. Mechnikov National University
e-mail: s.azeev@onu.edu.ua; s.azeev@ukr.net

Olena Orlova,

Senior Lecturer at the Department of New Media and Media Design
Faculty of Journalism, Advertising, and Publishing
Odesa I. I. Mechnikov National University
e-mail: o.orlova@onu.edu.ua; oenten2017@gmail.com

The phenomenon of storytelling is not new in the global information environment, but it has significantly evolved in the era of digital transformation. Moreover, the rapid development of network technologies, alongside the total digitization of society, has transformed storytelling into a unique media formation with a powerful synergistic effect achieved through the merger of cross-media components.

This study focuses on the toolkit of modern storytelling, particularly on online resources for creating cross-media stories. Various types of such constructors are considered, specifically in the context of the functioning of the Ukrainian media sphere.

The features of using certain popular multifunctional online storytelling tools are described in a journalistic dimension, to create such cross-media products as longreads, multimedia texts, and more.

The level of presence of the issue of constructing cross-media stories in the research field of contemporary scholars is reflected.

Keywords: digitization, digitalization, interactivity, digital content, digital tool, online service, artificial intelligence, cross-media storytelling, longread, multimedia text, cyberspace.

REFERENCES:

1. Vasylyk, L. (2013) Cross-media yak trend suchasnoi jurnalistyky [Cross-media as a trend of modern journalism]. *Naukovi zapysky Instytutu jurnalistyky*. V. 52. pp. 297–300 [In Ukrainian].
2. Viina. Korysni porady [video]. *Youtube*. URL : https://www.youtube.com/playlist?list=PLOIYfZ_G26R0Aj1DN3jHOVK9Samwo3y1L (accessed: 06.03.24) [In Ukrainian].
3. Viina. Razom do peremogy [video]. *Youtube*. URL : https://www.youtube.com/playlist?list=PLOIYfZ_G26R0IG1ij8caGxhcRNe8SiMoK (accessed: 06.03.24) [In Ukrainian].
4. Gavrylov, S. (2019) Vsi krapky nad «I» storieu. Storiteling dlia scenarystiv, pys'mennykiv ta blogeriv [All the dots above the "I" story. Storytelling for screenwriters, writers and bloggers.]. 296 p. [In Ukrainian].
5. Gordienko, T., Tolokol'nikova, K. (2018). Yak staty gidom dlia svogo chytacha: secrety storitelingu vid jurnalista The Wall Street Journal. *Detector Media*. August 17. URL : <https://detector.media/production/article/140223/2018-08-17> (accessed: 06.03.24) [In Ukrainian].
6. Yeromenko, A. Podoroj u Savran' [longrid]. *Weblium*. URL : <https://triptosavran.weblium.site> (accessed: 06.03.24) [In Ukrainian].
7. Kyshynevs'kii, M. «"Govory zi mnou": ukrains'ka poezia, scho cnfkf muzykou» [longrid]. *Shorthand*. URL : <https://ukrainepoem.shorthandstories.com> (accessed: 06.03.24) [In Ukrainian].
8. Livin, M. (2020) Storitelling dlia vuh, ochei i sercia. 184 p. [In Ukrainian].
9. Pobidach, I. (2019) Storitelling: oznaky «garnoi» istorii. *Obrii drukarstva*. Issue 1(7). pp. 135–140 [In Ukrainian].
10. Reclama Dirt Devil [video]. *Youtube*. URL : <https://youtu.be/NbDqtW9YhCo?si=l0VazNNotf-H5aFR> (accessed: 06.03.24) [In English].
11. Synorub, G. (2017) Transformaciini procesy v suchasni mediaindustrii yak chliah do yakisnoi jurnalistyky [Transformational processes in the modern media industry as a way to quality journalism. Cross-media: technology content, prospects] : kolektyvna monografia. pp. 23–32 [In Ukrainian].
12. Storr, W. (2022) Nauka storitelingu: chy vplyvayut' nachi isrorii na nas i yak nymy vplyvaty na inchyh. 224 p. [In Ukrainian].
13. Tarasov, O., Tujans'kii, D. (2015) Yak pravyl'no pysaty «dovgi teksty» – porady redactoriv. *Imena*. April 25. URL : <https://www.imena.ua/blog/longread-tips-tricks/> (accessed: 06.03.24) [In Ukrainian].
14. Topol, V. (2015) Mats Vikman: Storiteling – ce yak sklanannia constructora. *Detector Media*. June 17. URL : <https://ms.detector.media/how-to/post/13514/>

- 2015-06-17-mats-vikman-storiteling-tse-yak-skladannya-konstruktora/ (accessed: 06.03.24) [In Ukrainian].
15. Hvorostyna, O. (2017) Strategii transmediinogo storytelingu u jurnalistyky [Strategies of transmedia storytelling in journalism]. *Naukovi zapysky Instytutu jurnalistyky*. V. 1. pp. 98–105 [In Ukrainian].
 16. Holl, C. (2020). Storitelling, yakii ne zalychae baidujym. 288 p. [In Ukrainian].
 17. Hol'feld, R. (2015) Scho take kros-media? [What is cross media?] *Pidruchnyk iz kros-media*. pp. 21-23 [In Ukrainian].
 18. Hto ye korolem katakomb? Ozero kohannia po-odes'ky. Ta v chomu sut'roboty pidzemnyka[video]. *Youtube*. URL :https://www.youtube.com/watch?v=VVhs131BcCc&list=PLOIYfZ_G26R1HWt1FqE6hWuCSnqNzthef&index=1 (accessed: 06.03.24) [In Ukrainian].
 19. Chahty Fomina 5 – taiemnyci zamis'kyh katakomb Odesy [video]. *Youtube*. URL : https://www.youtube.com/watch?v=M1V0DyFtWRw&list=PLOIYfZ_G26R1HWt1FqE6hWuCSnqNzthef&index=2&t=13s (accessed: 06.03.24) [In Ukrainian].
 20. Shevchenko, V. (2017) Konvergentnist' yak osnovna oznaka suchasnykh media [Convergence as the main feature of modern media. Cross-media: technology content, prospects] : kolektyvna monografia. pp. 8–17 [In Ukrainian].
 21. Atavist. URL : <https://magazine.atavist.com/> (accessed: 06.03.24).
 22. Cliff, C. R. (2017) Transmedia storytelling strategy: how and why producers use transmedia storytelling for competitive advantage, PhD thesis, Queensland University of Technology. 246 p.
 23. Comercial Spiderman. Philips. Innovation You [video]. *Youtube*. URL : https://youtu.be/rWP_slWbvH4?si=lnACSuHPfOBdcZEc (accessed: 06.03.24).
 24. FJ Inform [video]. *Youtube*. URL : https://www.youtube.com/@FJinform_Mechnikov (accessed: 06.03.24) [In Ukrainian].
 25. Last Hijack. URL : <https://lasthijack.com/> (accessed: 06.03.24).
 26. Medium. URL : <https://medium.com/> (accessed: 06.03.24).
 27. Readymag. URL : <https://readymag.com/> (accessed: 06.03.24).
 28. Shorthand. URL : <https://shorthand.com/> (accessed: 06.03.24).
 29. Weblium. URL : <https://ua.weblium.com/> (accessed: 06.03.24).
 30. Wix. URL : <https://uk.wix.com/> (accessed: 06.03.24).

УДК 316.472.4:352.07(477.74-21):355.01

DOI: <https://doi.org/10.18524/2308-3255.2023.29.300632>

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ МІСЦЕВОЇ ВЛАДИ У ВОЄННИЙ ЧАС (НА ПРИКЛАДІ ОДЕСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ)

Євген Блінов,

старший викладач кафедри періодичної преси та медіаредагування
факультету журналістики, реклами та видавничої справи
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
e-mail: blinov.od@gmail.com

У статті досліджено соціальні комунікації Одеської міської ради під час повномасштабної агресії Російської Федерації проти України. Визначено проблему обмеження прав громадян на отримання інформації від органів публічного управління в умовах воєнного стану. Наведено думки експертів із соціальних комунікацій щодо обмеження вільного доступу до електронних ресурсів влади на загальнодержавному та місцевому рівнях. Проаналізовано способи комунікації Одеської міської ради, її посадових та службових осіб із громадянами. Особливу увагу приділено інтернет-ресурсам, за допомогою яких орган місцевого самоврядування здійснює комунікацію із суспільством: офіційний сайт міста Одеси, офіційні сторінки Одеської міської ради в соціальних мережах Facebook, Telegram, YouTube. Визначено перспективи подальших досліджень.

Ключові слова: повномасштабна війна, соціальні комунікації, органи місцевого самоврядування.

Актуальність дослідження. Постановка проблеми та її зв'язок із науковими й практичними завданнями.

Комунікація між органами влади та громадянами відбувається на декількох рівнях за допомогою різних інструментів. Повномасштабне вторгнення російських військ об'єктивно вплинуло на інформаційні потоки всередині як системи публічного управління, так і українського суспільства. В умовах великої війни за Незалежність нашої держави особливу роль відіграє здатність влади реагувати на запити спільноти.

Через масштабні бойові дії, які велися й ведуться ворогом не тільки на полі бою, але й у кіберпросторі, певна частина інформаційних ресурсів України була закрита для доступу громадян. Це викликало певні питання з боку громадянського суспільства. Ефективність соціальної комунікації органів управління в умовах воєнного стану, в тому числі на місцевому рівні, є важливою умовою, по-перше, успішного виконання владою своїх функцій за призначенням, по-друге, протидії інформаційній війні, що веде агресор проти нашої держави.

Мета дослідження.

Мета цього дослідження полягає в тому, щоб проаналізувати соціальні комунікації Одеської міської ради в період повномасштабної війни Росії проти України. У статті буде здійснено аналіз способів комунікації місцевої влади із суспільством. Дослідження інтернет-ресурсів, якими оперує міська рада, дозволить визначити рівень комунікації органу місцевого самоврядування із територіальною громадою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Соціальні комунікації влади є предметом серйозних досліджень українських науковців. В. Козаков, О. Рашковська, В. Ребало, Є. Романенко, І. Чаплай у своїй монографії зазначають, що «соціальна комунікація, зокрема, є процесом обміну повідомленнями між соціальними суб'єктами доступними їм каналами» [4, 22]. Наприклад, державні органи через засоби масової інформації повідомляють населення про процес прийняття рішення, тобто здійснюють інформаційний вплив. Громадяни, яких ця проблема торкається, теж мають можливість впливати на рішення, проте вже іншими доступними каналами.

У своїй роботі А. Башук розглядає владу як специфічний засіб соціальної комунікації [2, 46]. Дослідниця робить наступні висновки щодо соціальнокомунікаційної природи влади: влада легітимізує та цементує соціальний порядок за допомогою комунікацій; влада є складною організованою комунікацією усієї системи суспільства; роль довіри між владою та суспільством постійно збільшується. Розглядаючи соціальні мережі в системі комунікації державної влади, А. Башук наголошує на дедалі активнішому та цілком виправданому використанні таких мереж державними діями [2, 412 – 416].

Комунікацію між владою та громадянами дослідник Г. Почепцов характеризує таким чином: «Сильна влада має й сильні комунікації. Вона не боїться виходити до народу, має для цього безліч шляхів, включаючи так званих сурогатних виступаючих, які не належать до влади, але несуть ті ж самі комунікативні функції» [14].

Дослідження комунікативних стратегій центральних органів державної влади під час повномасштабної війни здійснив Н. Баюрко. На його думку, «розробка та використання інноваційних комунікаційних стратегій центральних органів виконавчої влади можуть сприяти створенню продуктивного соціальнокомунікаційного простору, ліквідації хаотичного сприйняття змісту законодавчих і політичних змін, популяризації діалогових форм комунікації влади з громадськістю та підвищенню рівня суспільної довіри. Водночас ігнорування інформаційних потреб суспільства, відсутність злагодженого комунікування реформ, використання владою маніпуляційних форм і методів комунікації, а також зовнішні деструктивні фактори впливу, формують регресивний соціальнокомунікаційний простір» [3, 43 – 44].

Виклад основного матеріалу дослідження.

З початком повномасштабної війни між Росією та Україною в інформаційному просторі нашої держави відбулися суттєві зміни. Більшість загальнонаціональних телеканалів об'єдналися в Єдиний марафон. Через деякий час певні економічні та організаційні проблеми змусили частину місцевих мовників переключитися на трансляцію зазначеного телепродукту. Певні новели з'явилися також у комунікації органів державної влади та місцевого самоврядування із суспільством.

Воєнний стан на території нашої держави було введено Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022, що затверджений Законом від 24 лютого 2022 року № 2102-IX [15; 17]. Стаття 1 Закону України від 12 травня 2015 року № 389-VIII «Про правовий режим воєнного стану» встановлює норму щодо тимчасового обмеження конституційних прав і свобод людини [20]. Відповідно до статті 64 Конституції України, визначено права і свободи, які не можуть бути обмежені на період дії воєнного стану [8]. В цей перелік не входить стаття 34, яка, зокрема, гарантує право «вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір», а також містить норму про можливість обмеження відповідних прав в інтересах національної безпеки. Водночас слід зазначити, що навіть під час воєнного стану діють положення щодо права громадян направляти звернення чи особисто звертатися до органів державної влади, місцевого самоврядування та відповідних посадових осіб і службових осіб, які зобов'язані розглядати такі звернення та давати відповідь (статті 40).

До Закону України від 13 січня 2011 року № 2939-VI «Про доступ до публічної інформації» з початку великої війни за Незалежність були внесені лише три зміни, які суттєво не впливають на основні його положення [16]. Обмеження, запроваджені центральними органами виконавчої влади, здебільшого стосувалися саме виконавчої гілки. Постановою Кабінету Міністрів України від 12 березня 2022 р. № 263 «Деякі питання забезпечення функціонування інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних систем, публічних електронних реєстрів в умовах воєнного стану» центральні та місцеві органи виконавчої влади, державні та комунальні підприємства могли (але не були зобов'язані) зупиняти та обмежувати роботу відповідних відкритих інформаційних ресурсів [5]. 13 квітня 2022 року Міністерство юстиції видало наказ № 1462/5 про зупинення оприлюднення інформації у формі відкритих даних, розпорядником якої є Мін'юст [18].

У зв'язку з ситуацією, що склалася, навесні 2022 року органи влади в Україні почали обмежувати вільний доступ громадян до інформації. У своєму дослідженні К. Захаров зазначає, що вже 24 лютого було відключено Національний портал відкритих даних [7]. Згодом закрили доступ до Реєстру виборців, Єдиного державного демографічного реєстру та інших ресурсів. Автор дослідження вважає, що, по-перше, відкриті дані вимагають зусиль та відповідальності дослідника, по-друге, має бути зрозуміла політика щодо приховування таких даних, по-третє, державі слід ефективніше пра-

цювати з військовими відкритими даними, по-четверте, Мінцифри було би корисно обговорити ситуацію, що склалася, з профільними міжнародними інституціями.

Експертка Т. Олексіук зазначає, що обмеження на доступ до публічної інформації під час воєнного стану не визначені законом у чіткий та зрозумілий спосіб [12]. Обмежуючи доступ до відповідних масивів даних, орган влади має, відповідно до Закону «Про доступ до публічної інформації», пройти спеціальну процедуру, так званий трискладовий тест, який і дозволяє прийняти виважене рішення. Дослідниця вважає кроки з централізованого обмеження доступу до певних ресурсів виправданими в перші місяці війни, але згодом, коли були налагоджені відповідні демократичні процедури, деякі обмеження виглядають недоречними.

Правова невизначеність щодо доступу до публічної інформації під час війни, підкреслена дослідниками, відбилась на роботі як органів державної влади, так і органів місцевого самоврядування.

Одеська міська рада здійснює комунікацію із суспільством шляхом телефонного, поштового та електронного зв'язку, особистих прийомів та зустрічей з громадянами, що проводять посадові та службові особи, та через сучасні інтернет-платформи – сайт Одеської міської ради [13], YouTube-канал «Думська, 1» [6], YouTube-канал «Одеська міська рада – Трансляції» [11], YouTube-канал «Odesa ONLINE» [22], Telegram-канал «Одеса. Офіційно» [9], Telegram-канал «Сповідання Одеса. Офіційно» [21], сторінку Одеської міської ради у Facebook [10].

На початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну в 2022 році існували певні проблеми з доступом до електронних інструментів комунікації міської влади Одеси із суспільством. 13 квітня 2022 року на порталі громадської організації «Зелений лист» була опублікована стаття В. Балінського «Доступність органів публічної влади Одеської області» [1]. Автор зазначає, що офіційні сайти Одеської міської ради та Одеської обласної державної адміністрації приховали значну частину інформації, і це вочевидь пов'язано із воєнним станом. В статті наведено думку експерта – юриста М. Попова, який зазначив, що «під час воєнного стану органи влади та органи місцевого самоврядування з міркувань безпеки можуть приховати певну інформацію на період дії воєнного стану. Однак, обсяг та об'єм інформації, яка може бути прихована, законодавством чітко не встановлені». Проте обмеження не скасовує основні положення чинного Закону України «Про доступ до публічної інформації» [16]. Після цього В. Балінський аналізує можливість доступу користувачів до вебсайту Одеської міської ради станом на квітень 2022 року. Автор зауважує, що «на сайті є інформація лише про заступників одеського міського голови Геннадія Труханова, і секретаря одеської міської ради, а також перелік членів виконкому. Склад депутатів, перелік департаментів, управлінь і комунальних підприємств, а також рішення одеської міської ради й виконкому відсутні». В. Балінський робить висновок, що через ці обмеження члени територіальної громади та внутрішньо переміщені особи могли стикнутися із проблемою комунікації з органом місцевого

самоврядування. Особливо це стосувалося контактів з департаментами, які відповідають за соціальний захист та медичне обслуговування населення.

Автор статті зазначає, що на сайті міста з'явилася вкладка з інформацією щодо номерів гарячої лінії, таких самих, що на сайті обласної державної адміністрації. «16 березня з'явилось оголошення щодо звернень громадян під час воєнного стану. У цьому оголошенні зазначені електронні адреси, на які можна писати звернення, телефон міського голови 15-35 і 705-55-55. Нагадаємо, на 15-35 додзвонитися з мобільного неможливо, інший телефон пропонує залишити звернення або з'єднати з комунальними службами, оператор слухавку не бере. Також є перелік електронних адрес і телефонів райадміністрацій. Слуховку там не беруть. Години роботи не вказані. Така сама історія із Центром надання адмінпослуг». Дослідник опублікував відповідь департаменту праці та соціальної політики Одеської міської ради на запит журналістки О. Баклаженко, згідно з яким відповіді на запити відстроковуються до перемоги України та стабілізації ситуації. Водночас В. Балінський наводить інший приклад: міські ради Подільська та Ізмаїла Одеської області не закрили доступ до переліків місцевих депутатів на своїх вебсайтах після 24 лютого 2022 року.

Інформаційна діяльність Одеської міської ради перетинається з відповідною активністю Одеського міського голови Геннадія Труханова, що витікає з його повноважень відповідно до чинного законодавства. Так, згідно з положеннями статті 42 Закону України «Про місцеве самоврядування», міський голова організує роботу відповідної ради та її виконавчого комітету, підписує рішення ради та виконком, скликає сесії ради, забезпечує підготовку та розгляд на сесії проектів рішень, представляє громаду та раду у відносинах з органами державної влади та іншими суб'єктами, веде прийом громадян та ін. [19]. Соціальні комунікації міський голова здійснює, зокрема, через особисті зустрічі з членами територіальної громади та діяльність у засобах масової комунікації. Геннадій Труханов дає інтерв'ю, робить звернення, веде акаунти в соціальних мережах Telegram, Facebook та Instagram.

Сайт Одеської міської ради має назву «Офіційний сайт міста Одеса» [13]. Головна сторінка містить посилання на україномовний, російськомовний та англomовний варіанти. На момент написання даної статті англomовна сторінка перебувала поза доступом. Вебпортал містить також варіант для відвідувачів з вадами зору. Всі публікації головної сторінки мають лічильники переглядів.

Під назвою сторінки розміщена така інформація: «15-35: телефон довіри, гаряча лінія, єдиний центр звернень громадян» із гіперпосиланням на зазначений центр. Сторінка центру працює з перебоями.

Головна сторінка сайту містить низку розділів інформаційно-довідкового характеру: «Міська влада» (13 підрозділів; доступні всі, підрозділ «Онлайн-платформа міського голови» працює з перебоями), «Бізнесу» (12 підрозділів; доступні всі), «Міжнародне співробітництво» (7 підрозділів; доступні всі), «Одеса – моє місто» (9 підрозділів; доступні всі), «Відкрите місто» (14 підрозділів; доступні всі).

Найцікавішою є рубрика «Громадянам», адже саме вона містить найбільше інструментів соціальної комунікації. Розділ має 17 підрозділів. У підрозділі «Звернення громадян» останнє оновлення датується 30 листопада 2020 року. Підрозділ «15-35 Центр звернень громадян» доступний, можна зареєструватися на відповідній сторінці та залишити звернення. Проте швидкість операцій, що може здійснити користувач, низька, часто-густо сторінка центру не відкривається. Далі розміщено посилання на моніторинг морської та питної води. Зазначені вище підрозділи «Компенсації за пошкоджені об'єкти» та «Компенсації за знищені об'єкти» містять відповідні роз'яснення для громадян, а також телефони та електронні адреси відповідальних осіб. Онлайн-платформа «Соціально активний громадянин» працює вкрай повільно, проте також є доступною. В окремому підрозділі надано інформацію про аварійні та довідкові служби Одеси. Також розміщено перехід на сторінки, що містять роз'яснення про компенсацію за житло, пошкоджене чи втрачене внаслідок російської агресії. Розділ містить дані про оплату комунальних послуг, тарифи, дублює посилання на карту бомбосховищ та пунктів незламності. Наявні тематичні карти міста, транспортний портал, інформація про порушення правил зупинки та стоянки. Розділ має посилання на сторінки з правовими консультаціями. Важливий підрозділ – надання адміністративних послуг з окремим переходом на вебпортал центрів надання адмінпослуг Одеси. Насамкінець користувач може ознайомитися з переліком об'єднань співвласників багатоквартирних будинків.

Значну частину головної сторінки займають новини. Є окремі розділи «Новини міського голови» та «Останні новини».

За 2023 рік у розділі «Новини міського голови» було опубліковано 397 новин: січень – 16, лютий – 18, березень – 23, квітень – 21, травень – 32, червень – 45, липень – 48, серпень – 32, вересень – 46, жовтень – 34, листопад – 33, грудень – 49. Новини виходять, як правило, по робочих днях, але в разі надзвичайних подій (таких, як руйнування внаслідок обстрілів з боку російських військ) і по вихідних. В грудні 30 з 49 новин мали прикріплений відеоматеріал. В переважній більшості публікацій згадується та цитується міський голова. Найпопулярнішою новиною грудня стала інформація «Сьогодні в Україні відзначають День місцевого самоврядування» – 1020 переглядів.

Розділ «Останні новини» має рубрикацію: «Суспільство», «Наука / Освіта», «Культура», «Спорт», «Здоров'я», «Економіка / фінанси», «Відпочинок / Дозвілля», «Транспорт / Дороги», «Інфраструктура», «Міжнародні відносини», «Соціальна підтримка», «Депутатський корпус», «ЖКГ», «Новини міського голови», «Архітектура», «Місто», «Екологія / Природа», «Благоустрій», «Відключення / Надзвичайні події / Аварії», «Свята / Пам'ятні дати», «Коронавірус COVID-19», «Війна в Україні». Інструментарій сайту дозволяє згрупувати всі новини розділу або за хронологією, або тематично (за підрозділами). Архів доступний саме у тематичних підрозділах.

Також користувач сайту може перейти за посиланнями у розділі «Важливо», «Актуально», «Анонси» та «Оголошення». Наприклад, у розділі «Важливо» публікується інформація про електронні аукціони, пам'ятні дати України та Одеси, прогноз погоди. Оновлення щоденне. В анонсах можна знайти інформацію про найближчі адміністративні та культурні події.

На сайті Одеської міської ради є розділи та підрозділи, створені під час повномасштабної агресії Росії проти України. Головна сторінка містить рубрики «Допомога військовим», «Допомога переселенцям», «Актуальне відео. Воєнний стан». Також наявні посилання на сповіщення про повітряну тривогу, які оголошуються на Telegram-каналі «Одеса. Офіційно». Доступний розділ «Бомбосховища та найпростіші укриття» та «Пункти незламності та обігріву». Крім того, низка підрозділів раніше існуючих розділів з'явилася саме під час великої війни. В розділі «Актуально» є посилання на підрозділ «Допомога військовим та членам їхніх сімей», «Ракетні атаки по Одесі. Відео, фото, новини», які дублюють прямі посилання. Розділ «Громадянам», як зазначалося вище, містить підрозділи «Компенсації за пошкоджені об'єкти» та «Компенсації за знищені об'єкти». У розділі «Бізнесу» з'явилася підрубрика «Бізнес в умовах війни».

Рішення міської ради та її виконавчого комітету є доступними.

На головній сторінці офіційного сайту міста Одеси наявні посилання на акаунти даного органу місцевого самоврядування у соціальних мережах Telegram («Одеса. Офіційно»), Facebook («Одеська міська рада») та YouTube («Одеська міська рада (Online-трансляції)»), «Відео коментарі (Думська, 1)», «Одеса ONLINE (Web камери Одеси)»).

Telegram-канал «Одеса. Офіційно» створений 13 вересня 2019 року [9]. Місія каналу – новини та офіційні коментарі органів влади Одеси. Кількість підписників станом на грудень 2023 року – понад 96 тисяч. Мова публікацій – українська, проте до повномасштабного вторгнення Росії автори використовували також російську мову. Функціонує англійська версія каналу. На постійній основі, щодня, канал публікує прогноз погоди на поточну добу; нагадування про хвилину мовчання за українцями, що загинули від рук російського агресора, о 9 годині; інформацію про початок та відбій повітряної тривоги; щоденні відеозвернення Президента України Володимира Зеленського до українського народу. Регулярно з'являються повідомлення про ремонтні роботи на електро- та водопостачальних мережах міста. Висвітлюється діяльність міського голови та міської ради, публікується інформація щодо донорства та інших суспільно важливих подій. Робота посадових осіб зазвичай супроводжується подієвими фото- та відеоматеріалами. Наявний розважальний контент у вигляді фотозамальовок міста. Переважна більшість повідомлень містить посилання на офіційні інтернет-ресурси міста: сайт, Telegram-канал, YouTube-канал.

В грудні 2023 року Telegram-канал «Одеса. Офіційно» опублікував 462 повідомлення, найбільше – 29 та 30 грудня (по 24), найменше 23-го – 9. Велика кількість

повідомлень наприкінці зазначеного періоду пов'язана з атакою на Одесу з боку російської армії, що призвела до руйнувань та жертв. Обстрілу та ліквідації наслідків присвячено 11 публікацій за 29 грудня та 6 – за 30 грудня. Матеріали, представлені на каналі у ці дати, дублюються у відповідних розділах офіційного сайту міста Одеси – «Останні новини» та «Новини міського голови». Зокрема, медіапрацівники міської ради фіксували наслідки ударів по цивільній інфраструктурі та дії (з коментарями включно) відповідальних осіб, перш за все Геннадія Труханова, на місці подій.

Telegram-канал «Сповідання Одеса. Офіційно» створений 1 березня 2022 року та публікує дані щодо початку та відбою повітряної тривоги в місті, а також важливу інформацію про правила поведінки громадян під час небезпеки, пов'язаної із воєнним станом [21]. Канал має понад 50 тисяч підписників.

YouTube-канал «Думська, 1» містить слоган «Актуально. Оперативно. Достовірно. Від перших осіб. Все про життєдіяльність Одеси. Ютуб канал міської мерії. Думська, 1. Підпишись. Будь в курсі першим» [6]. Канал функціонує 6 років та представляє відео різних моментів життя міської громади. Зокрема, тут розміщені матеріали, які можна знайти на інших інтернет-ресурсах міської влади – офіційному сайті та Telegram-каналі «Одеса. Офіційно». Так, на каналі є розділ «Новини міського голови» з окремими відеосюжетами за останні два місяці (30 творів). Відповідальні посадові особи роз'яснюють певні рішення та дії міської влади у розділі «Коментарі», де доступні понад 1200 відео за декілька років. Є окрема рубрика «Військовий стан: ситуація в Одесі», яка містить понад 700 відео з початку великої війни. Канал має понад 7 тисяч підписників.

YouTube-канал «Одеська міська рада – трансляції» містить розділи із записом трансляцій, які велися наживо: «Виконком», «Сесії», «Апаратні наради», «Постійні комісії», «Конкурсні комісії», «Громадський бюджет» та «COVID-19» [11]. Цей канал є важливим інструментом соціальної комунікації, оскільки дозволяє отримати інформацію щодо зазначених напрямів діяльності місцевої влади напряму, без купюр та не викривлену редагуванням. Місцеві ЗМІ розміщують анонси з посиланнями на пряму трансляцію пленарних засідань. Починаючи з 24 лютого 2022 року відбулися пленарні засідання 15 сесій міської ради, записи трансляцій наявні на зазначеному каналі. Щодо трансляцій засідання виконавчого комітету ради, то доступні записи засідання виконкому від 24 лютого 2022 року, після цього – від 14 липня 2022 року і далі до 21 грудня 2023 року. Разом з тим, згідно з даними підрозділу офіційного сайту міста «Рішення виконкому / воєнний стан», у цей проміжок часу відбулося 13 засідань виконкому, рішення яких доступні, проте трансляція не велася. Апаратні наради міськради та засідання постійних комісій не транслюються з початку повномасштабного вторгнення, засідання конкурсних комісій – з 2021 року. Канал має понад 5 тисяч підписників.

YouTube-канал «Odesa ONLINE» мав головною метою трансляцію зображення з вебкамер, встановлених у місті [22]. Проте після початку великої війни така по-

слуга стала недоступною. З 24 лютого 2022 року і дотепер на каналі з'явилося 6 відеозаписів творчих подій патріотичної спрямованості. Наявний архів відео, який здебільшого містить відеозаписи культурних подій міста та інцидентів, що потрапили на вебкамери. Архів не оновлюється з початку 2022 року. Канал має понад 83 тисячі підписників.

Facebook-сторінка Одеської міської ради містить публікації, що дублюють новини з інших інтернет-ресурсів міської влади. У грудні 2023 року тут опубліковано 29 повідомлень, у більшості з них розміщено гіперпосилання на Telegram- та YouTube-канали ради. Кількість підписників – близько 2,5 тисяч [10].

Комунікація влади з громадянами здійснюється також шляхом зустрічей. На сайті розміщено графік особистого прийому громадян Одеським міським головою та інформацію щодо деталей запису (номер телефону включно). Повідомляється, що під час повітряної тривоги прийом не здійснюється. Записатися на прийом можна також через електронну форму. Інформація щодо прийому заступниками міського голови також доступна разом з графіками прийому. Сайт містить інформацію щодо кожного депутата міської ради. На сторінці народного обранця можна записатися на прийом через електронну форму.

Висновки та перспективи дослідження.

Повномасштабна війна Росії проти України суттєво вплинула на комунікаційну діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування нашої країни. Обмеження доступу до загальнодержавних інформаційних ресурсів було логічним та виправданим в перші місяці після вторгнення ворога. Проте правова невизначеність повноважень як державної, так і місцевої влади щодо таких обмежень викликала зауваження з боку громадських активістів та експертів. Закриття певних даних Одеської міської ради (наприклад, переліку депутатів) виглядало необґрунтованим. Згодом доступ до більшості ресурсів на офіційному сайті міста було відновлено, проте деякі сторінки працюють з перебоями. Комунікація міської ради та її посадових і службових осіб з громадянами здійснюється як шляхом зустрічей, так і через сучасні електронні засоби зв'язку, виступи у засобах масової інформації та розміщення відповідної інформації на інтернет-ресурсах: сайті та у соціальних мережах. Користувачі мережі Інтернет мають змогу дивитися трансляції (прямі чи в запису) засідань Одеської міської ради та її виконкому. Матеріали, пов'язані з діяльністю ради, публікуються оперативно, при цьому часто дублюються на різних ресурсах, пов'язаних із міською владою. Перспектива даного дослідження полягає в подальшому детальному аналізі інструментів соціальної комунікації органів місцевої влади України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Балінський В. Доступність органів публічної влади в Одеській області. *Громадська організація «Зелений лист»*. 13 квітня 2022 року. URL: <https://zeleniy-list.od.ua/pid-chas-vijni-oblasna-j-miska-vlada/> (дата звернення: 30.12.2023).
2. Башук А. І. Комунікаційні стратегії державної влади в умовах інформаційного суспільства : монографія. Кам'янець-Подільський : ТОВ «Друкарня "Рута"», 2019. 584 с.
3. Баярков Н. М. Інноваційність комунікативних стратегій центральних органів виконавчої влади. *Розвиток суспільства та науки в трансформаційних умовах : матеріали наук.-практ. конф. (Чернігів, 28 – 29 лип. 2023 р.)*. Одеса: Видавництво «Молодий вчений», 2023. С. 41 – 44.
4. Державно-громадянська комунікація: шлях від кризи до взаємодії / монографія ; В. М. Козаков [та ін.]. Київ : ДП «Вид. дім "Персонал"», 2017. 288 с.
5. Деякі питання забезпечення функціонування інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних систем, публічних електронних реєстрів в умовах воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України № 263 від 12 березня 2022 року. *Законодавство України : інформ.-пошук. система* / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/263-2022-%D0%BF/print> (дата звернення: 30.12.2023).
6. Думська, 1. URL: https://www.youtube.com/@Dumskaya_1 (дата звернення: 30.12.2023).
7. Захаров К. Відкриті дані під час війни: питання, що потребує відповіді. *Вокс Україна*. 26 вересня 2022 року. URL: <https://voxukraine.org/vidkryti-dani-pid-chas-vijny-pytannya-shho-potrebuye-vidpovid> (дата звернення: 30.12.2023).
8. Конституція України. *Законодавство України : інформ.-пошук. система* / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 30.12.2023).
9. Одеса. Офіційно. URL: <https://t.me/odesacityofficial> (дата звернення: 30.12.2023).
10. Одеська міська рада. URL: <https://www.facebook.com/omr.gov.ua/> (дата звернення: 30.12.2023).
11. Одеська міська рада – Трансляції. URL: <https://www.youtube.com/channel/UCy9NUxags98XWOYNmhsdVcQ> (дата звернення: 30.12.2023).
12. Олексіук Т. Три ключові тези про відкриті дані під час воєнного стану. *Детектор медіа*. 13 січня 2023 року. URL: <http://surl.li/rclln> (дата звернення: 30.12.2023).
13. Офіційний сайт Одеси. URL: <https://omr.gov.ua/> (дата звернення: 30.12.2023).

14. Почепцов Г. Комунікації між владою та суспільством: нові шляхи. *Детектор медіа*. 14 квітня 2011 року. URL: <http://surl.li/ircivq> (дата звернення 30.12.2023).
15. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України № 64/2022 від 24 лютого 2022 року. *Законодавство України : інформ.-пошук. система* / Верх. Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022/print> (дата звернення 30.12.2023).
16. Про доступ до публічної інформації : Закон України № 2939-VI від 13 січня 2011 року. *Законодавство України : інформ.-пошук. система* / Верх. Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17/print> (дата звернення 30.12.2023).
17. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» : Закон України № 2102-IX від 24 лютого 2022 року. *Законодавство України : інформ.-пошук. система* / Верх. Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20/print> (дата звернення 30.12.2023).
18. Про зупинення оприлюднення інформації у формі відкритих даних, розпорядником якої є Міністерство юстиції України : Наказ Міністерства юстиції України № 1462/5 від 13 квітня 2022 року. *Міністерство юстиції України : норм.-прав. база* / Мін. юст. України. URL: <https://minjust.gov.ua/n/22649> (дата звернення 30.12.2023).
19. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України № 280/97-ВР від 21 травня 1997 року. *Законодавство України : інформ.-пошук. система* / Верх. Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80/print> (дата звернення 30.12.2023).
20. Про правовий режим воєнного стану в Україні : Закон України № 389-VIII від 15 травня 2015 року. *Законодавство України : інформ.-пошук. система* / Верх. Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19/print> (дата звернення 30.12.2023).
21. Сповідання Одеса. Офіційно. URL: <https://t.me/warningodesa> (дата звернення: 30.12.2023).
22. Odesa ONLINE. URL: <https://www.youtube.com/channel/UC5HLreFwNngovwzB63lnpzg> (дата звернення: 30.12.2023).

UDC 316.472.4:352.07(477.74-21):355.01

DOI: <https://doi.org/10.18524/2308-3255.2023.29.300632>

SOCIAL COMMUNICATIONS OF THE LOCAL GOVERNMENT IN WARTIME (ON THE EXAMPLE OF THE ODESA CITY COUNCIL)

Yevhen Blinov,

Senior Lecturer at the Department of Periodical Press and Media Editing
Faculty of Journalism, Advertising, and Publishing
Odesa I. I. Mechnikov National University
e-mail: blinov.od@gmail.com

The relevance of the study lies in the fact that during a full-scale war, the social communications of the authorities acquire special importance. Communication between authorities and citizens takes place at different levels, and various tools are used. When Russia invaded Ukraine on February 24, 2022, these communications links underwent a significant transformation, some were destroyed.

Defending itself against aggression, the Ukrainian state has taken a number of steps in the information sphere. In particular, access to certain resources (state registers, etc.) was closed, as well as access to other open sources was restricted. Such actions caused concern among the active part of the society, because the legal grounds of state authorities and local self-government in this area are not clearly defined.

Experts have also drawn attention to this problem. They defined the closure of access to some data posted on the website of the Odesa City Council as unfounded. The purpose of the author of the article was to investigate the methods of communication between representatives of the Odesa territorial community and the city council, its officials and officials during martial law, as well as to determine the level of effectiveness of such communication.

The study made it possible to conclude that the remarks made by experts and public activists regarding the unfoundedness of restricting Internet users' access to the resources of the Odesa City Council have generally been corrected. Most of the pages of the council's web portal are available, in addition, employees of the relevant divisions of the local self-government body actively maintain social networks of the city council.

Among the shortcomings should be attributed the non-working state of hyperlinks to individual resources of the authority, work with interruptions of some sources, as well as duplication of certain information on the Internet resources of the Odesa City Council and the Mayor of Odesa. The achieved results are planned to be developed through a more detailed study of social communications of the Odesa City Council in further scientific articles.

Keywords: full-scale war, social communications, local self-government bodies.

REFERENCES:

1. Balinskyi, V. (2022). Dostupnist orhaniv publichnoi vlady v Odeskii oblasti. [Availability of public authorities in Odesa region]. *Hromadska orhanizatsiia «Zelenyi lyst»*. URL: <https://zeleniy-list.od.ua/pid-chas-vijni-oblasna-j-miska-vlada/> (accessed: 30.12.2023) [In Ukrainian].
2. Bashuk, A. I. (2019). *Komunikatsiini stratehii derzhavnoi vlady v umovakh informatsiino-ho suspilstva : monohrafiia*. [Communication strategies of state power in the conditions of the information society: monograph]. Kamianets-Podilskyi. 584 p. [In Ukrainian].
3. Baiurko, N. M. (2023). Innovatsiini komunikativnykh stratehii tsentralnykh orhaniv vykonavchoi vlady. [Innovativeness of communication strategies of central bodies of executive power]. *Rozvytok suspilstva ta nauky v transformatsiinykh umovakh : materialy nauk.-prakt. konf.* (Chernihiv, 28 – 29 lyp. 2023 r.) Odesa. pp. 41 – 44 [In Ukrainian].
4. Derzhavno-hromadianska komunikatsiia: shliakh vid kryzy do vzaiemodii / monohrafiia ; V. M. Kozakov [ta in.] (2019). [State-citizen communication: the path from crisis to interaction / monograph]. Kyiv. 288 p. [In Ukrainian].
5. Deiaki pytannia zabezpechennia funktsionuvannia informatsiino-komunikatsiinykh system, elektronnykh komunikatsiinykh system, publichnykh elektronnykh reiestriv v umovakh voiennoho stanu : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy [Some issues of ensuring the functioning of information and communication systems, electronic communication systems, and public electronic registers under martial law: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine]. № 263 (2022). *Zakonodavstvo Ukrainy : inform.-poshuk. systema / Verkh. Rada Ukrainy*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/263-2022-n/print> (accessed 30.12.2023) [In Ukrainian].
6. Dumska, 1. [Dumska, 1]. URL: https://www.youtube.com/@Dumskaya_1 (accessed 30.12.2023) [In Ukrainian].
7. Zakharov, K. (2022). Vidkryti dani pid chas viiny: pytannia, shcho potrebuie vidpovidi. [Open data during war: a question that needs an answer]. *Voks Ukraina*. URL: <https://voxukraine.org/vidkryti-dani-pid-chas-vijny-pytannya-shho-potrebuye-vidpovidi> (accessed: 30.12.2023). [In Ukrainian].
8. Konstytucija Ukrajiny [Constitution of Ukraine]. *Zakonodavstvo Ukrajiny : inform.-poshuk. systema / Verkh. Rada Ukrajiny*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254-k/96-bp#Text> (accessed: 30.12.2023). [In Ukrainian].
9. Odesa. Ofitsiino [Odesa. Officially]. URL: <https://t.me/odesacityofficial> (accessed: 30.12.2023) [In Ukrainian].
10. Odeska miska rada [video]. URL: <https://www.facebook.com/omr.gov.ua/> (accessed: 30.12.2023) [In Ukrainian].
11. Odesjka misjka rada – Transljaciji [video]. URL: <https://www.youtube.com/channel/UCy9HUxags98XWOYNmhsdVcQ> (accessed: 30.12.2023) [In Ukrainian].

12. Oleksijuk, T. (2023). Try ključovi tezy pro vidkryti dani pid chas vojennoho stanu [Three key theses about open data during martial law]. *Detektor media*. URL: <http://surl.li/rcIn> (accessed: 30.12.2023). [In Ukrainian].
13. Oficijnyj sajт Odesy [Official site of Odesa]. URL: <https://omr.gov.ua/> (accessed: 30.12.2023) [In Ukrainian].
14. Pocheptsov, H. (2011). Komunikatsii mizh vladoiu ta suspilstvom: novi shliakhy [Communications between government and society: new ways]. *Detektor media*. URL: <http://surl.li/rcivq> (accessed: 30.12.2023) [In Ukrainian].
15. Pro vvedennia voiennoho stanu v Ukraini : Ukaz Prezydenta Ukrainy [On the introduction of martial law in Ukraine: Decree of the President of Ukraine]. № 64/2022 (2022). *Zakonodavstvo Ukrainy : inform.-poshuk. systema / Verkh. Rada Ukrainy*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022/print> (accessed: 30.12.2023) [In Ukrainian].
16. Pro dostup do publichnoi informatsii : Zakon Ukrainy [On access to public information: Law of Ukraine] № 2939-VI (2011). *Zakonodavstvo Ukrainy : inform.-poshuk. systema / Verkh. Rada Ukrainy*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17/print> (accessed: 30.12.2023) [In Ukrainian].
17. Pro zatverdzhennia Ukazu Prezydenta Ukrainy «Pro vvedennia voiennoho stanu v Ukraini» : Zakon Ukrainy [On the approval of the Decree of the President of Ukraine “On the introduction of martial law in Ukraine”: Law of Ukraine]. № 2102-IX (2022). *Zakonodavstvo Ukrainy : inform.-poshuk. systema / Verkh. Rada Ukrainy*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20/print> (accessed: 30.12.2023) [In Ukrainian].
18. Pro zupynennia opryliudnennia informatsii u formi vidkrytykh danykh, rozporiadnykom yakoi ye Ministerstvo yustytzii Ukrainy : Nakaz Ministerstva yustytzii Ukrainy [On the suspension of the publication of information in the form of open data, the administrator of which is the Ministry of Justice of Ukraine: Order of the Ministry of Justice of Ukraine]. № 1462/5 (2022). *Ministerstvo yustytzii Ukrainy : norm.-prav. baza / Min. yust. Ukrainy*. URL: <https://minjust.gov.ua/n/22649> (accessed: 30.12.2023) [In Ukrainian].
19. Pro mistseve samovriaduvannia v Ukraini : Zakon Ukrainy [On local self-government in Ukraine: Law of Ukraine]. № 280/97-VR (1997). *Zakonodavstvo Ukrainy : inform.-poshuk. systema / Verkh. Rada Ukrainy*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80/print> (accessed: 30.12.2023) [In Ukrainian].
20. Pro pravovyi rezhym voiennoho stanu v Ukraini : Zakon Ukrainy [On the legal regime of martial law in Ukraine: Law of Ukraine]. № 389-VIII (2015). *Zakonodavstvo Ukrainy : inform.-poshuk. systema / Verkh. Rada Ukrainy*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19/print> (accessed: 30.12.2023) [In Ukrainian].
21. Spovishchennia Odesa. Ofitsiino [Notice Odesa. Officially]. URL: <https://t.me/warningodesa> (accessed: 30.12.2023). [In Ukrainian].
22. Odesa ONLINE [video]. URL: <https://www.youtube.com/channel/UC5HLreFwNgovwzB63lnpzig> (accessed: 30.12.2023) [In Ukrainian].

УДК 070-021.471(477)

DOI: <https://doi.org/10.18524/2308-3255.2023.29.300633>

ОЗНАКИ КОНСТРУКТИВНОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ В УКРАЇНСЬКИХ ЗМІ

Ангеліна Житнікова,

старший викладач кафедри періодичної преси та медіаредагування
факультету журналістики, реклами та видавничої справи
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
e-mail: a.zhytnikova@onu.edu.ua

У статті осмислюється питання щодо впровадження конструктивної журналістики як нової медіапрактики в український медіапростір. Сьогодні використання конструктивного підходу традиційними медіа вказує на спробу змінити спосіб подачі інформації, підсилити позитивні сторони, сприяти побудові рішення-орієнтованих матеріалів, які не акцентують увагу на проблемах та конфліктах. Для українських ЗМІ конструктивна журналістика – нова медіапрактика, до якої вони тільки адаптуються, проте сьогодні вже можна зафіксувати їхні спроби створювати контент, який сприяє позитивній динаміці та розв'язанню проблем, а не лише їхньому визначенню.

Поширення практики конструктивного підходу для українського медіапростору, який переповнений запитами на вирішення питань, спричинених суспільними кризами та перманентними конфліктами, сприятиме формуванню світогляду, побудованому на взаємодопомозі, підтримці та порозумінні, тому аналіз ознак конструктивної журналістики, що втілені в матеріалах українських ЗМІ, є суттєвим для вивчення потенціалу нового напрямку.

Ключові слова: конструктивна журналістика, Constructive Journalism, медіапрактика, журналістика рішень, конструктивний підхід, медіа, аудиторія.

Актуальність дослідження. Постановка проблеми та її зв'язок із науковими й практичними завданнями.

Виникнення медіафеномену конструктивної журналістики (Constructive Journalism) як результату стрімкого розвитку інформаційного суспільства спричинене викликами, які постали перед людством у вигляді невирішених питань. Вивчення ознак конструктивної журналістики та аналіз публікацій українських ЗМІ на явність проявів впровадження медіапрактики є важливим і суспільно значущим, адже конструктивна журналістика націлена на підвищення якості інформаційного взаємодії та соціальної відповідальності медіа, забезпечення комфортного споживання інформації, що сприяє адаптації населення до чергових криз і конфліктів та позитивних змін у суспільстві.

Мета дослідження.

Мета нашої наукової публікації полягає в систематизації визначених журналістикознавцями ознак конструктивної журналістики та аналізу публікацій українських ЗМІ на наявність проявів медіапрактики задля вивчення потенціалу нового напрямку в українському інформаційному просторі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Основою дослідження стали роботи таких закордонних та українських науковців та медіаекспертів, як К. Гілденстед, Т. Айтамурто та А. Варма, О. Іванова, О. Голуб.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Сьогодні, під час суспільних криз та перманентних конфліктів, матеріали із використанням конструктивного підходу часто виконують оптимістичну роль для споживачів інформаційних продуктів, адже мають на меті знизити та/чи ліквідувати соціальне напруження та апатії, які виникають у суспільстві.

Американські журналістикознавці Таня Айтамурто та Аніта Варма зауважують, що в концепції конструктивної журналістики основною цінністю матеріалів є зростання кількості соціальних інновацій, призначених для вирішення соціальних проблем, а журналісти, які працюють у цьому новітньому напрямі журналістики стають не лише носіями поганих новин, а й переміщують фокус і увагу на перспективу (здійснених) соціальних змін, документуючи та розробляючи рішення поточних соціальних проблем [14].

Кетрін Гілденстед, датська журналістка та розробниця структури конструктивної журналістики у своїй праці «Від дзеркал до рушіїв. П'ять елементів конструктивної журналістики» зауважує, що якісна журналістика конструктивного характеру завжди має в сюжеті конфлікт, кризу та ускладнення, проте Constructive Journalism свідомо не загострює конфлікт та не доводить його до хронічного стану, а шукає ресурси, реалістичні рішення чи компроміси, про які повідомляє суспільству [15, 47]. Дослідниця вважає, що в основі конструктивної журналістики є такі елементи-твердження:

- Журналістика не повинна повідомляти про спотворене зображення реальності, даючи аудиторії спотворену та хитку основу для дій. Найпоширенішою помилкою є зображення людей у складній життєвій ситуації «жертвами». Як правило, подібні матеріали містять приховану негативну упередженість.
- Будування історії на базі моделі PERMA (P – позитивні емоції, E – включення або залучення, R – відносини, M – значення, A – досягнення) як інструменту, який сприяє висвітленню будь-якої теми сюжету з конструктивних журналістських ракурсів.
- Структура журналістських матеріалів складається з емоційних піків, які викликають позитивну чи негативну емоційну реакцію аудиторії. Балан-

сування піками в структурі матеріалу в конструктивному підході пов'язане із «зміною акцентів з негатива на позитив... претензією на забезпечення точного, репрезентативного та всебічного висвітлення новин» [6, 62], тому конструктивні історії свідомо не мають закінчення негативним піками.

- Переорієнтація з минулого на майбутнє. Наявність в інтерв'ю запитання та відповідей на них, зорієнтованих на майбутнє, замість описування та звітування досвіду минулого [15, 26-27; 61; 72-73; 155-157].

Медіаекспертка Олена Голуб окреслює такі маркери конструктивної журналістики, як якість (відповідність журналістським стандартам); актуальність (соціальна значущість теми); наявність експертної оцінки події та усіх можливих її наслідків; переакцентування уваги з негатива на способи розв'язання проблеми; наявність рекомендацій та порад; відсутність потенційної шкоди для аудиторії [5].

Дані моніторингу Інституту масової інформації за 2019 рік, де матеріали переважно присвячені тематиці пандемії, здійсненого за вищезазначеними маркерами, фіксують, що українські ЗМІ мають переважну кількість матеріалів деконструктивного характеру, проте відносно високі показники щодо наявності конструктивних матеріалів мали сайт 24-го каналу та сайт видання «Українська правда» [4].

На думку дослідниці Олени Іванової, саме конструктивна журналістика / журналістика рішень завдяки своєму інструментарію «здатна знижувати рівень конфліктності соціальнокомунікаційного середовища» [7, 86]. Учена зазначає, що конструктивна журналістика (на прикладі інтернет-видання «Рубрика: медіа корисних рішень») задає традиційні правила гри, а саме:

- комунікація з аудиторією шляхом відновлення соціального діалогу, а саме діалогом-реагування на поточні запити, зокрема використовуючи інтерактивний характер та толерантний тон спілкування;
- доповнення новин інтерпретаційними матрицями, осмисленим тлумаченням та проєкцією на соціальний контекст [7, 87-89]. Також учена зауважує, що реалізація конструктивної журналістики в українському інформаційному просторі демонструє, що вона «здатна пакувати інформацію, створюючи продукт з ознаками інфотейменту...може забезпечити медіааудиторію новинною інформацією, що адекватно упакована та спроектована на смислове поле й готова до комфортного споживання» [5, 90];
- компетентність мовця, комуніканта, адже медіааудиторія пересиченого інформаційного простору потребує та робить запит на комунікатна, який є авторитетом та соціально відповідальною особою (матеріали з порадами та коментарями фахівців, платформа для спілкування з лідерами думок за схемою «запит аудиторії/відповідь експерта»);
- дотримання журналістських стандартів та правила обробки інформації при описі, огляді та демонстрації соціальної проблеми та її шляхів вирішення, при фіксуванні експертного судження [7, 90-91].

Українські дослідники та медіаексперти фіксують наявність ознак конструктивної журналістики / журналістики рішень у загальноукраїнських, регіональних, локальних та спеціалізованих виданнях [6, 63]. Розглянемо прояви новітньої медіапрактики в загальноукраїнському та спеціалізованому ЗМІ – «TheБабель» та «DIVOCHE-MEDIA» (раніше – *TheDevochki*) за червень-серпень 2023 року.

Обидва видання мають спеціальні рубрики, які містять матеріали конструктивного характеру: «TheБабель» – «Користь», «DIVOCHE-MEDIA» – «Дівчина говорить». За досліджений період видання «TheБабель» оприлюднило 5 публікацій з ознаками конструктивної журналістики: «Як пригнати авто для ЗСУ швидко і не за всі гроші. Пояснюємо разом із «Волинською Гуманітарною Ініціативою» та компанією WAN, яка вже привезла 195 пікапів для фронту», «Я отримав поранення на війні. Які документи треба оформити, як пройти військово-лікарську комісію і отримати інвалідність. Пояснює «Бабель» і профільні юристи», «Близька людина повернулася з полону і замкнулася в собі. Як допомогти їй повернутися до нормального життя? Важлива і чутлива інструкція «Бабея», «Зацвіла амброзія і я не можу нормально дихати. Алергія – це на все життя чи її можна вилікувати? А скільки коштує терапія? Пояснюємо разом з лікарем-алергологом» [2]. А видання «DIVOCHE-MEDIA» оприлюднило 24 публікацій, які умовно можна розподілити на такі тематичні блоки:

Здоров'я (фізичне та ментальне): «Мій кіт Шафран», «Як я видалила матку», «У пеклі тривожного розладу», «Особистий досвід: Як пережити кір у дорослому віці та чому щеплення – це дійсно важливо», «У мені завмерло життя»: Як я втратила вагітність», «Ми адекватні люди, просто в нас інакше працює мозок»: історії жінок із діагнозом РДУГ», «Коханий, я живу!»: Як жінки, котрі втратили на війні коханих, повертають собі життя» [1];

Історії жінок війни: «За пів року служби отримала гвинтівку і стала снайперкою»: Історія Ольги Коломієць у ЗСУ», «Завжди знала – якщо захочу, то в мене все вийде!» Історія волонтерки з Луцька Ольги Валянкі», «Війна може знищити тебе як особистість. Тому намагаюся цьому запобігти». Історія 43-річної Наталії Голдун із Горішніх Плавнів», «Не шкодую, що в мене стільки дітей»: Як живуть матері у тимчасовій окупації на Херсонщині», «Якою б стресостійкою не була людина, все одно моменти відчаю бувають». Історія військової медицини Марії Литвиненко-Назаренко», «Бути добрими під час війни – це об'єктивно надзвичайно важко». «Розмова із Олександрєю Андріяшиною, першою в Україні дипломованою військовою капеланкою», «Від волонтерства до повноцінної роботи. Як лікарняні клоунеси підтримують важкохворих та травмованих дітей», «Про що говорять українські активістки. Подкаст «іТочка» про обличчя активізму в Україні під час війни», «Це мій дім, і я можу сюди запросити». Як українки відкрили та закрили дитячий садочок у Лісабоні», «Адаптивний одяг, «кісточки» та «бублики»: Як волонтерки зі «Швейної роти» допомагають військовим та шпиталям» [1];

Краса, стереотипи та фемінізм: «Тонкі сріблясті лінії», «Право на носіння зморщок», «Худа, красива й молода», «Тіла інших жінок не є нашим полем битви». Як боротися з фетшеймінгом і перемогти», «Я маленька, а корт здається великим». Історія Ніни Козлової, української спортсменки з нанізмом», «Давай приклеїмо твої вушка суперклеєм до голови, щоб вони не стирчали», «Чи є місце жінкам у міській пам'яті» [1].

Матеріали «TheБабель» відновлюють діалог з аудиторію, реагуючи на запитати сьогодення, а саме надаючи відповіді на поточні питання, з якими українці стикаються під час воєнного стану. Рішення соціальної проблеми надається у вигляді покрокових інструкцій, надаючи відповіді на запитання згідно з моделлю PERMA. Роль своєрідного доповнення-тлумачення в матеріалах виконують бекграунди, які забезпечують повноту публікації надаючи довідникову інформацію («Де знаходяться Центри допомоги врятованим» та «Куди звертатися, якщо ви зіткнулися з насильством?» [9], «Реабілітаційні центри та гарячі лінії психологічної підтримки» [10]) та роз'яснення («Виплати для людей, які були в полоні» [10]). Кожен матеріал базується на авторитетній думці фахівців з піднятого питання (представники реабілітаційних центрів, голови громадських організацій, військові, адвокати, правозахисники, лікарі та інші).

Матеріали «DIVOCHE-MEDIA» відновлюють діалог з читачами переважно через історії людей, які зіткнулися з проблемами, демонструючи приклад їхньої взаємодії та їхніх шляхів вирішення. Поодинокі матеріали, окрім історії людини, підкріплені експертною думкою лікаря-психіатра щодо діагностування та лікування РДУГ [3], ендокринологу про лікування нанізму [8] та бекграундом із інформацією ВООЗ [11; 12]. Один із матеріалів має візку у вигляді дисклеймера, у якому коментують дії героїні історії рекомендацією, адже вони можуть бути небезпечними для здоров'я в подібних випадках [13], що є осмисленим тлумаченням з боку редакції видання.

Висновки та перспективи дослідження.

Загальною метою впровадження конструктивної журналістики як інструмента позитивних змін у суспільстві є створення сприятливого інформаційного клімату, соціального розвитку та активізації громадянської активності задля вирішення соціальних проблем спільними зусиллями, замість загострення конфліктів.

Дослідники та медіаексперти визначають низку ознак конструктивного підходу до створення журналістських матеріалів, серед яких можна виокремити такі: розміщення фокусу на перспективи соціальних змін; свідоме уникнення загострення конфлікту пошуком реалістичних рішень; уникнення спотвореного зображення реальності; використання моделі PERMA при побудові матеріалу, уникання негативних піків наприкінці структури матеріалу, переорієнтація з минулого на майбутнє, відповідність журналістським стандартам та дотриманість правил обробки інформації, наявність соціально значущої теми та експертної думки комуніканта, який є авторитетом та соціально відповідальною особою для суспільства, зміна акценту в порядку денному з негативна (висвітлення проблеми) на позитив (оприлюднен-

ня шляхів її вирішення громадськістю); наявність рекомендацій та порад; ведення комунікації між медіа та аудиторія як діалогу-реагування на запити; доповнення матеріалів інтерпретаціями, розтлумаченими та проєкціями на соціальний контекст.

Моніторинг матеріалів досліджуваних видань демонструє, що «DIVOCHE-MEDIA» має в п'ять разів більше публікацій конструктивного підходу ніж «TheБабель», що, на нашу думку, спричинено видом видання, адже «DIVOCHE-MEDIA» є спеціалізованим жіночим виданням. Матеріали загальноукраїнського видання мають на меті відновити діалог матеріалами, які нагадують покрокову інструкцію щодо вирішення поточного питання; спеціалізоване видання надає відповіді на запити аудиторії життєвими історіями людей, які вже зіткнулися з проблемою та мають досвід її вирішення. Проте «TheБабель» за досліджуваний період має вищий показник залученості до матеріалів експертної думки, що вказує на рівень, компетентність, авторитетність та соціальну відповідальність медіа як ознаки конструктивності. Обидва видання використовують доповнення до матеріалів (здебільшого бекграунди), аби інтерпретувати чи розтлумачити (спросити спосіб споживання інформації). Історії, подані в матеріалах, є збалансованими та не закінчуються негативним піками, герої інтерв'ю не виконують роль «жертв» обставин, у яких опинилися, – це відображає реальну, неспотворену, основу для дій та мотивує аудиторію, що вказує на прояви зміни акценту на позитив. Зауважимо, що проаналізовані матеріали мають не всі ознаки конструктивної журналістики, адже відсутні публікації, орієнтовані на майбутнє, бракує рекомендацій та порад, платформ (на базі медіа) для спілкування з компетентним мовцем, пакування інформації із використанням інфотейменту. Проте традиційні українські медіа знаходяться лише на етапі адаптації до нового напрямку журналістики і досліджені видання демонструють позитивну тенденцію до впровадження медіапрактики в український медіапростір.

ЛІТЕРАТУРА:

1. DIVOCHE-MEDIA. URL: <https://divoche.media/> (дата звернення: 21.10.2023).
2. TheБабель. URL: <https://babel.ua/> (дата звернення: 21.10.2023).
3. Богдан Л. «Ми адекватні люди, просто в нас інакше працює мозок»: історії жінок із діагнозом РДУГ. *DIVOCHE-MEDIA*. 09.08.2023. URL: <https://divoche.media/2023/08/09/my-adekvatni-liudy-prosto-v-nas-inakshe-pratsiuie-mozok-istorii-zhinok-iz-diahnozom-rduh/> (дата звернення: 21.10.2023).
4. Голуб О. Конструктивна журналістика vs падіння довіри до медіа. *Інститут масової інформації*. 26.06.2020. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/konstruktyvna-zhurnalistyka-vs-padinnya-doviry-do-media-i33795> (дата звернення: 21.10.2023).
5. Голуб О. Конструктивна журналістика в онлайн-медіа. Огляд матеріалів. *Інститут масової інформації*. 08.04.2020. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/konstruktyvna-zhurnalistyka-v-onlajn-media-oglyad-materialiv-i32534> (дата звернення: 21.10.2023).

6. Житнікова А. Комунікаційний потенціал журналістики рішень в Україні. *Діалог: медіастудії*. Випуск 28. 2022. С. 60–67.
7. Іванова Олена. Конструктивність конструктивної журналістики в конфліктогенному соціальнокомунікаційному середовищі. *Діалог: медіастудії*. Випуск 28. 2022. С. 81–97.
8. Коваль А. «Я маленька, а корт здається великим». Історія Ніни Козлової, української спортсменки з нанізмом. *DIVOCHE-MEDIA*. 29.06.2023. URL: <https://divoche.media/2023/07/07/ya-malenka-a-kort-zdaetsia-velykym-istoriia-niny-kozlovoi-ukrainskoi-sportsmenky-z-nanizmom/> (дата звернення: 21.10.2023).
9. Мамонova Г. Близька людина повернулася з полону і замкнулася в собі. Як допомогти їй повернутися до нормального життя? Важлива і чутлива інструкція «Бабеля». *TheБабель*. 11 липня 2023. URL: <https://babel.ua/profit/91778-blizka-lyudina-povernulasya-z-polonu-i-zamknulasya-v-sobi-yak-dopomogti-jiy-povernutysya-do-normalnogo-zhittya-vazhliva-i-chutлива-instrukciya-babelya/> (дата звернення: 21.10.2023).
10. Скібіцька Ю. Через війну все більше людей страждають від насильства: домашнього та сексуального. Як їм допомогти і підтримати? Важлива інструкція «Бабеля» та Фонду ООН у галузі народонаселення *TheБабель*. 19 червня 2023. URL: <https://babel.ua/profit/95198-cherez-viynu-vse-bilshe-lyudey-strazhdayut-vid-nasilstva-domashnogo-ta-seksualnogo-yak-jim-dopomogti-i-pidtrimati-vazhliva-instrukciya-babelya-ta-fondu-onn-u-galuzi-narodonaselennya> (дата звернення: 21.10.2023).
11. Складановська А. Особистий досвід: Як пережити кір у дорослому віці та чому щеплення – це дійсно важливо. *DIVOCHE-MEDIA*. 29.06.2023. URL: <https://divoche.media/2023/06/29/osobystyy-dosvid-yak-perezhyty-kir-u-doroslomu-vitsi-ta-chomu-shcheplennia-tse-diysno-vazhlyvo/> (дата звернення: 21.10.2023).
12. Шерфетдинова Зебеде. «У мені завмерло життя»: Як я втратила вагітність. *DIVOCHE-MEDIA*. 11.07.2023. URL: <https://divoche.media/2023/07/11/u-meni-zavmerlo-zhyttia-yak-ia-vtratyla-vahitnist/> (дата звернення: 21.10.2023).
13. Як я видалила матку. *DIVOCHE-MEDIA*. 12.06.2023. URL: <https://divoche.media/2023/06/12/yak-ia-vydalyla-matku/> (дата звернення: 21.10.2023).
14. Aitamurto Tanja, Varma Anita. The Constructive Role of Journalism: Contentious metadiscourse on constructive journalism and solutions journalism Practice. 2018. *Journalism Practice*. Volume 12. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/17512786.2018.1473041?journalCode=rjop20> (дата звернення: 21.10.2023).
15. Cathrine Gyldensted. From Mirrors to Movers: Five Elements of Positive Psychology in Constructive Journalism. 2015. Ggroup Publishing. 195 p. URL: https://issuu.com/cathrinegyldensted1/docs/from_mirrors_to_movers_pdf_full__ (дата звернення: 21.10.2023).

UDC 070-021.471(477)

DOI: <https://doi.org/10.18524/2308-3255.2023.29.300633>

SIGNS OF CONSTRUCTIVE JOURNALISM IN THE UKRAINIAN MEDIA

Anhelina Zhytnikova,

Senior Lecturer at the Department of the Periodical Press and Media Editing
Faculty of Journalism, Advertising, and Publishing
Odesa I. I. Mechnikov National University
e-mail: a.zhytnikova@onu.edu.ua

The article explores the question of implementing constructive journalism as a new media practice in the Ukrainian media space. Today, the use of the constructive approach by traditional media indicates an attempt to change the way information is presented, emphasize positive aspects, and contribute to the creation of solution-oriented materials that do not solely focus on problems and conflicts. For Ukrainian media outlets, constructive journalism is a new media practice to which they are adapting, but there are already observable efforts to create content that promotes positive dynamics and problem resolution, rather than just identification.

The spread of the constructive approach in the Ukrainian media space, which is filled with demands for solutions to issues arising from societal crises and ongoing conflicts, will contribute to the formation of a worldview based on mutual aid, support, and understanding. Therefore, the analysis of the features of constructive journalism embodied in materials from Ukrainian media is essential for studying the potential of this new direction.

Keywords: Constructive Journalism, media practice, solutions journalism, constructive approach, media, audience.

REFERENCES:

1. DIVOCHE-MEDIA [DIVOCHE-MEDIA]. URL: <https://divoche.media/> (accessed: 21.10.2023) [In Ukrainian].
2. TheBabel [TheBabel]. URL: <https://babel.ua/> (accessed: 21.10.2023) [In Ukrainian].
3. Bohdan, L. (2023). «My adekvatni liudy, prosto v nas inakshe pratsiuie mozok»: istorii zhinok iz diahnozom [«We are adequate people, it's just that our brains work differently»: women of history diagnosed with ADHD]. 09.08. URL: <https://divoche.media/2023/08/09/my-adekvatni-liudy-prosto-v-nas-inakshe-pratsiuie-mozok-istorii-zhinok-iz-diahnozom-rduh/> (accessed: 21.10.2023) [In Ukrainian].
4. Holub, O. (2020). Konstruktyvna zhurnalistyka vs padinnia doviry do media [Constructive journalism vs the decline of trust in the media]. 26.06. URL: <https://>

- imi.org.ua/monitorings/konstruktivna-zhurnalistyka-vs-padinnya-doviry-do-media-i33795 (accessed: 21.10.2023) [In Ukrainian].
5. Holub, O. (2020). Konstruktyvna zhurnalistyka v onlain-media. Ohliad materialiv [Constructive journalism in online media. Review of materials]. 08.04. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/konstruktivna-zhurnalistyka-v-onlajn-media-oglyad-materialiv-i32534> (accessed: 21.10.2023) [In Ukrainian].
 6. Zhytnikova, A. (2022). Komunikatsiyni potentsial zhurnalistyky rishen v Ukraini [Communication potential of Solutions Journalism in Ukraine]. *Dialoh: mediastudii*. Vol. 28. pp. 60–67 [In Ukrainian].
 7. Ivanova, O. (2022). Konstruktyvnist konstruktyvnoi zhurnalistyky v konfliktohenomu sotsialnokomunikatsiinomu seredovyshchi [Constructiveness of constructive journalism in a conflict-generating social-communication environment]. *Dialoh: mediastudii*. Vol. 28. pp. 81–97 [In Ukrainian].
 8. Koval, A. (2023). «Ya malenka, a kort здається великим». Istoriia Niny Kozlovoi, ukrainskoi sportsmenky z nanizmom [«I'm small, but the court seems big». The story of Nina Kozlova, a Ukrainian athlete with dwarfism.]. 29.06. URL: <https://divoche.media/2023/07/07/ya-malenka-a-kort-zdaetsia-velykym-istoriia-niny-kozlovoi-ukrainskoi-sportsmenky-z-nanizmom/> (accessed: 21.10.2023) [In Ukrainian].
 9. Mamonova, H. (2023). Blyzka liudyna povernulasia z polonu i zamknulasia v sobi. Yak dopomohty yii povernutysia do normalnoho zhyttia? Vazhlyva i chutlyva instruktsiia «Babelia» [The close bug returned with the captive and closed in on itself. How to help you achieve a normal life? «Babel» is an important and sensitive instruction]. 11 July. URL: <https://babel.ua/profit/91778-blyzka-liudyna-povernulasia-z-polonu-i-zamknulasia-v-sobi-yak-dopomogti-jiy-povernutysia-do-normalnoho-zhyttia-vazhliva-i-chutlyva-instrukciya-babelia/> (accessed: 21.10.2023) [In Ukrainian].
 10. Skibitska, Y. (2023). Cherez viinu vse bilshе liudei strazhdaiut vid nasylstva: domashnoho ta seksualnoho. Yak yim dopomohty i pidtrymaty? Vazhlyva instruktsiia «Babelia» ta Fondu OON u haluzi narodonaselennia [Because of the war, more and more people are in need of violence: domestic and sexual. How to help and support them? The Babel and the UN Foundation's important instruction in the field of population]. 19 June. URL: <https://babel.ua/profit/95198-cherez-viynu-vse-bilshе-lyudey-strazhdayut-vid-nasylstva-domashnogo-ta-seksualnogo-yak-jim-dopomogti-i-pidtrimati-vazhliva-instrukciya-babelia-ta-fondu-oon-u-galuzi-narodonaselennia> (accessed: 21.10.2023) [In Ukrainian].
 11. Skladanovska, A. (2023). Osobystyi dosvid: Yak perezhyty kir u doroslomu vitsi ta chomu shcheplennia – tse diisno vazhlyvo [Personal experience: How to survive measles as an adult and why vaccination is really important]. 29.06. URL: <https://divoche.media/2023/06/29/osobystyi-dosvid-yak-perezhyty-kir-u-doroslomu-vitsi-ta-chomu-shcheplennia-tse-diisno-vazhlyvo/> (accessed: 21.10.2023) [In Ukrainian].

12. Sherfetydynova Zebede (2023). «U meni zavmerlo zhyttia»: Yak ya vtratyla vahitnist [«My life froze»: How I lost a pregnancy]. 11.07. URL: <https://divoche.media/2023/07/11/u-meni-zavmerlo-zhyttia-yak-ia-vtratyla-vahitnist/> (accessed: 21.10.2023) [In Ukrainian].
13. Yak ya vydalyla matku (2023) [How I had my uterus removed]. 12.06. URL: <https://divoche.media/2023/06/12/yak-ia-vydalyla-matku/> (accessed: 21.10.2023) [In Ukrainian]
14. Aitamurto, T., Varma, A. (2018). The Constructive Role of Journalism: Contentious metadiscourse on constructive journalism and solutions journalism Practice. *Journalism Practice*. Volume 12. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/17512786.2018.1473041?journalCode=rjop20> (accessed: 21.10.2023) [In English].
15. Cathrine Gyldensted. From Mirrors to Movers: Five Elements of Positive Psychology in Constructive Journalism. (2015). Ggroup Publishing. 195 p. URL: https://issuu.com/cathrinegyldensted1/docs/from_mirrors_to_movers_pdf._full__ (accessed: 21.10.2023) [In English].

УДК 070/910.4(477.74):177

DOI: <https://doi.org/10.18524/2308-3255.2023.29.300634>

«МАРШРУТИ ПАМ'ЯТІ»: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВНУТРІШНЬОГО ТУРИЗМУ УКРАЇНИ В ОБ'ЄКТИВІ ЗМІ

Аліна Задорожня,

канд. політ. наук, доцент

кафедри журналістики, реклами та медіакомунікацій
факультету журналістики, реклами та видавничої справи
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова,
e-mail: alizador@onu.edu.ua

Стаття присвячена темі меморіалізації місць, які стали доказами героїчного спротиву українського народу та злочинів російських військових у період їх повномасштабного вторгнення на територію України. В матеріалі йдеться про міста, села, вулиці, на яких пролилася кров військових та цивільних від рук окупантів. На деяких з них пропонується створити «маршрути пам'яті». Усі вони мають увійти до загальнонаціональних туристичних шляхів. У такий спосіб українці віддаватимуть шану пам'яті полеглим землякам та будуть демонструвати іноземним відвідувачам незламність одного народу й свідчити про злочинні дії іншого, щоб історія не повторилася.

Публікація являє собою аналіз журналістських матеріалів, у яких йдеться про ініціативу створення «маршрутів пам'яті» та вказуються місця жорстокого знищення населення України, описується нинішній стан об'єктів та представлено важливі фотодокази.

Ключові слова: маршрути пам'яті, війна Росії проти України, внутрішній туризм.

Актуальність дослідження. Постановка проблеми та її зв'язок із науковими і практичними завданнями.

Приводом для написання публікації стали події, пов'язані з лютневим вторгненням 2022 року, яке відкрило для українців темну сторінку історії з масовими вбивствами та знущаннями як над військовими, так і над мирним населенням країни. Діти не стали винятком. Питання маршрутизації місць, де відбувалися злочини, розглядається наразі на рівні державних органів влади. До розгляду питання почали активно залучатися історики, культурологи, архітектори, туроператори та спеціалісти інших галузей. Ініціатива щодо реалізації «маршрутів пам'яті» мала на меті створення цілої системи комплексів, яка підкреслюватиме українську національну ідентичність та захищатиме цінності сталого миру.

Переважно ЗМІ презентували тему «маршрутів пам'яті» у рубриці новин, надаючи лише фактичну інформацію. Сутність проблеми у публікаціях зводилася до

етапів обговорення ідеї, створення стратегії, розв'язання питань, які місця треба увічнити, як це зробити, щоб не травмувати місцевих та щодо включення шляхів до загальних туристичних програм. Автори аналітичних матеріалів вітчизняних масмедіа описують та ілюструють картини, які можуть стати частиною маршруту. Мовиться здебільшого про деокуповані території. Щодо створення подібних маршрутів на тимчасово зайнятих ворогами місцях, а їх частіше спостерігаємо в роботах іноземної преси, дискусія не ведеться. Окремі питання – бомбардування Маріупольського драматичного театру, підлив дамби Каховської ГЕС, абсолютне нищення населених пунктів. Розробка цих шляхів ризикує затягнутися на післявоєнний період.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

На початку розгляду теми варто зауважити, що це питання є об'єктом досліджень представників різних наук та напрямків, серед яких історики, філософи, антропологи й навіть етнополітики. Проблемами розвитку «маршрутів», здебільшого «місць пам'яті», займалися такі вітчизняні науковці та фахівці, як Ганна Носова [16], Лариса Нагорна [15], Мар'яна Олесків [3], а серед європейських експертів слід зазначити наступних: Кірсі Хюверінен [9], Льюбера Маркоса [14], П'єра Нора [16], Сніжану Дєрвішкadiч [9].

Кожен з них вніс особистий вагомий вклад у дослідження щодо проблеми перетворення історичних місцин на туристичні локації в нашій країні і за її межами. Ці питання не можна розглядати осторонь журналістських публікацій, які розкривають чимало істин, свідчень про події війни. Серед таких варто зазначити Карлотту Гал та Данієля Берегулака [13], Леона Арона [10]. Арман Сольдін [12] Євген Сакун, Максим Левін – лише декілька журналістів, які поклали власне життя, щоб світ побачив справжнє обличчя російського ворога. За даними ІМІ, станом на 27 листопада внаслідок широкомасштабного вторгнення в Україні загинуло 70 журналістів і 10 з них – під час виконання професійних обов'язків [8]. Більшість представників ЗМІ перебували на фронтах, стали жертвами російських обстрілів чи катувань. Однак їхні відеосюжети, фото, карти та опитування складають унікальний архів злочинів з боку росіян, водночас засвідчують про подвиги, відчайдушний спротив українців та є цінними при створенні «маршрутів».

Мета дослідження.

Мета полягає в тому, щоб завдяки публікаціям у ЗМІ визначити цінність «маршрутів пам'яті» російсько-української війни для самих українців та закордонних відвідувачів, які подорожуватимуть Україною.

З огляду на це, спробуємо відшукати відповіді на наступні питання:

- роз'яснимо термін «маршрути пам'яті»;
- звернемо увагу на потенційні місця, які можуть увійти до загальної карти маршрутів;
- проаналізуємо матеріали ЗМІ, які представляли цю тему.

До об'єкта віднесемо «маршрути пам'яті» як систему місць, які мають увійти до туристичної карти країни, до предмета – висвітлення у ЗМІ ідеї реалізації проєкту.

Методологія передбачає збір та опрацювання необхідної інформації. У зв'язку з цим довелося здійснити аналіз ситуації, провести дослідження об'єкта в часі та порівняти й узагальнити отримані факти.

Дані станом на 27 листопада 2023 року

Виклад основного матеріалу дослідження.

Перед тим як перейти до детального розгляду публікацій, прослідкуємо еволюцію створення «маршрутів пам'яті» від стежки, яка розширюючи кордони, переростає у шлях. Прикладом «стежки спогадів», що має на меті нагадувати відвідувачам про померлу близьку людину, може бути доріжка одного з хоспісу в американському штаті Мен. Вона складається з цеглинок з вигравіюваними текстами. Усі бруски мають особистий глибокий зміст та ведуть до саду. В Одесі до подібних місць варто віднести Алею Праведників народів світу в Прохоровському сквері. Головною відмінністю таких стежок від маршрутів, окрім масштабності, є те, що останні здебільшого зберігають первісний стан місцевості, де скоювався злочин.

Перше вживання дефініції «місця пам'яті» – (фр. *Lieu de mémoire*) відносять до 80-х років XX-го століття для позначення місць, які є цінними й навівають важливі спогади певним групам людей. Саме тут, на переконання французького історика, який започаткував цей термін, П'єра Нора, пам'ять кристалізується й знаходить притулок: «Коли сама пам'ять розірвана, вона може існувати лише на основі «місць пам'яті» – мнемічних місць. Сила пам'яті зберігається зараз у місцях пам'яті, які акумулюють і зберігають історію» [16]. Дослідник глибоко переконаний, що такими об'єктами можуть бути мармуровий меморіал, предмети, будівлі, книги, пісні, а також люди, навіть цілі покоління.

Усе має на меті представляти культурну пам'ять, яка завжди існує в теперішньому часі, тобто є актуальною. І в цю актуальність, на думку вченої Інституту філософії імені Г. С. Сковороди НАН України Ганни Носової, органічно вписуються місця пам'яті, або, як вона їх назвала, «своєрідні "топоси" – зони соціальної пам'яті». Науковиця погодилася з думками сучасних дослідників з приводу того, що «місця пам'яті» є складовою масової свідомості, а не суто науки: «Тому якщо в межах останньої варто її реконструювати, то на рівні масової свідомості руйнувати їх цілісність навряд чи варто» [16].

Український етнополітолог, доктор історичних наук Інституту політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України Лариса Нагорна розглянула «місце» як елемент триади просторових понять, а саме: простір – територія – місце. Вона пов'язала ці пам'ятні комплекси з краєзнавством: «Закодована в «місцях пам'яті» мнемонічна енергія концентрується переважно за законами просторової близькості і справляє чималий вплив на кристалізацію суспільних уявлень про час і

простір, «своє» й «чуже»... Важливо лише обирати серед «місць пам'яті» не стільки сліди минулих битв, скільки етапи розвитку й матеріалізації людського інтелекту, а також кращих форм інтелектуального спілкування» [15].

Вчений-антрополог з Вашингтонського університету США Льюбер Маркос «копав глибше», переконуючи, що наявні маршрути мають відголос далекого минулого, а точніше, що ранні стежини можуть впливати на пізніші. Він підтримав думку, що простий акт слідування шляхом, який існує, є своєрідною формою спілкування з минулим. До того, виводячи власні алгоритми, науковець запропонував краще «зрозуміти спектр не лише тих мереж, які були матеріалізовані, а й тих, які могли існувати в якийсь одноразовий період» [14].

У власному дослідженні відома нам професорка Лариса Нагорна резюмувала, що будь-то історик чи філософ, обидва мають усвідомлювати, що коли колективна пам'ять творить «більш «правдиву» правду, ніж правда історії, вона спирається на правду пережитого, правду спогадів про біль і страждання, про репресії, приниження. Забуття» [15]. Тому перед тим, як робити висновки, треба враховувати чимало факторів і водночас дотримуватися встановлених професійних норм. Авторка нагадала про важливість контролю за цими територіями на рівні держави, вбачала необхідність у формуванні чіткої пам'яткоохоронної стратегії: «Якщо подивитися на стан автентичних історичних пам'яток XI-XVIII століть, то, за нечисленними винятками, це руїни, які упродовж століття взагалі можуть зникнути. На Заході величезні кошти вкладаються у консервацію таких споруд; у цьому, зокрема, вбачається запорука успішного розвитку туристичної галузі» [15].

Логічно усвідомлювати, що комплекси цих «місць» складаються у маршрути й шляхи. Проте країни як актори світової політики, що пережили трагічні події, по-різному поставилися до репрезентації пам'яті.

Так, вулиця Поморська, фабрика емальованого посуду Оскара Шиндлера (того самого бонівана, який врятував життя близько 1200 євреїв) а далі аптека «Орел» у польському Кракові склали шлях пам'яті, що розповідає історію міста з гестапо та терором 1939–1945 років.

Балканські країни, після болісного розпаду Югославії, акцентували на розвитку інфраструктури та пізнавального туризму в місцевостях, де відбувалися бойові дії. Представниця Green Destinations у Боснії та Герцеговині Сніжана Дервішкадіч зазначила, що з розвитком туризму стало легше переконати відвідувачів у безпечних подорожах країною. Вона навела приклад маленького містечка Требіньє, розташованого на кордонах з Хорватією і Чорногорією, де муніципалітет вирішив активізувати торгівлю, розвивати природний парк, а маршрут старої вузькоколійки переобладнати на велосипедний і пішохідний маршрути: «Вони розпочали з концептом долучення до програми Green Destination і, крім удосконалення інфраструктури, працювали над розробленням своїх історій» [9]. У відомій мальовничими пейзажами Чорногорії можливі негативні асоціації туристів фахівці туристичної галузі долали

на рівні влади – під час формування стратегії комунікації. Таким досвідом з українськими колегами поділилася співзасновниця Balkan Green initiative з Чорногорії Кірсі Хюверінен: «Туристи захочуть подивитися на наслідки війни, але ми маємо бути дуже чутливими» [9].

Слід зазначити, що в Україні питання меморіалізації місць тортур та гноблення українського народу російськими військами теж постало на державному рівні. Увіковічити пам'ять про трагедію спочатку взяли на території Київської області. Йшлося про міст у селі Романівка, відомий як «дорога життя», що з'єднував Бучу та Ірпінь з Києвом, помешкання Бучі, де зафіксовані перші акти геноциду з боку російських військових, Мощун і Бородянка Бучанського району, у яких не залишилося жодної непошкодженої будівлі, на дорогах стояла горіла ворожа техніка. Наступними, за пропозиціями експертів, мали бути населені пункти Чернігівської, Харківської, Херсонської областей.

Проект «Концепції меморіалізації пам'ятних місць російсько-української війни Київщини до 2026 року» передбачав створення мапи «маршрутів пам'яті», які повинні бути «інтегровані у загальнонаціональний маршрут» [7]. До групи бенефіціарів, за документом, увійшли родини загиблих, військових, ветеранів, людей, які вижили, професійні спільноти, місцева влада. Переслідувалося декілька цілей, а саме: встановлення історичної справедливості вшанування пам'яті, визнання особистого внеску, ролі загиблого, визнання здобутків. Окрім цього, ініціатива покликана, демонстрацією злочинних дій, сприяти в покаранні за знущання та вбивства. Підхід до реалізації ідеї виглядає цілісним. Робота над визначенням «маршрутів» враховувала низку пунктів, серед яких: створення місць пам'яті, меморіальних об'єктів, візуалізацій з визначеними табу; співпраця з іноземними фахівцями, музеями; навчання туристичних, музейних гідів; диджиталізація об'єктів; розробка інформації на офіційних сайтах місцевої влади; підготовка довідників.

Створення таких «маршрутів» матиме важливе етичне, культурне, історичне значення. У цьому переконана Голова Державного агентства розвитку туризму (ДАРТ) Мар'яна Олеськів: «Для нас буде важливим питанням поєднати такий шлях, який не травмуватиме мешканців, але з іншого боку зможе показати всі ті звірства, які творила армія російської федерації. А також показати українцям і різним народам наших військових і простих мешканців, які цю навалу зупинили» [3]. Заступниця міністра культури та інформаційної політики України Галина Григоренко у свою чергу підкреслила, що усю необхідну інформацію треба накопичувати невідкладно: «Зберегти артефакти, зібрати усні історії людей, верифікували офіційні дані, провести відкритий конкурс на меморіали, опрацювати драматургію маршруту, залучити гідів – це все необхідні складові меморіалізації, з якими варто працювати вже зараз» [11].

Прикладом такої оперативної журналістської роботи є детальна карта злочинів проти населення Бучі співробітників The New York Times Карлотти Гал та фотографа Данієля Берегулака. Протягом тижня вони «задокументували тіла майже трьох де-

сятків людей там, де вони були вбиті» та «засвідчили понад сотню мішків із тілами на братській могилі та міському кладовищі» [13]. Тут вказані місця, де батька було застрелено разом із сином, матір з донькою, дім, де вбиті сестри, підвали зі згвалтованими та вбитими, хтось їхав вулицею по хліб, когось знайшли в саду чи у ямі.

Старший науковий співробітник Американського інституту підприємництва Леон Арон написав у *Washington post* про окупований Маріуполь, який теж має потрапити до українського «шляху пам'яті». Він нагадав читачам, що до війни це був ключовий промисловий центр країни з населенням 440 тис. осіб. Автор засвідчив, як окупанти стирають історію міста: «Пропаганда, спрямована на знищення будь-якої ознаки українського минулого міста, починається з воріт, де українське написання назви міста замінюється російським» [10]. На фото автора руїни комбінату «Азовсталь», школярі біля зруйнованого вокзалу та військова техніка окупантів на фоні Драматичного театру. Усе це могло б стати частиною пам'ятних місць, проте росіяни кваліпляться всіляко ліквідувати сліди своїх дій.

Антонівський міст, ККЗ «Ювілейний», Управління СБУ, Мультиплекс, Херсонський аеропорт у Чорнобаївці та інші напівзруйновані будівлі увійшли до «Екскурсії містом-привидом» [5] Олени Максименко. Таку інтерактивну подорож авторка підготувала для «Новинарії». У цій публікації вітчизняної журналістки йшлося про звільнення Херсон.

Відеожурналіст AFP Арман Сольдін – один із тих, хто фіксував свідчення російської агресії ціною власного життя та загинув під Бахмутом у результаті обстрілу російськими «Градами». За іронією долі до Франції він з родиною потрапив немовлям, тікаючи з охопленої війною Боснії. Відважний вчинок журналіста підкреслив Президент ФР Еммануель Макрон, зазначивши, що Арман «втілює пристрасть редакції – пристрасть доносити правду, розповідати історії та збирати свідчення. Це була пристрасть до справи: обов'язку інформувати» [12]. Такими свідками також були американський відеожурналіст та співробітник *The New York Times* Брент Рено, застрелений російськими військовими на блокпосту в Ірпені, ірландські журналісти *Fox News* П'єр «Зак» Зажкевський та Олександра Кувшинова, чий автомобіль потрапив під обстріл у Горенці, литовський режисер-документаліст Монтас Кведаравічюс, вбитий під час спроби покинути Маріуполь та інші.

Чимало представників ЗМІ в супроводі українських фіксерів відвідували місця звияги та запеклих боїв, які майже «не підлягають відбудові». Найбільше таких зафіксовано у Донецькій та Луганській областях. У матеріалах масмедіа серед найбільш зруйнованих вказуються Сєвєродонецьк, Попасна, Рубіжне, Щастя, Кремінна, Волноваха, Вугледар, Мар'їнка, Лиман, Соледар, Бахмут. За словами голови комітету Верховної Ради України з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування Олени Шуляк, такі знакові «міста, які увійшли в історію боротьби за незалежність», необхідно обов'язково відбудувати [1]. Проте подібні перспективи важко уявити, усвідомлюючи, що де-

які території знищені на 90%. Такі побоювання підтвердив ексголова Луганської обласної військової адміністрації Сергій Гайдай: «Коли ми деокупуємо Сєверодонецьк і Рубіжне, ми жажнемося. Те, що ми побачимо, якщо зайдемо в міста – ще раз розбі'є серця – бо це гірше за Прип'ять... життя там взагалі відсутнє» [6].

Водночас ідея відвідування трагічних місць як туристичних локацій під час війни викликала неоднозначну реакцію у пересічних українців з різних регіонів країни, незалежно від відстані до лінії фронту. Наприклад, на одному із сервісних порталів пропонується супровід в деокупованих містах і селах Київщини, ескорт Черніговом, Сумами у вигляді престурів для журналістів, блогерів, а також турів для офіційних, дипломатичних делегацій. Один з турів включає подорож Ірпінською дорогою, вулицями, де розстрілювали мирних жителів, де горіла колона російської техніки, із зупинкою біля Церкви Св. Апостола Андрія Первозванного, поряд з яким виявили братську могилу українців. При цьому зазначалося, що прибуток від прогулянок йде на відновлення країни.

Критиці піддалися організатори серії турів «Сміливі міста» туристичного порталу Visit Ukraine за ідею проводити прогулянки вулицями, на яких вбивали й катували українців, влаштовували різанину під час окупації. Противники вважають це невчасним і недоречним, особливо для сімейних прогулянок. Саме тоді засновник Visit Ukraine Антон Тараненко мотивував організацію подібних екскурсій напливом туристів, розвитком усієї галузі. Він озвучив, що менш ніж за пів року Україну відвідало понад мільйон іноземців, а «розповідь будь-якого іноземця після побаченого є додатковим доказом злочинів Росії які вона замовчує» [4].

До прикладу, пам'ятну екскурсію у Львові влаштували в інший спосіб. До Міжнародного дня захисту дітей тут провели перформанс «Екскурсія Львовом, яка ніколи не відбудеться» [2]. Вона мала на меті продемонструвати світові обсяг трагедії: на площі виставили порожні шкільні автобуси, як символ вбитих росіянами українських дітей.

Та наразі найбільш безпечним способом ознайомитися з потенційними «маршрутами пам'яті» лишаються матеріали журналістів.

Висновки та перспективи дослідження.

Безумовно, що розробка загальноукраїнської стратегії «маршрутів пам'яті» має бути спільною роботою представників державної влади, науковців, митців та громадськості. Вона повинна пройти певну адаптацію та підготовку населення, у чому особлива роль відводиться представникам ЗМІ.

До прикладу, на першому етапі втілення проєкту (під час війни), на сторінках та екранах масмедіа можуть бути представлені матеріали інформаційних та аналітичних жанрів у вигляді репортажів, інтерв'ю, лонгвідів з інфографікою, що надаватимуть інформацію про злочини, про окремі місця, людей, історії з дотриманням журналістських стандартів.

Під час другого – післявоєнного етапу журналісти покликані писати про відбудову зруйнованих чи напівзруйнованих територій, залишаючи особливе місце для розповідей про «маршрути пам'яті», які на той момент мають бути визначеними. Це будуть локації, пов'язані зі злочинними діями та героїзмом українців. Ще одним напрямком діяльності журналістів стане підготовка довідкової інформації для вітчизняних та іноземних туристів.

Точкою відліку такого загальноукраїнського маршруту російсько-української війни мають бути екскурсії «Революції Гідності» від Михайлівської площі, майданом Незалежності до алеї Героїв Небесної Сотні, а далі – особливі місця на майже 604 тисячах кілометрах квадратних героїчної України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гичко М. «Питання болюче»: у Раді назвали населені пункти, які Україна може не відбудувати. *Інформаційне агентство «Уніан»* від 12 жовтня 2023. URL: <https://www.unian.ua/society/pitannya-bolyuche-u-radi-nazvali-naseleni-punkti-yaki-ukrajina-mozhe-ne-vidbuduvati-12422580.html> (дата звернення: 12.10.2023)
2. Екскурсія, яка ніколи не відбудеться»: у Львові перформанс в пам'ять про вбитих дітей. *Інформаційне агентство «Укрінформ»* від 01 червня 2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3497292-ekskursiya-aka-nikoli-ne-vidbudetsa-u-lvovi-performans-v-pamat-pro-vbitih-ditej.html> (дата звернення: 01.06.2022)
3. Концепція відвідування місць пам'яті російсько-української війни. *Інформаційне агентство «Укрінформ»* від 14 вересня 2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/3569613-koncepcia-vidviduvanna-misc-pamati-rosijskoukrainskoi-vijni.html> (дата звернення: 12.10.2023)
4. Коцан К. Українські гіді пропонують туристичні екскурсії містами, які постраждали від війни. У мережі ідею розкритикували. *Журнал великого міста «БЖ»* від 16 серпня 2022. URL: <https://bzh.life/ua/mesta-i-veshi/visit-ukraine-ekskursiyi-bucha-irpin/> (дата звернення: 12.11.2023)
5. Максименко О. Екскурсія містом-привидом. Як звільнений Херсон виживає під обстрілами. *Інтернет-видання / газета «Новинарня»* від 14 грудня 2022. URL: <https://novynarnia.com/2022/12/14/ekskursiya-xerson/> (дата звернення: 14.12.2022)
6. Міста України, які повністю зруйнувала російська армія. *Сервісний портал «Visit Ukraine.today»* від 19 травня 2023 <https://visitukraine.today/uk/blog/1874/ukrainian-cities-completely-destroyed-by-the-russian-army> (дата звернення: 19.05.2023).
7. Проект Концепції меморіалізації пам'ятних місць російсько-української війни Київщини до 2026 року. Засідання Комітету з питань гуманітарної та інформаційної політики ВРУ від 4 жовтня 2023 року. URL: <https://kompkd.rada.gov.ua/uploads/documents/34717.pdf> (дата звернення: 19.05.2023).

8. Список загиблих журналістів. *Інститут масової інформації*. URL: <https://imi.org.ua/infographics/spysok-zagybylyh-zhurnalistiv-i45958> (дата звернення: 27.11.2023)
9. Шиян О. Не забувати і не травмувати. Як змінюється туризм в Україні та створюють маршрути пам'яті війни. *Інтернет-видання «Захід.нет» від 6 вересня 2023*. URL: https://zaxid.net/statti_tag50974/туризм (дата звернення: 06.09.2023)
10. Aron L. Opinion See occupied Mariupol, where dread and suspicion reign. May 3, 2023. URL: <https://www.washingtonpost.com/opinions/2023/05/03/mariupol-occupied-photos-dread-suspicion/> (accessed: 03.05.2023)
11. Bohdan A. „Ścieżka pamięci” dla turystów w Buczy. Jaka jest główna idea projektu? *Fundacja Tygodnika «Wprost Ukraine» від 15.06.2023*. URL: <https://www.wprostukraine.eu/ua/novini/10718578/marshryt-pamyati-dlya-tyristiv-y-bychi-yakiji-osnovniji-zadym-proyekty.html>. (accessed: 03.07.2023)
12. France posthumously awards journalist Arman Soldin, killed in Ukraine, the Legion d'Honneur. *European information channel «Euronews»*. *July, 14, 2023*. URL: <https://www.euronews.com/2023/07/14/france-posthumously-awards-journalist-arman-soldin-killed-in-ukraine-the-legion-dhonneur> 9 (accessed: 03.05.2023)
13. Gall Carlotta 'They shot my son. I was next to him. It would be better if it had been me. *Daily newspaper «The New York Times»*, *April 11, 2022*. <https://www.nytimes.com/interactive/2022/04/11/world/europe/bucha-terror.html> (accessed: 11.04.2022)
14. Llobera Marcos Memory at your feet: Modeling the agency of past trails. *Journal of Archaeological Science: Reports*. Volume 29, February 2020, URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S2352409X19306315> (accessed: 12.11.2023)
15. Nagorna L., Concept «place of memory» in the system of memory studies. *Regional history of Ukraine*. K. Institute of History of Ukraine, National Academy of Sciences of Ukraine, 2014. Issue 8. 55–74 pp. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/237600268.pdf>
16. Nosova H. Memory versus history by P. Nora. Why and how? (History of philosophy). *Multiversum. Philosophical almanac*. Vol. 2 No. 2 (2020). URL: <https://multiversum.com.ua/index.php/journal/article/view/399> (accessed: 23.12.2020)

UDC 070/910.4(477.74):177

DOI: <https://doi.org/10.18524/2308-3255.2023.29.300634>

«PATHS OF MEMORY»: REALITIES AND PROSPECTS OF THE DOMESTIC TOURISM OF UKRAINE IN THE VIEW OF THE MEDIA

Alina Zadorozhnia

PhD (Political Science), Associate Professor
Department of Journalism, Advertising and Media Communications
Faculty of Journalism, Advertising, and Publishing
Odesa I. I. Mechnikov National University,
e-mail: alizador@onu.edu.ua

The article is devoted to the memorialization of the places that became some evidence of the Russian military crimes during their full-scale invasion of Ukraine. This publication is about the cities, villages, and streets where the blood of the Ukrainian military and civilians was suffered at the hands of the occupiers. It was proposed that some of these places (locations, complexes and trails) may create «Paths of memory».

All of them should be included in the national tourist routes and in the programs of the country's tourist operators. Thus, Ukrainians would be able to pay tribute to the memory of their fallen compatriots and to demonstrate the steadfastness of one nation and to testify the fact of the criminal actions of another nation to foreign visitors. This is necessary that history doesn't happen again.

There is an analysis of journalistic materials which were talking about the initiative of the paths of memory creation, places of widespread destruction of the buildings, infrastructure and about more important question – the killing of the population of Ukraine. The current situation of the objects, and present photo evidence, were considered in mass media that were investigated.

Keywords: paths of memory, russia's war against Ukraine, domestic tourism.

REFERENCES:

1. Hychko, Marta (2023). «Pytannya bolyuche»: u Radi nazvaly naseleni punkty, yaki Ukrayina mozhe ne vidbuduvaty [«The painful issue»: the Council named settlements that Ukraine may not rebuild]. Informatsiyne ahent-stvo «Unian» vid 12 zhovtnya 2023. URL: <https://www.unian.ua/society/pitannya-bolyuche-u-radi-nazvali-naseleni-punkti-yaki-ukrajina-mozhe-ne-vidbuduvati-12422580.html> (accessed: 12.10.2023) [In Ukrainian].

2. Ekskursiya, yaka nikoly ne vidbudet'sya»: u L'vovi performans v pam'yat' pro vbytykh ditey (2022) [An excursion that will never happen: a performance in Lviv in memory of the murdered children]. Informatsiynе ahent-stvo «Ukrinform» vid 01 chervnya 2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3497292-ekskursia-aka-nikoli-ne-vidbudetsa-u-lvovi-performans-v-pamat-pro-vbitih-ditej.html> (accessed: 01.06.2022) [In Ukrainian].
3. Kontseptsiya vidviduvannya mist's pam'yati rosiys'ko-ukrayins'koyi viyny. (2022) [The concept of visiting memorial sites of the Russian-Ukrainian war]. Informatsiynе ahentstvo «Ukrinform» vid 14 veresnya 2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/3569613-koncepcia-vidviduvanna-misc-pamati-rosijskoukrainskoi-vijni.html> (accessed: 12.10.2023) [In Ukrainian].
4. Kotsan, K. (2022). Ukrayins'ki hidy proponuyut' turystychni ekskursiyi mistamy, yaki postrazhdaly vid viyny [Ukrainian guides offer tourist excursions to cities affected by the war]. U merezhi ideyu rozkrytykuvaly. Zhurnal velykoho mista «BZH» vid 16 serpnja 2022. URL: <https://bzh.life.ua/mesta-i-veshi/visit-ukraine-ekskursiyi-bucha-irpin/> (accessed: 12.11.2023)
5. Maksymenko, O. (2022). Ekskursiya mistom-pryvydom. Yak zvil'nenyy Kherson vyzhyvaye pid obstrilamy [Excursion through a ghost town. How liberated Kherson survives shelling]. Internet-vydannja, hazeta «Novynarnja» vid 14 hrudnja 2022. URL: <https://novynarnia.com/2022/12/14/ekskursiya-xerson> (accessed: 14.12.2022) [In Ukrainian].
6. Mista Ukrainy, yaki povnisty zruynuvala rosiys'ka armiya. (2023) [Cities of Ukraine that were completely destroyed by the Russian army]. Servisnyy portal «Visit Ukraine. today» vid 19 travnja 2023 <https://visitukraine.today/uk/blog/1874/ukrainian-cities-completely-destroyed-by-the-russian-army> (accessed: 19.05.2023). [In Ukrainian].
7. Proyeht Kontseptsiji memorializatsiji pam'yatnykh mist's rosiys'ko –ukrayins'koyi viyny Kyvivshchyny do 2026 roku (2023) [Concept project of the memorialisation of the sites, affected by the Russian-Ukrainian war, in Kyiv region until 2026]. Zasidannya Komitetu z pytan' humanitarnoyi ta informatsiynoyi polityky VRU vid 4 zhovtnja 2023 roku. URL: <https://kompkd.rada.gov.ua/uploads/documents/34717.pdf> (accessed: 19.05.2023) [In Ukrainian].
8. Spysok zahyblykh zhurnalistiv. (2023). [List of dead journalists]. Instytut masovoyi informatsiji. URL: <https://imi.org.ua/infographics/spysok-zagyblyh-zhurnalistiv-i45958> (accessed: 27.11.2023) [In Ukrainian].
9. Shyyan, O. (2023). Ne zabuvaty i ne travmuvaty Yak zminuyet'sya turyzm v Ukraini ta stvoryuyut' marshruty pam'yati viyny [Do not forget and do not injure. How tourism is changing and war memorial routes are creating in Ukraine]. Internet-vydannja «Zakhid.net» vid 6 veresnya 2023. URL: https://zaxid.net/statti_tag50974/turyzm (accessed: 06.09.2023) [In Ukrainian].

10. Aron, Leon (2023). Opinion See occupied Mariupol, where dread and suspicion reign. May 3, 2023. <https://www.washingtonpost.com/opinions/2023/05/03/mariupol-occupied-photos-dread-suspicion/> (accessed: 03.05.2023) [In English].
11. Bohdan, A. (2023). Shlyakh pam'yati» dlya turystiv u Buchi. Yaka holovna ideya proektu [«Path of memory» for tourists in Bucha. What is the main idea of the project?]. Fundacja Tygodnika «Wprost Ukraine» vid 15.06.2023. URL: <https://www.wprostukraine.eu/ua/novini/10718578/marshryt-pamyati-dlya-tyrystiv-y-bychi-yakiji-osnovniji-zadym-proyekty.html>. (accessed: 03.07.2023) [In Polish].
12. France posthumously awards journalist Arman Soldin, killed in Ukraine, the Legion d'Honneur. (2023). European information channel «Euronews». Jule, 14, 2023. URL: <https://www.euronews.com/2023/07/14/france-posthumously-awards-journalist-arman-soldin-killed-in-ukraine-the-legion-dhonneur> 9 (accessed: 03.05.2023) [In English].
13. Gall, Carlotta. (2022). 'They shot my son. I was next to him. It would be better if it had been me. Daily newspaper «The New York Times», April 11, 2022. <https://www.nytimes.com/interactive/2022/04/11/world/europe/bucha-terror.html> (accessed: 11.04.2022) [In English].
14. Llobera, Marcos (2020). Memory at your feet: Modeling the agency of past trails. Journal of Archaeological Science: Reports. Volume 29, February 2020, URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S2352409X19306315> (accessed: 12.11.2023) [In English].
15. Nagorna, L. (2014). Concept «place of memory» in the system of memory studies. Regional history of Ukraine. K. Institute of History of Ukraine, National Academy of Sciences of Ukraine, 2014. Issue 8. 55-74 rr. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/237600268.pdf> [In English].
16. Nosova, H. (2020). Memory versus history by P. Nora. Why and how? (History of philosophy). Multiversum. Philosophical almanac. Vol. 2 No. 2 (2020). URL: <https://multiversum.com.ua/index.php/journal/article/view/399> (accessed: 23.12.2020) [In English].

УДК 316.77:071:070-047.36(045)
DOI: <https://doi.org/10.18524/2308-3255.2023.29.300635>

МОНІТОРИНГОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ В СИСТЕМІ НАУК ПРО СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ

Олена Іванова,

докт. наук із соціал. комун., професор,
декан факультету журналістики, реклами та видавничої справи
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова,
e-mail: ivanova_aa@ukr.net, ivanova_aa@onu.edu.ua

У статті осмислюються і систематизуються уявлення про моніторинг як метод дослідження у сфері наук про соціальні комунікації задля вирішення традиційних питань журналістичнознавчої науки та увиразнюються перспективи його застосування з огляду на актуальні питання медіазнавства, які вводять у дослідницьке поле новітні тенденції розвитку системи масмедіа, характерні для нинішнього етапу розгортання інформаційного суспільства.

Наукова цінність моніторингу як методу дослідження невіддільна від його здатності бачити масмедіа як складний різномірний системний об'єкт та забезпечувати систематичність спостережень за цим об'єктом. Важливо також усвідомлювати необхідність бачення підґрунтя як теоретичної основи для тлумачення моніторингових даних. Самодостатні, самоцінні емпіричні моніторингові дослідження – це накопичення емпіричного матеріалу для масштабних дослідницьких проєктів у царині соціальних комунікацій як синхронічного, так і діахронічного типу. Проте, лише якісні дані моніторингових досліджень можуть у подальшому бути адекватно використані і продуктивно включені в масштабні наукові проєкти, де передбачається співставлення даних, поєднання різномірного емпіричного матеріалу з іншими аналітичними даними. Моніторингові дослідження масмедіа – це перспектива використання накопичення емпіричного матеріалу для медіакритичних студій та надання рекомендацій і практичних порад для здійснення масмедійної, що створює додаткові умови для прийняття ефективних управлінських рішень у системі масмедіа.

Серед новітніх медіафеноменів, що можуть стати матеріалом для моніторингових досліджень, автор статті бачить перш за все конструктивну журналістику (журналістику рішень) та бренд-журналістику. Моніторинг забезпечує можливість перевірити через спостереження широкого емпіричного матеріалу теоретичні твердження науковців щодо вимог до конструктивної журналістики та бренд-журналістики, які формулюються на підставі побудови концептуальної моделі такого типу масмедійної роботи. Завдяки моніторингу можливе вивчення цих медіафеноменів в аспекті застосовування ними форм подачі інформації, специфіки адресного звертання до

вузьких цільових сегментів масової аудиторії, технологій утримування уваги реципієнта тощо. Отримані у ході моніторингу дані можуть бути використані у компаративному дослідженні, що може суттєво розширити уявлення сучасної науки про ці новітні явища, які поки що важко вписати в межі наукових тлумачень.

Ключові слова: журналістика, соціальні комунікації, моніторинг, медіафеномен, система масмедіа, медіазнавство, бренд-журналістика, конструктивна журналістика.

Актуальність дослідження. Постановка проблеми та її зв'язок із науковими та практичними завданнями.

Соціальні комунікації як сфера наукового інтересу допускають залучення широкого дослідницького інструментарію (герменевтичні, структурні, функціональні, компаративні методи тощо), опертя на різні методологічні традиції (марксизм, семіотика, гендерні студії, аналітична психологія тощо), інкорпорацію широкого спектру актуальних наукових теорій (теорія фреймів, теорія стереотипів, постколоніальна теорія, деконструктивізм, теорія хаосу тощо). За таких умов виникає обґрунтований ризик загубити сам предмет інтересу, – масмедійні і соціальнокомунікаційні практики, – зосередивши увагу на матеріалі, виробленому масмедійною галуззю, але осмислюючи його в іншому дослідницькому полі, – полі психології, соціології, лінгвістики, маркетингу, соціальної антропології тощо, адже соціальні комунікації дають багатий емпіричний матеріал для подібних аналітичних практик. Науковцям добре відомо, що «застосований у кожному конкретному випадку дослідження підхід... орієнтує на засоби ідентифікації об'єкта дослідження» [3, 171], що в решті решт виводить на предмет дослідницького інтересу, який і може бути досить далеким від безпосередніх зацікавлень наук про соціальні комунікації при активному аналізі того матеріалу, що виробляється самими соціальними комунікаціями, як от контент масмедіа.

Метод моніторингу – один з таких загальнонаукових методів дослідження, що охоче використовується науковцями для вирішення широкого спектру задач, які, при цьому, можуть виходити далеко за межі безпосередніх інтересів наук про соціальні комунікації. Так, зокрема, моніторинг відображення у ЗМК різноманітних соціокультурних явищ, процесів, тенденцій – не сфера зацікавлень соціальних комунікацій. За таких умов об'єктом аналізу є матеріал масмедіа, а предметом дослідження – соціокультурне життя на тому чи іншому рівні реалізації соціальної системи (суспільні пріоритети громадян; політичні вподобання; поширені стилі поведінки; ставлення до окремих соціальних груп; рівень конфліктності; конфліктогенні теми і проблеми; тлумачення історичного минулого тощо). Що ж до наукової проблематики соціальних комунікацій: метод моніторингу дозволяє сфокусувати увагу на об'єкті аналізу, яким є масмедійна система в тому чи іншому ракурсі й обсязі (з огляду на поставлені в конкретній ситуації питання), а предмет дослідження – сама масмедійна система – бачиться при цьому як багатокomпонентна різнорівнева та складноорганізована

цілісність, що вкрай важливо для тлумачення даних, отриманих під час безпосереднього моніторингового спостереження.

Цінність і потенційна продуктивність моніторингу якраз і пов'язана перш за все з тим, що цей метод є ефективним для вивчення складних різномірних систем, оскільки передбачає: « – цілеспрямоване тривале спостереження за характеристиками системи (об'єкта моніторингу; – якісний і кількісний аналіз (оцінювання) цих характеристик, зокрема визначення змін у часі кожної конкретної характеристики; – прогнозування змін у системі в цілому» [8, 11]. І ще: «Найбільш доцільним загальнонауковим методом, який варто застосовувати під час досліджень інформаційного простору, є системний підхід, одним з інструментів якого є моніторинг» [8, 11]. Його продуктивність у вивченні соціальнокомунікаційних процесів і феноменів надзвичайно висока з огляду на їхню багатокomпонентність, варіативність проявів і системність характеристик. Однак наукова цінність моніторингу в науках про соціальні комунікації напряму залежить від системності погляду на об'єкт і предмет конкретного дослідження, адже саме системність погляду забезпечить можливість якісного оцінювання і глибоко осмисленого тлумачення отриманих у процесі моніторингу даних: якщо моніторингове дослідження фокусується виключно на спостереженні і фіксації даних, то його значимість для наук про соціальні комунікації нижча. Оскільки «застосований у кожному конкретному випадку дослідження підхід демонструє стратегії теоретизування, обрані науковцем» [3, 171], то важливо усвідомлювати необхідність бачення такого підґрунтя як теоретичної основи для тлумачення моніторингових даних. Наука про соціальні комунікації має власне теоретичне тло, на яке спирається: «науковим підґрунтям моніторингу інформаційного простору є теорія масової комунікації як наука, що вивчає місце й роль ЗМК у сучасному суспільстві, внутрішню структуру ЗМК, їхнє функціонування та еволюцію» [8, 11]. Натомість теорія масової комунікації сама по собі досить широка галузь наукових пошуків, що має далекі, а почасти і контраверсійні уявлення, до того ж вона – не єдино можливе теоретичне підґрунтя масмедійного моніторингу, цінного в контексті наук про соціальні комунікації. Отож моніторинг забезпечує отримання наукою про соціальні комунікації емпіричного матеріалу, який має бути вписаний медіазнавцями у теоретичні уявлення про масмедійну систему.

Одне з визначень моніторингу звучить так: «Моніторинг – безперервне спостереження, аналіз, оцінка і прогноз розвитку якого-небудь процесу або явища з метою виявлення його відповідності бажаному результату» [10, 236]. Воно демонструє самоцінність моніторингового спостереження. Натомість самодостатні, самоцінні емпіричні моніторингові дослідження масмедійної діяльності можуть бути хорошим матеріалом для більш об'ємних дослідницьких проєктів в інших гуманітарних науках, або включатись у комплексні соціальнокомунікаційні дослідження як окремий аспект системного вивчення масмедіа. Такі дослідження мають наукову перспективу у контексті соціальних комунікацій та демонструють високий дослідницький потенціал

методу моніторингу. Саме у ракурсі такого бачення ми й будемо аналізувати моніторинг як доволі поширений метод сучасних соціальнокомунікаційних досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Моніторинг – аналітичне системне дослідження медіа як складної різномірної системи. Метод моніторингу забезпечує можливості спостерігати характеристики об'єкта дослідження, аналізувати зібрані дані у кількісно-якісному оцінюванні цих даних. Моніторинг довів свою ефективність в діахронічному і синхронічному вивченні обраного об'єкта, а також у прогнозуванні функціонування, стану об'єкта моніторингу в майбутньому. У соціальнокомунікаційних дослідженнях, де й об'єкт, і предмет аналізу позиціонуються в царині соціальних комунікацій, підґрунтям моніторингу найчастіше стає теорія масової комунікації. В українській науці представлені дослідження, що втілюють таке застосування методу моніторингу. Зокрема роботи В. Іванова [5; 9], Н. Костенко [5; 9], О. Чекишева [12; 13]. Моніторинг – це вивчення різноманітних аспектів функціонування масмедійної системи: якість контенту ЗМІ, вплив масмедіа на виборчі процеси, характеристики медіааудиторії, рецептивні вподобання споживачів масмедіа тощо, що й представлено в роботах згаданих вище науковців. Осмислення масмедіа як системи, що має свої внутрішні правила і закономірності функціонування, втілювані на різних рівнях цієї системи, – самі такі можливості валідних і верифікованих досліджень ЗМІ демонструє моніторинг.

Моніторинг дозволяє здійснювати глибоку і різносторонню діагностику стану масмедійної системи чи її фрагментів; фіксувати, спостерігати й оцінювати зміни цього стану; спостерігати впливи, що чиняться на масмедіа тощо. Моніторинг також забезпечує можливості прогнозування стану масмедіа як об'єкта дослідження. Такі особливості моніторингових досліджень дають підстави для побудови концептуальних моделей масмедіа: «Функціональний підхід... повинен забезпечити аналіз місця і ролі цього явища в сфері соціальних комунікацій як середовищі його реалізації, на основі чого і можлива побудова відповідної моделі... Концептуальна модель... включає визначення предмету зацікавлень цього типу масмедіа, особливостей цільової аудиторії, стосунків його з відповідним соціокультурним простором та характеру впливу на кожного з учасників цього комунікаційного процесу» [3, 173]. В одному зі своїх досліджень на основі моніторингових спостережень ми будували концептуальну модель літературно-мистецького журналу [3, 170 – 84].

Моніторингові дослідження є продуктивними також з огляду на ефекти соціального інжинірингу через їхній потенційний вплив на медіаконтент і практику діяльності ЗМІ: самі дані моніторингу роботи ЗМІ, донесені до відома працівників масмедіа, дають підстави для внутрішньої ревізії їхньої діяльності та можуть спонукати до зміни підходів в роботі, відмови від недоброякісних практик, а також підвищення рівня професіоналізму.

Зокрема у такому ракурсі розглядалися результати проєкту «Сприяння європейським стандартам в українському медійному середовищі», який «організаційно був

спільною акцією Європейського Союзу та Ради Європи, а бенефіціарієм виступала Національна комісія з утвердження свободи слова та розвитку інформаційної галузі при Президентові України» [12]. Дослідження здійснювалось Асоціацією «Спільний простір» та ГО «Європа XXI» через моніторинг регіональних медіа, анкетування експертів та журналістів, а також фокус-групових досліджень типової аудиторії шести регіонів України (Сумський, Донецький, Херсонський, Черкаський, Рівненський та Чернівецький, областях). На думку авторів проєкту, такого типу моніторингові дослідження у разі їхнього поширення в інформаційному просторі впливають на роботу медійників, спонукають їх працювати краще, глибше усвідомлюючи власні професійні задачі: «застосування такої методології, крім безпосередньо самих результатів дослідження (моніторингу, анкетування, фокус-групових досліджень), водночас стає самостійним явищем процесу масової комунікації, спроможним безпосередньо впливати на медіа контент і бути реальним інструментом соціального інжинірингу, який може застосований у процесі сучасних трансформацій системи соціальних комунікацій в Україні – передовсім у соціально комунікаційній моделі: влада-медіаорганізації громадянського суспільства» [12, 299].

Ефективність застосування методу моніторингу в науках про соціальні комунікації для пошуку відповідей на цілу низку питань, що їх ставить медіазнавство, доведена і продемонстрована неодноразово. І це перш за все «класичні» питання медіазнавчої науки (якість контенту ЗМІ; вплив масмедіа на соціальні процеси; аудиторія ЗМІ та її рецептивна поведінка тощо), відповіді на які можуть мати і практичну перспективу – вплив на діяльність масмедіа, управлінські рішення в роботі редакційних колективів і системи масмедіа на вищих рівнях її функціонування. Натомість в царині соціальних комунікацій, що постійно і неухильно змінюється і трансформується, з'являються нові медіафеномени, започатковуються і реалізуються нові тенденції, посилюються окремі практики, формуються нові тренди. Наскільки моніторингові дослідження можуть допомагати в науковому осмисленні такого новітнього емпіричного матеріалу та підґрунтя його розгортання? Спробуємо поміркувати над цим у нашій статті.

Мета дослідження.

Мета нашої наукової публікації полягає в осмисленні і систематизації уявлень про моніторинг як метод дослідження у сфері наук про соціальні комунікації задля вирішення традиційних питань журналістикознавчої науки та увиразненні перспектив його застосування з огляду на актуальні питання медіазнавства, які вводять у дослідницьке поле новітні аспекти розвитку системи масмедіа.

У статті приділяється увага змісту, цінності моніторингових досліджень у науках про соціальні комунікації (зокрема щодо аналізу якості журналістського продукту, проблемно-тематичного поля публікацій, рівня замовності контенту ЗМІ), а також оцінюється потенційний вплив показників моніторингових спостережень на управ-

лінські рішення в діяльності масмедіа. Окремо йдеться про перспективність моніторингових досліджень для осмислення нових медіафеноменів, зокрема таких як конструктивна журналістика (журналістика рішень) та бренд-журналістика, що суттєво змінюють розстановку сил у середовищі масової комунікації в умовах нинішнього етапу розвитку інформаційного суспільства.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Цінність моніторингу як методу дослідження невіддільна від його здатності бачити масмедіа як складний різномірний системний об'єкт та забезпечувати систематичність (комплексність бачення, співставність даних, узгоджуваність аспектів аналізу об'єкта) спостережень за цим об'єктом на різних його рівнях і в різних ракурсах. Моніторинг – метод, що передбачає залучення до спостереження й аналізу значного за обсягом матеріалу дослідження. Отримані у ході моніторингу дані можуть мати суттєву наукову цінність у кількох аспектах.

1. Моніторингові дослідження інформаційного простору загалом і масмедіа зокрема – це накопичення емпіричного матеріалу для масштабних дослідницьких проєктів у царині соціальних комунікацій як синхронічного, так і діахронічного типу.

Прикладом цілеспрямованого спостереження за системою масмедіа як об'єктом дослідження протягом тривалого часу може бути моніторинг регіональних медіа України, що здійснюється Інститутом демократії імені Пилипа Орлика. Проєкт триває вже протягом 10 років, передбачає 3 хвили моніторингу на рік (через кожні 4 місяці), де аналізуються публікації 4 провідних друкованих ЗМІ і 4 найбільш рейтингових онлайн-виданнях у 8 регіонах України протягом 1 тижня. Вимірюється рівень замовності матеріалів, якість журналістської роботи, особливості контенту. За цей десятирічний період було накопичено значний за обсягом матеріал про роботу українських регіональних медіа, що може бути узагальненим і включеним у комплексне дослідження сучасних українських друкованих і онлайн ЗМІ. Ось посилання лише на кілька останніх узагальнених звітів вказаного моніторингового проєкту [4; 6; 11].

У методології моніторингу регіональних медіа України ІДПО вказано, що саме піддається спостереженню: «В результаті запропонованого експертного моніторингу медійний простір може бути проаналізовано за наступними показниками: 1) співвідношення жанрів в інформаційному потоці, що його створюють місцеві ЗМІ; 2) співвідношення власного, запозиченого та не ідентифікованого контенту – окремо для друкованих та онлайн; 3) тематика та тональність, що переважають в регіональних ЗМІ – окремо для друкованих та онлайн... 4) Частка матеріалів з ознаками замовності в загальному потоці регіонального медіа контенту. Розрахунок % матеріалів з ознаками замовності для кожного ЗМІ відбувається за формулою: 5) % замовності = кількість матеріалів з ознаками замовності / загальна кількість матеріалів у вибірці (Список №1). Показник % матеріалів з ознаками замовності для регіону вираховується як середнє по всіх ЗМІ регіону одного типу, тобто експерти звітують

% матеріалів з ознаками замовності окремо для друкованих і окремо для онлайн ЗМІ. Варто звертати увагу на видання, які суттєво відрізняються від усереднених показників – в більший чи менший бік. 6) Якість місцевого медіа контенту з огляду на дотримання базових стандартів журналістики. Підрахунок середніх показників за стандартами вираховується як середнє для кожного ЗМІ за кожним стандартом. Використовуються також середні показники за стандартами для регіонів, окремо для друкованих та для онлайн ЗМІ» [7].

Розробники методології стверджують, що моніторинг дає можливість відслідкувати цілу низку параметрів функціонування місцевих ЗМІ України та відповісти на значну кількість питань: «Аналіз змістів здійснюється експертними групами регіону походження матеріалів як можливі відповіді на наступні запитання: Які теми переважали в матеріалах регіону протягом моніторингового періоду? (використовуються відсотки для друкованих та онлайн); Які важливі теми замовчувались або висвітлювались недостатньо? Які методи маніпуляції використовували журналісти у висвітленні складних і чутливих тем (політика, економіка, місцева влада, АТО, зовнішня політика тощо)? Чи присутня прихована реклама у висвітленні найбільш чутливих тем? (важлива наскрізна нумерація матеріалів). Чи були виявлені пропагандистські або маніпулятивні матеріали, що несуть приховану загрозу державності країни, російські приховані меседжі, неправдиві новини? Які медіа розміщували такі матеріали? Чи містять такі матеріали ознаки замовності? (важлива наскрізна нумерація). Проти яких груп націлена мови ворожнечі, якщо її було виявлено? Які видання її використовували, яким є їх наклад і потенційний вплив?» [7].

Проведення моніторингу зазвичай – довготривала процедура, що вимагає залучення значних часових та інтелектуальних ресурсів. Якщо вона проведена якісно, чітко описана процедура, вибірка, категорії аналізу, тоді матеріали моніторингу мають серйозну наукову цінність та можуть продуктивно використовуватись у наступних спостереженнях системи масмедіа для вирішення об'ємніших дослідницьких задач. Якість моніторингу напряму залежить від плановірності погляду на об'єкт дослідження, що передбачає: 1) ясне, прозоре формулювання мети дослідження; 2) планування завдань, що обґрунтовують рух до поставленої мети; 3) чіткий покроковий опис процедури спостереження; 4) опис вибірки об'єктів спостереження; 5) визначення і тлумачення індикаторів, що фіксуються, а також умов спостереження, збору статистики та протоколів спостережень. Це мінімізує ризик суб'єктивності процесу спостереження та отриманих у його ході показників, підвищуючи цінність моніторингового дослідження.

Лише якісні дані моніторингових досліджень можуть у подальшому бути адекватно використані і продуктивно включені в масштабні наукові проекти, де передбачається співставлення даних, поєднання різноманітного емпіричного матеріалу з іншими аналітичними даними. Тож дослідницькі перспективи моніторингу як методу дослідження у сфері соціальних комунікацій напряму пов'язані з місцем цього мето-

ду в загальній картині дослідження, що спирається на теоретичні підвалини, а не залишається самодостатньою ціллю медіазнавця, що зосередився на отриманні хоч і розлогих та широких даних, які, однак, не виходять за межі власне спостереження.

2. Моніторингові дослідження інформаційного простору загалом і масмедіа зокрема – це перспектива використання накопичення емпіричного матеріалу для медіакритичних студій та надання рекомендацій і практичних порад для здійснення масмедійної діяльності редакційних колективів.

Моніторингові дослідження мають також практичну цінність, адже можуть бути залучені до надання відповідних рекомендацій для внесення коректив у функціонування масмедіа у зв'язку з прогнозуванням чи діахронічними спостереженнями. Це перспектива моніторингових досліджень в аспекті управлінських рішень у системі масмедіа та соціального інжинірингу.

Прикладом такої перспективи моніторингових досліджень може також бути діяльність Інституту демократії імені Пилипа Орлика, який не обмежується спостереженнями за діяльністю регіональних ЗМІ України, а також займається тренінговою роботою в регіонах та менторською підтримкою місцевих медіа, про що регулярно повідомляється на сайті ІДПО.

Редакції локальних ЗМІ часто нечисленні, мають брак інтелектуальних, технічних, фінансових ресурсів та часто неспроможні поглянути на свою роботу відсторонено, не в змозі враховувати новітні продуктивні практики діяльності масмедіа. Тож такі тренінги і експертна підтримка є надзвичайно доречними.

3. Новітні медіафеномени, що викликають дослідницький інтерес, але ще не увійшли в науку про соціальні комунікації як об'єкт і предмет наукового осмислення, що має чітко визначені параметри, – потенційний матеріал для моніторингових спостережень.

Це питання осмислення потенціалу методу моніторингу у застосуванні до новітніх медіафеноменів, які суттєво трансформують сферу масовокомунікаційної діяльності та свідчать про зміни класичної парадигми журналістики, яка рухається вбік нової ідентичності. Аби при цьому уникнути виходу за межі дослідницького поля соціальних комунікацій із застосуванням методу моніторингу, варто слідкувати за тим, аби і об'єкт, і предмет дослідження мали соціальнокомунікаційну природу. Іншими словами: важливо, аби і матеріал, що підлягає аналізу, і погляд на нього фокусувалися на питаннях, що виникають і зберігають свою актуальність у межах соціальних комунікацій як сфери соціокультурної діяльності.

Як приклад медіафеноменів, що викликають дослідницький інтерес, але ще не увійшли в науку про соціальні комунікації повноцінний об'єкт і предмет наукового осмислення з чітко визначеними параметрами, але вже потребують і спостереження, і осмислення через свою помітність і соціальнокомунікаційну впливовість,

варто звернути увагу на конструктивну журналістику (журналістику рішень) та бренд-журналістику. На нашу думку, перспективи застосування моніторингових досліджень для вивчення цих медіафеноменів досить цікаві.

В одній зі своїх наукових публікацій ми писали, що «Конструктивна журналістика вже проникає в систему масмедіа на різних рівнях і в різних формах (новий медіапроект «Рубрика», який позиціонує себе як втілення конструктивної журналістики в українському інформаційному просторі, окремі матеріали й рубрики в місцевих друкованих та онлайн медіа [2; 7]), задаючи певні правила гри в традиційних координатах журналістської діяльності» [2, 87]. Цей медіафеномен може мати значні можливості щодо «відновлення соціального діалогу між системою масмедіа та широкою громадськістю, як і між окремими спільнотами всередині горизонталізованого громадянського суспільства» [2, 88], адже фокусується на конкретних кейсах, продуктивних практиках подолання суспільних складнощів, розв'язання соціальних проблем, демонстрації шляхів виходу з криз, що були кимось і деś застосовані та довели свою ефективність: «конструктивна журналістика – це акцентування уваги на вирішенні проблеми, яку сама медіааудиторія вже вважає актуальною й очевидною для себе, а завдання журналіста полягає в детальному описі прецеденту, його демонстрації, скрупульозному фіксуванні експертного судження з цього приводу, огляду проблеми, прискіпливого спостереження» [2, 91].

Таке розуміння потенціалу конструктивної журналістики як нового медіафеномену потребує осмислення й оцінювання в діахронії, з огляду на певну перспективу її реалізації «тут і зараз», на що піде час, і ми впевнені – такі дослідження скоро почнуть з'являтися в царині соціальних комунікацій. Натомість відповідь на питання про якість конструктивної журналістики як новітнього медіафеномену та його входження в систему масмедіа – вже актуальне питання сьогодення. Як конструктивна журналістика дотримується стандартів журналістської діяльності? Наскільки концепція конструктивної журналістики передбачає дотримання стандартів якісної масмедійної роботи? Як вписується конструктивна журналістика в загальне поле сучасної журналістики на рівні дотримання стандартів професії? На усі ці питання можна відповісти за допомогою моніторингу тих масмедійних проєктів, що мають ознаки конструктивної журналістики, та через компаративний аналіз отриманих даних. Моніторинг забезпечує можливість перевірити теоретичні твердження науковців щодо вимог до конструктивної журналістики, які формуються на підставі побудови концептуальної моделі такого типу масмедійної роботи, без спостереження широкого емпіричного матеріалу, де йдеться про те, що «то опертя на журналістські стандарти та правила обробки інформації тут надважливе. Це перш за все стандарти точності, достовірності, повноти, а також контраверсійності» [2, 91].

Ще одне твердження про конструктивну журналістику, що може бути перевірено і доведено або спростовано за допомогою моніторингу, стосується її співпраці з інститутом лідерів думок: «Конструктивна журналістика може стати пакувальником

інформаційного продукту, який має чіткі ознаки, релевантні запитам споживача, і водночас фахово компетентні та соціально відповідальні, серйозні й виважені: кейс, особиста історія, модель поведінки, консультація, стратегія захисту, покроковий план дій тощо. Для забезпечення таких комунікаційних намірів конструктивна журналістика може успішно співпрацювати з інститутом лідерів думок, що мають авторитет, фаховість, досвід спілкування з масовою аудиторією. Вона може стати платформою для спілкування з лідерами думок, що здатні транслювати конструктивні, цінні, цікаві, актуальні поради, прогнози, рішення, приклади, моделі, – саме такі, що відповідають запитам медіааудиторії, а не просто заповнюють канал прямою мовою відомого спікера» [2, 91].

Також потенціал конструктивної журналістики бачиться в подоланні розриву, що має традиційна журналістика, яка все більше фокусується на новинарності і дискретності подачі інформаційних повідомлень та все менше забезпечує бачення фактів і коментарів на певному соціокультурному тлі, у контексті, де відбувається масштабування явищ, процесів, об'єктів: «Конструктивна журналістика здатна запропонувати конкурентоспроможну для інформаційного середовища та медіааудиторії роботу з актуальною подією, новинами. Вона зорієнтована на той варіант інформаційної діяльності, що передбачає доповнення такої бажаної для усіх медіаспоживачів новинарності інтерпретаційними матрицями» [2, 88]. Якщо конструктивна журналістика надає медіааудиторії інтерпретаційні матриці, що забезпечують панорамне бачення описуваного явища чи проблеми, то за допомогою моніторингу як методу дослідження це можна спостерігати й описувати, що може бути цінним матеріалом для подальшого вивчення медіафеномену конструктивної журналістики.

Ще одне цікаве новітнє явище, що проявляє себе в медіасередовищі, – це бренд-журналістика. Для цього медіафеномену, як стверджується, важливими параметрами є професійні журналістські інструменти, зокрема форми подачі інформації; знання споживача контенту та адресне звертання до вузьких цільових сегментів масової аудиторії; володіння засобами утримування уваги реципієнта, спонукання його переказувати історію, ділитись повідомленнями [1, 68]. Ці специфічні особливості споріднюють бренд-журналістику зі спеціалізованими галузевими ЗМІ: «проект бренд-журналістики близько стоїть до спеціалізованого галузевого ЗМІ, для якого працюють фахові журналісти, що шукають актуальну та вагомую інформацію про галузь, створюють ексклюзивний контент та формують навколо цього інформаційного ресурсу експертне середовище, потенційно зорієнтоване на дискусію проблем галузі та розвиток уявлень зацікавлених аудиторій в її майбутньому [1, 69]. Наскільки це зближення виправдане й обґрунтоване, можна спробувати відповісти за допомогою моніторингового дослідження обох сегментів масмедійної діяльності та компаративного аналізу даних, отриманих у ході такого спостереження.

Зближення за схожими комунікаційними намірами бренд-журналістики та конструктивної журналістики, яке також представлене в наукових публікаціях («Бренд-

журналістика має інші комунікаційні наміри: постійне, якісне, неупереджене, актуальне, соціально відповідальне й різностороннє інформаційне обслуговування обізнаної, свідомої щодо певного кола питань вузько зорієнтованої аудиторії, що прагне спілкування щодо предмета власного інтересу та знається при цьому на діяльності компанії, яка опікується цим медіапроектом. Побачена з такого ракурсу, бренд-журналістика має спільні перспективи з журналістикою рішень, яка є ще одним новим сучасним медіафеноменом [1, 71]), також може бути детальніше досліджене за допомогою методу моніторингу та подальшого компаративного аналізу.

Використання компаративних методик аналізу даних (співставлення в синхронічному та діахронічному розрізах); порівняння отриманих у ході моніторингу спостережень із судженнями експертів, тлумачення власне кількісних показників може суттєво розширити можливості сучасної науки щодо осмислення новітніх медіафеноменів, які поки що важко вписати в межі наукових позицій.

Науковою цінністю моніторингу, на нашу думку, є також оцінка функціональності об'єкта спостереження (як звичного для масмедійної системи, так і новітнього, такого, що не вписується в традиційні уявлення про неї): співставлення з нормою, критичні межі об'єкта, порівняння моніторингових даних з експертними прогнозами і судженнями тощо. Це може бути важливим для осмислення трансформаційних процесів у масмедійному середовищі.

Отож наукова цінність моніторингових досліджень для наукової галузі соціальних комунікацій не викликає сумнівів, а сам метод потребує якнайширшого застосування для розв'язання як традиційних, так і новітніх питань науки про масмедіа та масмедійну систему.

Висновки та перспективи дослідження.

Якщо новітні тенденції і феномени у масовокомунікаційному середовищі бачити як індикатори трансформацій та шукати чинники суттєвих змін і зрушень в соціальнокомунікаційній діяльності, тоді моніторинг як метод дослідження, що зарекомендував свою високу ефективність, може бути надзвичайно корисним і перспективним в осмисленні змін масмедійної системи і новітніх медіафеноменів, що проявляють свою активність на нинішньому етапі її розвитку.

Використання даних кількісно-якісних медіамоніторингів, що охоплюють широкий емпіричний матеріал за довгий період спостереження, у комплексних дослідженнях масмедіа, – дослідженнях, що спираються на теоретично обґрунтовані твердження, які не суперечать теорії масової комунікації чи іншим авторитетним теоретичним позиціям, є не лише цілком виправданим, але й важливим шляхом осмислення масмедіа як складної різномірної системи, що постійно трансформується в умовах інформаційного суспільства. У такий спосіб можна сподіватися не лише на адекватне й глибоке тлумачення традиційних об'єктів науки про соціальні комунікації, а й залучати до наукового контексту новітні медіафеномени, які поки ще

важко вписуються в контекст традиційного знання про масмедіа, зокрема такі, як конструктивна журналістика чи журналістика рішень.

Ще один потенційний об'єкт моніторингових спостережень, що може найближчим часом стати пріоритетним для науки про соціальні комунікації, це – Telegram-канали. Ця сфера інформаційно-комунікаційної діяльності стрімко розвивається, перехоплює аудиторію класичних медіа, має свої форми конструювання повідомлень та свої засоби утримування уваги аудиторії. Моніторинг Telegram-каналів може дати відповіді на питання про причини їхньої популярності у споживачів інформації та оцінити їхні перспективи щодо завоювання інформаційного простору.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Іванова О. А. Бренд-журналістика та криза класичної парадигми журналізму. *Діалог: Медіастудії*. 2021. Вип. 27. С. 52–82. URL: <http://dms.onu.edu.ua/article/view/251396>
2. Іванова О. А. Конструктивність конструктивної журналістики в конфліктогенному соціальнокомунікаційному середовищі. *Діалог: Медіастудії*. 2022. Вип. 28. С. 81–97. URL: <http://dms.onu.edu.ua/issue/view/16061>
3. Іванова О. А. Сад літератури в журнальній оптиці сучасності: Медіакомунікації з, для і про літературу: монографія. Одеса: Астропринт, 2009. 368 с.
4. «Комфортні» шкільні укриття та «позитивна аура» нашої аптеки – як регіональні ЗМІ дотримувалися стандартів у вересні 2023. *Інститут демократії імені Пилипа Орлика*. 12 жовтня 2023 року. URL: <https://idpo.org.ua/reports/5597-komfortni-shkilni-ukrittya-ta-pozitivna-aura-nasho%d1%97-apteki-yak-regionalni-zmi-dotrimuvalisya-standartiv-u-veresni-2023.html>
5. Костенко Н. В., Іванов В. Ф. Досвід контент-аналізу: моделі та практики: монографія. Київ: Центр вільної преси, 2003. 141 с.
6. Кримінал популярніший за велику війну – тематичні пріоритети регіональних видань у вересні 2023. *Інститут демократії імені Пилипа Орлика*. 12 жовтня 2023 року. URL: <https://idpo.org.ua/reports/5599-kriminal-populyarnishij-za-veliku-vijnu-tematichni-prioriteti-regionalnix-vidan-u-veresni-2023.html>
7. Методологія оцінювання якості контенту в регіональних друкованих та он-лайн виданнях (оновлена в січні 2023 року). *Інститут демократії імені Пилипа Орлика*. 2023. URL: <https://idpo.org.ua/wp-content/uploads/methodology-2023.pdf>
8. Моніторинг та інформаційне моделювання засобів масової інформації: колективна монографія / В. В. Різун, В. Ф. Іванов, Н. П. Шумарова та ін.; за ред. В. В. Різун. Київ: «Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2007. 272 с.

9. Новини VS Новини: Виборча кампанія в новинних телепрограмах / за ред. Н. Костенко, В. Іванова; Ін-т соціології НАН України; Ін-т журналістики Київ. нац. ун-ту тараса Шевченка; Академія української преси. Київ: Центр вільної преси, 2005. 212 с.
10. Попова Т. В., Ліпкан В. А. Стратегічні комунікації: Словник. Київ: ФОП О. С. Ліпкан, 2016. 416 с.
11. Редакторську колонку – міському голові, привітання – депутатам. Як джинсували регіональні медіа у травні? *Інститут демократії імені Пуліпа Орлика*. 19 червня 2023 року. URL: <https://idpo.org.ua/reports/5322-redaktorsku-kolonku-miskomu-golovi-privitannya-deputatam-yak-dzhinsuvali-regionalni-media-u-travni.html>
12. Чекмишев О. В. Медіаконтент та конвергентні методи соціальних комунікацій. *Обрії друкарства*. 2018. №1 (6). С. 299–321.
13. Чекмишев О. В. Моніторинг ЗМІ в системі соціальних комунікацій: історико-теоретичний та прагматичний аспект: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора наук із соціальних комунікацій: спеціальність 27.00.01 Теорія та історія соціальних комунікацій соціальні комунікації. Київ, 2012. 35 с.

UDC 316.77:07:070-047.36(045)

DOI: <https://doi.org/10.18524/2308-3255.2023.29.300635>

MONITORING RESEARCH IN THE SYSTEM OF SOCIAL COMMUNICATION SCIENCES

Olena Ivanova,

DSc (Social Communications), Professor,

Dean of the Faculty of Journalism, Advertising, and Publishing

Odesa I. I. Mechnikov National University

e-mail: ivanova_aa@ukr.net, ivanova_aa@onu.edu.ua

The article interprets and systematizes the idea of monitoring as a research method in the field of social communication sciences for the solution of traditional issues of journalism science and outlines the prospects of its application in view of the current issues of media science, which introduce into the research field the latest trends in the development of the mass media system at the current stage of deployment information society.

The scientific value of monitoring as a research method is inseparable from its ability to see mass media as a complex heterogeneous system object and to ensure systematicity (complexity of vision, comparability of data, consistency of aspects of object analysis) of observations of this object at its different levels and in different sections. It is

also important to be aware of the need to see the background as a theoretical basis for interpreting monitoring data.

Self-sufficient, self-valued empirical monitoring studies of mass media activity can be good material for larger research projects, which demonstrates the high research potential of the monitoring method.

Monitoring studies of mass media is the accumulation of empirical material for large-scale research projects in the field of social communications of both synchronic and diachronic type. However, only qualitative data from monitoring studies can be adequately used in the future and productively included in large-scale scientific projects, where comparison of data, combination of disparate empirical material with other analytical data is expected.

Monitoring studies of mass media is a perspective of using the accumulation of empirical material for media critical studies and providing recommendations and practical advice for the implementation of mass media activities of editorial teams. This is the potential of monitoring research in the aspect of management decisions in the mass media system.

The latest media phenomena that are of research interest, but have not yet entered the science of social communications as an object and subject of scientific understanding, with clearly defined parameters, are probably promising material for monitoring observations. This is a question of understanding the potential of the monitoring method in its application to the newest media phenomena that are significantly transforming the sphere of mass communication activity. Among the media phenomena that can become material for monitoring studies, the author of the article sees, first of all, such notable and influential phenomena as constructive journalism (journalism of solutions) and brand journalism. Monitoring provides an opportunity to verify, through the observation of extensive empirical material, the theoretical statements of scientists regarding the requirements for constructive journalism and brand journalism, which are formulated on the basis of the construction of a conceptual model of this type of mass media work. Thanks to monitoring, it is possible to study constructive journalism and brand journalism in terms of their use of forms of information submission, the specifics of addressing narrow target segments of the mass audience, technologies for retaining the recipient's attention, etc. The data obtained during the monitoring can be used in a comparative study in the future, which can significantly expand the understanding of modern science about the latest media phenomena, which are still difficult to fit into the limits of scientific interpretations.

If we see the latest trends and phenomena in the mass communication environment as indicators of transformations and look for factors of significant changes and shifts in social communication activity, then monitoring as a research method can be extremely useful and promising in understanding changes in the mass media system.

Keywords: journalism, social communications, monitoring, media phenomenon, mass media system, media studies, brand journalism, constructive journalism.

REFERENCES:

1. Ivanova, O. (2021) Brend-zhurnalistyka ta kryza klasychnoyi paradyhmy zhurnalizmu [Brand journalism and the crisis of the classical paradigm of journalism]. *Dialogue: Media studios*. 2021. Vol.27. pp.52–82. URL: <http://dms.onu.edu.ua/article/view/251396> (accessed 1.11.2023) [In Ukrainian].
2. Ivanova, O. (2022) Konstruktyvnist' konstruktyvnoyi zhurnalistyky v konfliktohennomu sotsial'no-komunikatsionomu seredovyschi. [Constructiveness of constructive journalism in a conflict-generating social-communication environment]. *Dialogue: Media studios*. 2022. Vol.28. pp.81–97. URL: <http://dms.onu.edu.ua/issue/view/16061> (accessed 1.11.2023) [In Ukrainian].
3. Ivanova, O. (2009) Sad literatury v zhurnal'niy optytsi suchasnosti: Mediakomunikatsiyi z, dlya i pro literaturu: monohrafiya. [The garden of literature in modern magazine optics: Media communications with, for and about literature: a monograph]. Odesa: Astroprint, 2009. 368 p. [In Ukrainian].
4. «Komfortni» shkil'ni ukryttya ta «pozytyvna aura» nashoyi apteky – yak rehional'ni ZMI dotrymuvalysya standartiv u veresni 2023 (2023) [«Comfortable» school shelters and «positive aura» of our pharmacy – how regional mass media followed the standards in September 2023]. *Instytut demokratii imeni Pylypa Orlyka*. 2023. 12 zhovtnya. URL: <https://idpo.org.ua/reports/5597-komfortni-shkilni-ukryttya-ta-pozitivna-aura-nasho%d1%97-apteki-yak-regionalni-zmi-dotrimuvalysya-standativ-u-veresni-2023.html> (accessed 1.11.2023) [In Ukrainian].
5. Kostenko, N., Ivanov, B. (2003) Dosvid kontent-analizu: modeli ta praktyky: monohrafiya [Content analysis experience: models and practices: monograph]. Kyiv, 2003. 141 p. [In Ukrainian].
6. Kryminal populyarnishyy za velyku viynu – tematychni priorytety rehional'nykh vydan' u veresni 2023 (2023) [Crime is more popular than the great war – thematic priorities of regional publications in September 2023]. *Instytut demokratii imeni Pylypa Orlyka*. 2023. 12 zhovtnya. URL: <https://idpo.org.ua/reports/5599-kryminal-populyarnishiy-za-veliku-viynu-tematichni-prioriteti-regionalnix-vidan-u-veresni-2023.html> (accessed 1.11.2023) [In Ukrainian].
7. Metodolohiya otsynuyavannya yakosti kontentu v rehional'nykh drukovanykh ta on-layn vydannnyakh (onovlena v sichni 2023 roku) (2023) [Methodology for assessing the quality of content in regional print and online publications (updated in January 2023)] *Instytut demokratii imeni Pylypa Orlyka*. 2023. URL: <https://idpo.org.ua/wp-content/uploads/methodology-2023.pdf> (accessed 1.11.2023) [In Ukrainian].
8. Rizun, V., Ivanov, B., Shumarova, N. (2007) Monitorynh ta informatsiyne modelyuvannya zasobiv masovoyi informatsiyi: kolektyvna monohrafiya [Monitoring and information modeling of mass media: collective monograph]. Kyiv, 2007. 272 p. [In Ukrainian].

9. Kostenko, N., Ivanov, B. (2005) *Novyny VS Novyny: Vyborkha kampaniya v novynnykh teleprohramakh* [News VS News: Election campaign in news TV programs]. Kyiv, 2005. 212 p. [In Ukrainian].
10. Popova, T., Lipkan, V. (2016) *Stratehichni komunikatsiyi: Slovnyk*. [Strategic communications: Glossary]. Kyiv, 2016. 416 p. [In Ukrainian].
11. Redaktors'ku kolonku – mis'komu holovi, pryvitannya – deputatam. Yak dzhynsuvaly rehional'ni media u travni? (2023) [Editorial column – to the mayor, greetings – to the deputies. How did the regional media play in May?] *Institut demokratii imeni Pylypa Orlyka*. 19 chervnya 2023. URL: <https://idpo.org.ua/reports/5322-redaktorsku-kolonku-miskomu-golovi-privitannya-deputatam-yak-dzhinsuvali-regionalni-media-u-travni.html> (accessed 1.11.2023) [In Ukrainian].
12. Chekmyshev, O. (2018) *Mediakontent ta konverhentni metody sotsial'nykh komunikatsiy* [Media content and convergent methods of social communications]. *Obryi drukarstva*. 2018. Vol. 1(6). pp. 299–321. [In Ukrainian].
13. Chekmyshev, O. (2012) *Monitorynh ZMI v systemi sotsial'nykh komunikatsiy: istoryko-teoretychnyy ta prahmatychnyy aspekt: avtoreferat dysertatsiyi na zdobuttya naukovooho stupenya doktora nauk iz sotsial'nykh komunikatsiy: spetsial'nist' 27.00.01 Teoriya ta istoriya sotsial'nykh komunikatsiy sotsial'ni komunikatsiyi* [Monitoring mass media in the system of social communications: historical, theoretical and pragmatic aspect: abstract of the dissertation for obtaining the scientific degree of Doctor of Sciences in social communications: specialty 27.00.01 Theory and history of social communications social communications]. Kyiv, 2012. 35 p. [In Ukrainian].

УДК 821.161.2-3Прохасько7Мрія
DOI: <https://doi.org/10.18524/2308-3255.2023.29.300636>

ЖАНРОВІ ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ ЛІТЕРАТУРИ НОН-ФІКШН (НА ПРИКЛАДІ КНИГИ «МРІЯ ПРО АНТАРКТИДУ» МАРКІЯНА ПРОХАСЬКА)

Олена Іщенко,

старша викладачка кафедри періодичної преси та медіаредагування
факультету журналістики, реклами та видавничої справи
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
e-mail: olenka11121997@ukr.net

Кінець XX – початок XXI століття характеризується тим, що у цю епоху активно починає зростати інтерес до літератури non fiction – особливого літературного жанру документальної прози, який будується на реальних подіях, без вимислу чи домислу. Факти подаються через образне сприйняття світу автором твору, тому цей жанр, на нашу думку, ще можна назвати «документальною публіцистикою життя».

Особливої популярності non fiction набув протягом останніх декількох років. Пов'язано це з подіями, які відбуваються, а саме: з повномасштабним вторгненням РФ на територію України. Друком виходять збірки книжок про війну на Донбасі, Майдан, Революцію Гідності, а також книги, що стали бестселерами у світі психології, тревел-журналістики, літератури.

У статті досліджено питання жанрових особливостей книги «Мрія про Антарктиду», що є прикладом сучасної літератури non fiction. З'ясовано, чому дифузія жанрів складає частину аналізованої книги, та як автор поєднує в одному творі риси інших жанрів.

Ключові слова: non fiction, дифузія жанрів, документальна проза, «Мрія про Антарктиду», Маркіян Прохасько.

Актуальність дослідження. Постановка проблеми та її зв'язок із науковими та практичними завданнями.

Найяскравіше, на нашу думку, жанрова дифузія спостерігається у сучасних творах документальної літератури. Адже сучасні автори створюють свої твори з думкою про публікацію, а тому пишуть їх, виходячи з інтересів читачів. У статті «Дифузія жанрів у сучасній літературі non fiction (за матеріалами «Щоденника артилериста» Г. Харченка (2019)», досліджуючи питання жанрової дифузії у воєнній документалістиці, авторки зазначають, що: «Саме завдяки документалістиці народжуються нові твори, в основі яких лежать факти, але яким притаманне авторське бачення. А письменники отримали можливість вільно висловлюватися, на прикладі власного досвіду

правдиво писати про події, свідками чи учасниками яких вони були особисто» [3, 7]. Прагнення за допомогою виражальних засобів і цікавих деталей відтворити образ доби, за якої жили автори та їх сучасники, вони починають долучати до власне своїх спогадів інші жанри як документальної так і художньої літератури. У процесі жанрової дифузії з'являється ціла низка нових жанрів, що поєднують у собі ознаки репортажу, оповідання, новели, хроніки, мемуарів, есе, нарису та багато інших. Тому дифузія жанрів як одна з ознак сучасної літератури non fiction сприяє її взаємозбагаченню та є результатом складних відносин людини з навколишнім середовищем, оскільки демонструє зміни у свідомості автора, а проникнення одного жанру в інший, сприяє внутрішнім перетворенням, що відбуваються в структурі самого твору.

Вивченням проблеми дифузії жанрів у літературі non fiction займалися такі дослідники як: Т. Бовсунівська, О. Галич, М. Рябченко, С. Філоненко, М. Ільницький., Н. Сімс та Р. Родс. Саме вони у своїх роботах розглядали питання взаємопроникнення елементів різних родів і жанрів у структуру одного твору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Останніми роботами, де об'єктом дослідження стала саме модифікація жанрів у літературі non fiction є: «Особливості жанрової дифузії в постмодерному тексті» Анни Черниш; «Синкретизм жанрів і форм мемуарного письма» Наталії Мажари; «Дифузія жанрів у сучасній літературі non-fiction (за матеріалами «Щоденника Артилериста» Г. Харченка) Олени Іщенко, Алли Коваленко та ін.

Мета дослідження полягає в тому, щоб на прикладі книги «Мрія про Антарктиду» з'ясувати її жанрові особливості, зважаючи на поєднання в одному тексті ознак «чистого» жанру подорожного нарису з іншими жанрами (публіцистичними, журналістськими, художніми).

Виклад основного матеріалу дослідження.

Явище жанрової дифузії, на наш погляд, є неоднозначним. З одного боку, ми можемо говорити, що дифузія становить певну загрозу так званій «чистоті жанру», а з іншого – навпаки, вона покликана для того, аби в процесі написання твору народжувалися абсолютно нові витвори мистецтва, які б поєднували в собі ознаки інших жанрів та родів, з власною специфікою, авторським баченням тощо. Тому останнім часом особлива увага приділяється вивченню синкретичних жанрів, тобто таких, що поєднують у собі риси відразу декількох жанрів (роман-репортаж, щоденник-хроніка, репортаж-нарис та іншим). Цю думку поділяють М. Ільницький та В. Будний, які говорять про те, що змішування, взаємопроникнення жанрів – процес неминучий і навіть обов'язковий [2, 31].

Досліджуючи явище дифузії, Тетяна Бовсунівська зазначає: «Дифузія не є трансформацією жанру, це лише його всезагальна властивість. Оскільки в реальній

літературі дуже важко знайти чисті жанри, то навіть найпримітивніша дифузія може вважатися чинником появи нових жанрових модифікацій» [1, 31].

На думку Наталії Мажари, під дифузією або жанровим змішуванням розуміємо об'єднання в одному творі елементів двох і більше жанрів, при якому «генологічні ознаки» одного з них стають домінуючими, а інших – сприяють розкриттю задуму мемуариста [5].

На відміну від Т. Бовсунівської, яка наголошує, що дифузія не є трансформацією жанру, в свою чергу, вважаємо, що процес трансформації невіддільно пов'язаний з дифузією й відбувається внаслідок авторської установки змін, що відбулися у структурі тексту, інтертекстуальних зв'язків, включення позалітературних текстів у структуру твору, міжвидового синтезу, проникнення одного жанру в інший тощо.

Як і будь-які інші визначення, поняття жанрової дифузії має певні причини його появи, зокрема дослідник М. Рябенко визначає наступні:

- 1) входження в літературознавчий дискурс постмодернізму;
- 2) прагнення сучасних письменників наслідувати європейську та американську літературну традицію;
- 3) авторська жанрова візія твору, вплив позалітературних чинників, термінологічні проблеми у генериці [7, 280–281].

Отож, процес жанрової дифузії – це взаємопроникнення різних жанрів у структуру одного твору. У процесі дифузії з'являються абсолютно нові тексти, які уособлюють у собі всю багатогранність сучасної літератури.

У досліджуваній нами книзі спостерігається дифузія жанрів, де «чистий» жанр подорожного нарису поєднує в собі ознаки репортажу, щоденника, есе, подорожніх нотатків тощо.

«Мрія про Антарктиду» – це захоплива подорож дивовижним світом криги та снігу. Неповторні краєвиди, неймовірні наукові дослідження та відкриття, пригоди людей, загрозливі глобальні проблеми, краса живої первозданої природи», – так про свою книгу говорить автор [6]. В основі сюжету – живі враження розповідача, який здійснив свою дитячу мрію, і подався до Антарктиди, до станції «Академік Вернадський». У тексті автор здійснив спробу синтезувати й передати читачу свої враження, цілісну картину холодного, скутого льодом, маловивченого краю.

Автором книги є український письменник та журналіст Маркіян Прохасько, який 13 лютого 2019 року почав роботу над створенням видання «Мрія про Антарктиду», вирушивши на континент. Структурно книга складається з передмови, 62 розділів та епілогу. Текст насичений великою кількістю інформації, що носить документальний характер: від того, як люди знайшли південну землю понад 200 років тому – до того, як потрапити на континент сьогодні; від мальовничих описів навколишнього світу в Антарктиці – до пояснення складних процесів, які стосуються кожного мешканця планети.

У цій книзі маршрут, яким рухається автор прокладено через простір, деякі території, що надає йому схожість з географічною картою світу. За своїми параметрами вона досить розлога: тут крім Антарктиди, є Львів, Нідерланди, Буенос-Айрес, Ушуаї, Тихий та Північно-Льодовитий океани. Протягом усього маршруту зустрічаються описи місцевого колориту, випадкові люди зі своїми історіями та проблемами. Тому, провідний жанр книги – це подорожній нарис, якому водночас притаманні ознаки інших жанрів.

У досліджуваній книзі також спостерігається перехід з документальної літератури в художньо-публіцистичну. Пов'язано це, насамперед, з жанровим розмаїттям, що в наш час є досить актуальним. У цьому тексті ми спостерігаємо наявність документальних жанрів, таких як репортаж, щоденник; публіцистичних – подорожній нарис, есе тощо. За допомогою художніх деталей, описів, проникнення інших жанрів, «сухий» документальний текст перетворюється на вишуканий письменницький витвір.

Водночас текст подається разом із авторським оцінюванням та баченням. Тобто тут немає відстороненої оповіді об'єктивного спостерігача, книга створена за правилами композиції і сюжету літературного твору, з його традиційними зв'язкою (опис збирання у подорож та шлях до станції «Академік Вернадський»), розгортанням подій (знайомство з екіпажем лайнера «Сельма» та події на ньому), кульмінацією (перебування на станції «Академік Вернадський»), розв'язкою (подорож Антарктидою, здійснення мрії, повернення додому) тощо. Саме тому всі розділи мають назви та власний сюжет.

Маркіян Прохасько має на меті, не просто переповісти історію, свідком і учасником якої він був, а подати свій текст так, щоб його було цікаво читати, застосовуючи при цьому художні засоби, власний стиль, емоції, «живу мову».

«Мрія про Антарктиду» характеризується фрагментарністю; зображенням одних часово-просторових координат (подорож до Антарктиди в 2019 році); суб'єктивним осмисленням подій (автор вдається до оцінювання ситуації, героїв (приклади: розділи «Кінг Джордж», «Пропаганда зворотньої дії», «Її снігова величність» тощо); документальністю (фото, зроблені особисто автором; топографічні та географічні карти; невідганані імена); історичними фактами (історія перших згадок про континент); кожен розділ завершено цілісний, і пов'язаний з особистістю самого автора, що свідчить про наявність ознак такого жанру як – щоденник. За типологією Г. Костюка цю книгу ми можемо віднести до: «щоденників, що їх автори обдуманно пишуть з розрахунком на публікацію» [4, 186], а також до: «нотатків глибоко особистісних, наповнених інтимними фактами, переживаннями, почуттями, побутово-психологічними сценами» [4, 186].

Наступним жанром, ознаки якого знаходимо у книзі є репортаж. Оскільки автор особисто був учасником подій про які описує, йому вдається якнайкраще передати ефект присутності. Маркіян Прохасько ніби переносить читача на місце події, передає в тексті образи, звуки, смаки, запахи того, що відчував на момент подо-

рожі. Зокрема, тут автор описує особливості місцевості, красу природи, людей, що траплялися йому на шляху. Наприклад: «Ми вийшли на найкрасивіший скельний виступ, звідки відкривалася найвеличніша панорама: на континент за протокою, високі гори, які були осяяні сонцем, на відміну від панорам у всі інші сторони, які вже оповили сірі хмари та близький прихід сутінків. По горах розсипалося золото, а по воді – срібло сонячного проміння. Море було спокійне, а в маленькій бухті під нами бушувала вода» [6, 502]. Або: «Біля берега ми почули запах, схожий на той, що в курнику. Ми наближались до колонії пінгвінів. На цьому зовнішньому пляжі тварин було багато, до того ж різних» [6, 104].

Наявна тут і деталізація, що теж на думку дослідниці К. Кантензер є визначною рисою репортажу [8]. У цьому тексті деталлю виступає слово «пташка»: «Перед виходом із порту я побачив ще одну яхту, що йшла до Антарктиди. Вона швартувалася прями́сінько навпроти «Сельми» і називалася «Айсбїрд» – «Льодяна пташка». Дуже влучна назва. Адже вона ходить до льодового континенту. А також, мабуть, для капітанки її яхта – це її пташка» [6, 49].

Важливим елементом для репортажу є наявність фотографій. Усі фото зроблені особисто автором, найбільше їх зосереджено: «На південний полюс» та «Бархани». Також зустрічаються різні карти, схеми, плани, що свідчать про документальне начало у книзі.

Найбільше ознак репортажу знаходимо в таких розділах, як: «Полонителька сердець», де автор описує красу первозданної природи з палуби яхти «Сельма»; «Сельма», де описується шлях з готелю до яхти; «Поступіться чергою», тут автор описує перші враження після висадки на землі Антарктиди; «Найнепроглядніша ніч», де описується краса полярної ночі та ін.

Висновки та перспективи дослідження.

Отже, проаналізувавши книгу «Мрія про Антарктиду», ми дійшли висновку, що автору вдається поєднати в одному творі ознаки інших жанрів, тому тут явище жанрової дифузії посідає провідне місце. Наприклад, про взаємопроникнення жанрів свідчить використання в тексті рис репортажу (для переконання, що автор дійсно був свідком подій), рис нарису (для більшої образності, коли проявляється авторська позиція), рис художньої літератури (для більшої виразності за допомогою тропів та інших допоміжних засобів), рис есе (для оцінювання характерів героїв та ситуацій) тощо.

У подальших дослідженнях плануємо й надалі аналізувати тексти та досліджувати явище дифузії, адже вважаємо, що взаємопроникнення різних родів та жанрів у структуру одного твору покликане для того, щоб змінювати канони та інтенції сучасної літератури.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бовсунівська Т. Теорія літературних жанрів Жанрова парадигма сучасного зарубіжного роману : ідручник / Т. В. Бовсунівська. К: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2009. 519 с.
2. Будний В. Порівняльне літературознавство : Підручник / Василь Будний, Микола Ільницький. К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. 430 с.
3. Іщенко О., Коваленко А. Дифузія жанрів у сучасній літературі non fiction (за матеріалами «Щоденника артилериста» Г. Харченка (2019). URL: http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/5845/1/Mazhara_2018_230.pdf. (дата звернення: 20.12.2023).
4. Костюк Г. О. Записники Володимира Винниченка. *Володимир Винниченко та його доба. Дослідження. Критика. Полеміка*. Нью-Йорк, 1980. 186 с.
5. Мажара Н. Синкретизм жанрів і форм мемуарного письма : веб-сайт. URL: http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/5845/1/Mazhara_2018_230.pdf. (дата звернення: 10.12.2023).
6. Мрія про Антарктиду : Маркіян Прохасько. Львів : Видавництво Старого Лева, 2023. 656 с.
7. Рябченко М. Жанрова дифузія в сучасній українській прозі (на матеріалі творів Н. Сняданко, М. Соколян, С. Пиркало). *Літературознавчі студії*. Вип. № 37 (2). 2013. С. 279–284.
8. Underwood D. The Undeclared War between Journalism and Fiction. Journalism as Genre Benders in Literary History. New York : Palgrave Macmillan US, 2013. 250 P.

UDC 821.161.2-3Прохасько7Мрія

DOI: <https://doi.org/10.18524/2308-3255.2023.29.300636>**GENRE FEATURES OF MODERN NON-FICTION LITERATURE
(ON THE EXAMPLE OF THE BOOK «DREAM OF ANTARCTIC»
BY MARKIYAN PROKHASKO)*****Olena Ishchenko,***

Senior Lecturer at the Department of the Periodical Press and Media Editing
Faculty of Journalism, Advertising, and Publishing
Odesa I. I. Mechnikov National University
e-mail: olenka11121997@ukr.net

The end of the 20th – the beginning of the 21st century is characterized by the fact that during this period, interest in non-fiction literature – a special literary genre of

documentary prose, which is based on real events, without fiction or conjecture – begins to grow actively. Facts are presented through the imaginative perception of the world by the author of the work. Therefore, in our opinion, this genre can still be called “documentary journalism of life”.

Non-fiction has gained particular popularity over the past few years. This is connected, first of all, with the events that are taking place, namely: with the full-scale invasion of the Russian Federation on the territory of Ukraine. Collections of books about the war, the Maidan, and the Revolution of Dignity are published, as well as books that have become bestsellers in the world of psychology, travel journalism, and literature.

The article examines the issue of genre features of the book “Dream of Antarctica”, which is an example of modern non-fiction literature. It is clarified why the diffusion of genres is a part of the analyzed book, and how the author combines features of other genres in one work.

Key words: non fiction, diffusion of genres, documentary prose, «Dream of Antarctica», Markiyano Prokhorov.

REFERENCES:

1. Bovsunivska T. Theory of literary genres Genre paradigm modern foreign novel: Textbook / T.V. Bovsunivska. K: Kyiv University Publishing and Printing Center, 2009. 519 p.
2. Budnyi V. Comparative Literature: Textbook / Vasyl Budny, Mykola Illytskyi. K.: Ed. house «Kyiv-Mohyla Academy», 2008. 430 p.
3. Ishchenko O., Kovalenko A. Diffusion of genres in modern non fiction literature (based on the materials of G. Kharchenko's «Diary of an Artilleryman» (2019). URL: http://eprints.mdu.org.ua/id/eprint/5845/1/Mazhara_2018_230.pdf. (date application: 20.12.2023).
4. Kostyuk G.O. Volodymyr Vynnychenko's notebooks. Volodymyr Vynnychenko and his time. Research. Criticism. Debate. New York, 1980. 186 p.
5. Mazhara N. Syncretism of genres and forms of memoir writing: website. URL: http://eprints.mdu.org.ua/id/eprint/5845/1/Mazhara_2018_230.pdf. (date application: 10.12.2023).
6. Dream of Antarctica: Markiyano Prokhorov. Lviv: Publishing House Stryk, 2023. 656 p.
7. Ryabchenko M. Genre diffusion in modern Ukrainian prose (in Materials of the works of N. Snyadanko, M. Sokolyn, S. Pyrkalo). Literary studies. Vol. No. 37 (2). 2013. pp. 279–284.
8. Underwood D. The Undeclared War between Journalism and Fiction. Journalism as Genre Benders in Literary History. New York : Palgrave Macmillan US, 2013. 250 P.

УДК 070:[316.658:37]:355.01(477:470+571)

DOI: <https://doi.org/10.18524/2308-3255.2023.29.300637>

ПРОБЛЕМИ КОЛАБОРАЦІОНІЗМУ ТА РОСІЙСЬКОЇ ПРОПАГАНДИ В ОСВІТІ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ УКРАЇНСЬКИХ ЗМІ)

Алла Коваленко,

канд. філол. наук, доц. кафедри періодичної преси та медіаредагування
факультету журналістики, реклами та видавничої справи
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
e-mail: kovalenkoalla777@gmail.com

У статті осмислено сучасні рефлексії в науці щодо поняття та явища колабораціонізму. Вивчено особливості освітнього індивідуального колабораціонізму, причини його виникнення в умовах російсько-української війни. Проблема пособництва в українських ЗМІ постає як багатоаспектний феномен у контексті незавершеності війни, пасивності МОН, недосконалості судової практики та юридичних норм щодо мотивації та умов співпраці з ворогом, матеріальної та ідеологічної (пропагандистської) складової тощо. У ході порівняльного аналізу з'ясовано, що фахові видання майже не приділяють увагу освітньому колабораціонізму, натомість подекуди транслюють контрпропагандистський наратив про героїв-учителів, патріотів у матеріалах сторітелінгового характеру, які продовжують бути для своїх учнів захисниками України і прикладом для наслідування. Загальнополітичні видання порушують різні аспекти проблеми співпраці з окупантом в освіті в інформаційних та аналітичних жанрах, виконуючи просвітницьку, адвокатську функції і водночас функції превенції та критики цього суспільного явища й сприяють його запобіганню.

Ключові слова: колабораціонізм, TOT, пропаганда, фахові та загальнополітичні ЗМІ, стаття, наратив, сторітелінг.

Актуальність дослідження. Постановка проблеми та її зв'язок із науковими й практичними завданнями.

З 2014 року, коли відбулось захоплення Криму, в Україні з'явилося таке явище, як колабораціонізм, котре з поступовим захопленням наступних територій, що особливо загострилося у 2022 році з початком повномасштабного вторгнення, набирає обертів. З одного боку, нагальність вирішення й поширеність цього явища, з іншого – невизначеність долі України актуалізують питання та спонукають до його осмислення. Адже для держави Україна воно є небезпечним не тільки тому, що

ще йдуть військові дії і колабораціонізм завдає збитків суспільству, але й тому, що ті, хто займається колабораціонізмом в освіті, заподіюють значно більшої шкоди українцям на окупованих територіях, так як ламають психіку молоді, ставлять під загрозу фізичне існування школярів та студентів, виховуючи їх ворогами свого народу й посиляючи проти нього в бій.

За словами К. Амеліної, журналістки «Lb.ua», за кілька місяців повномасштабного вторгнення правоохоронці навіть відкрили кілька судових проваджень щодо освітнього колабораціонізму: «У Нацполіції повідомили Lb.ua, що станом на січень 2023 року вони розслідували 49 кримінальних проваджень за фактами колабораційної діяльності шкільних педагогів. Про підозру повідомили 10 особам. За результатами досудового розслідування, до суду спрямували 9 кримінальних проваджень» [1]. Такі правопорушення поширені особливо на Харківщині, як зазначає Н. Лотоцька, «...випадки освітнього колаборантства виявили в низці міст та сіл: Ізюм, Куп'янськ, Балаклія, Борова, Вовчанськ, Хотімля, Яковенково, Грушівка, Бабенково, Великий Бурлук, Малий Бурлук... Національна поліція України відкрила 12 справ проти вчителів-колаборантів у Харківській області» [12], а також Херсонщині, Запорізькій, Луганській областях тощо.

Не менш важливо, оскільки в цілому явище колабораціонізму в Україні може набувати масштабнішого характеру через відсутність у державі плану протидії, висвітлювати його у ЗМІ, де журналісти виступили б із застереженнями або медіаторами цього явища й проводили б роз'яснювальну роботу, або працювали на упередження чи зменшення цього явища: «Правозахисники зазначають, що згідно з відповіддю Офісу Генерального прокурора, із січня 2022 року до серпня 2023 року відкриті 6426 проваджень за статтею 111-1 та 853 провадження за статтею 111-2 КК України. При цьому інформація про кількість відкритих проваджень за окремими частинами статті 111-1 КК у відповіді відсутня, що пояснюється тим, що закон не передбачає проведення аналізу, підрахунку або виокремлення інформації за запитуваними критеріями (по окремих частинах та регіональному розподілу) Відповідно, така статистика, за інформацією ОГП, не ведеться» [13]. Тим більше, що як показують соціальні опитування, в Україні існує прихований запит на колабораціонізм [16].

Ще однією з причин злободенності такого явища стала відсутність юридичного механізму покарань, винесення судових рішень, проблемності встановлення причин освітнього колабораціонізму й мотивації колаборантів.

Мета дослідження.

Мета нашої розвідки полягає у вивченні українськими ЗМІ стану освітнього колабораціонізму в Україні як соціального явища в умовах російсько-української війни й аналізу публікацій у фахових та загальнополітичних медіа на предмет висвітлення цієї проблематики, встановлення певних закономірностей і водночас ролі медіа для його осмислення, оцінки, запобігання. Аналіз спеціалізованих ЗМІ, зокрема плат-

форм «НУШ», «Освіторія», «Освіта.ua», та загальнополітичних, як-от «Українська правда», «Еспресо», «Радіо Свобода», «Еспресо» та «Lb.ua» здійснювався за період з 2014 до березня 2024 років за допомогою інтерпретаційного, порівняльного, синхронічного та загальнонаукових методів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Підґрунтям для дослідження у цій розвідці стали наукові праці закордонних та вітчизняних дослідників. Зокрема, явище колабораціонізму вивчали І. Патриляк, М. Семіряга, С. Грабовський, Д. Долгорученко, О. Чальцева, Є. Письменський, Т. Щурат, Є. Поляков, К. Янішевська та інші з різних аспектів, як-от проблеми інституціонального визначення, його видів, кримінально-правової кваліфікації, документування та розслідування, кримінальної відповідальності за таку діяльність та його відмежування від інших злочинів.

Загалом науковці виділяють колабораціонізм воєнний, економічний, культурний (духовний), побутовий, політичний, адміністративний [19] тощо. В тоталітарних режимах часто колаборантами вважали військових або просто людей, які проживали на окупованих територіях і часто навіть не намагалися встановити факти усвідомленої чи навмисної співпраці, як це було після Другої світової війни на західноукраїнських землях, де була окупація як радянськими, так і фашистськими військами [20].

Виклад основного матеріалу дослідження.

Сам термін колабораціонізм можна сприймати і пояснювати, як у побутовій, так і юридичній площині, у широкому та вузькому значенні. У першому випадку це різні види співпраці населення з окупантом через матеріальні чи ідеологічні інтереси.

Після анексії Криму в 2014 році, згодом Донецької та Луганської областей явище колабораціонізму почало набувати масового характеру, однак законодавча база вимагала внесення змін і була не готовою. Патріотично налаштована громадськість була стурбована ситуацією, відсутністю належного закону і бездіяльністю органів влади, тому на сайті офісу президента у 2019 році з'явилася петиція від громадян України з вимогою прийняти закон про колабораціонізм [15].

У 2019 році Верховна Рада ухвалила в цілому законопроект «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України (щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та особливості застосування запобіжних заходів за вчинення злочинів проти основ національної та громадської безпеки» (№ 7186), а згодом у 2022 році були внесені зміни в Закон про колабораційну діяльність і він був підписаний президентом В. Зеленським. У подальшому передбачається створення владою єдиного реєстру колаборантів за різними видами. Отож, у юридичній літературі, зокрема в Кримінальному Кодексі України Стаття 111-1 співпраця з окупантами трактується так: «Публічне заперечення громадянином України здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження

тимчасової окупації частини території України або публічні заклики громадянином України до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, до співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора, до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України караються позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років» [8]. Натомість у довідковій літературі це явище трактують, як «усвідомлене, добровільне та зумисне співробітництво з ворогом у його інтересах і на шкоду своїй державі та її союзникам» [6].

Для нас цікавою є інша частина цієї статті Ч. 3. Ст. 111-1 КК України щодо колабораційної діяльності у сфері освіти (яка передбачає) «3. Здійснення громадянином України пропаганди у закладах освіти незалежно від типів та форм власності з метою сприяння здійсненню збройної агресії проти України, встановленню та утвердженню тимчасової окупації частини території України, уникненню відповідальності за здійснення державою-агресором збройної агресії проти України, а також дії громадян України, спрямовані на впровадження стандартів освіти держави-агресора у закладах освіти, караються виправними роботами на строк до двох років або арештом на строк до шести місяців, або позбавленням волі на строк до трьох років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років» [8] та Ч.5. «Добровільне зайняття громадянином України посади, пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території, у тому числі в окупаційній адміністрації держави-агресора, або добровільне обрання до таких органів, а також участь в організації та проведенні незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території або публічні заклики до проведення таких незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території» [8]. Станом на 21 червня 2023 року набули чинності зміни до Ст. 111-1 КК України Ч. 3 та Ч. 5 щодо колаборанства в освіті від 15 березня 2022 року, за які передбачена кримінальна відповідальність до 15 років і аж до довічного ув'язнення [14].

Проблемам невизначеності в законі України пособництва, юридичних процедур, кваліфікації складу злочину тощо послідовно займалися представники ГО Українська гелісінкська спілка з прав людини, яка приділила увагу саме питанням колабораціонізму в освіті, регулюванню законодавства й іншим не вирішеним аспектам, організовувала обговорення та круглі столи із залученням вчителів-практиків і висвітлювала роботу з допомогою своєї прес-служби. Матеріали експертки Наталії Мезенцової мають на меті не тільки ознайомити з діяльністю та внеском УГСПЛ, а насамперед застерегти українських освітян від співпраці з ворогом та відповідного покарання, так як кількість колаборантів зростає. В інших матеріалах згадана адвокатка прокоментувала стан законодавства на 2023 рік, акцентувала на поширенні закону на всіх колаборантів, назвала характерні ознаки колаборантства та пропа-

ганди, роз'яснювала впровадження стандартів освіти країни-агресора, особливості судової практики в цій царині в Україні, а також надала поради, що робити закладам освіти з вчителем-колаборантом. Фахівці спілки мали свої напрацювання й пропонували їх внести в законодавство, тому спільно з міністром освіти Оксеном Лісовим, освітнім омбудсменом Сергієм Горбачовим, юристами, громадськими діячами було проведено круглий стіл і вироблено рекомендації для законодавчої бази. Учасники, зокрема заступниця керівника аналітичного напрямку УГСПЛ Оксана Філіпішина, наголошували, з одного боку, на аспектах захисту прав вчителів, упередження фактів впливу вчителів на школярів та судів Лінча, захисту від ворожої пропаганди. Вчителі з окупованих територій просили про запровадження реєстру та створення фільтрів для колаборантів-вчителів. З іншого боку, в суспільстві відчутний запит на справедливість, а отже, покарання невідворотне. Адвокат Олександр Лапін наголосив на недосконалості законодавства, зокрема Статті 111 прим 1 Кримінального Кодексу щодо чіткого розмежування або ж кваліфікації колаборантів з окупованого Криму і після окупації 2022 року на всій території України [5].

Як бачимо, юристам ще належить у кожному конкретному випадку довести усвідомленість чи зумисність таких дій громадянина.

Нашу увагу колабораціонізм привертає з точки зору його феномену війни та як його висвітлюють у ЗМІ з початком повномасштабного вторгнення.

За означений період на веб-ресурсі «НУШ» знайдено 20 матеріалів щодо колабораціонізму у сфері освіти, освітньому сайті «Освіта.ua» – 14, онлайн медіа «Освіторія» – 0. У «НУШ» всі матеріали інформаційні (замітки) без зазначення автора, у яких переважно повідомлено про відкриття судових проваджень та винесення рішень щодо кримінальної відповідальності стосовно колабораційної діяльності бухгалтерів, директорів шкіл, ліцеїв тощо, які проводили агітацію, впроваджували стандарти російської освіти на окупованих територіях, займалися пропагандою й добровільно очолювали районні відділи освіти при окупаційній владі, тобто отримали більшість вироків за Ст. 111-1 КК України Ч. 1, 2, 3 та 5, чому й присвячено матеріал Ірини Троян «Колаборанти в освіті: хто це й що загрожує за співпрацю з ворогом» [18]. «Освіта.ua» у замітках без авторства містить заяви голови парламентського комітету з питань освіти і науки Сергія Бабака, освітнього омбудсмена Сергія Горбачова щодо невідворотності покарання за освітній колабораціонізм, пропозицію позбавлення категорії, закінчення навчального року у форматі онлайн на ТОТ, намагання МОН виплатити заборговані оплати праці та зміни в навчальних програмах українських школярів з деяких предметів, де розповідатимуть про феномени «руський мір» та «рашизм» тощо. У матеріалах міститься застереження Сергія Бабака, що колабораціоністом вважатимуть насамперед тих, хто викладав за програмами окупанта, факти про такі випадки в Херсонській області, а також повідомлення про збереження місця роботи і зарплати тим, хто працював за українськими програмами. Натомість на сайті МОН України відсутня будь-яка інформація щодо

освітнього колабораціонізму. За офіційними заявами та твердженнями чиновників, колишнього міністра освіти С. Шкарлета та голови парламентського комітету С. Бабака більшість учителів відмовляються від співпраці з окупантами і не зобов'язані з ними співпрацювати, однак далі заяв питання не порушується про централізовану допомогу тим учителям, які в силу причин не змогли залишити ТОТ або мають певні матеріальні проблеми. У цілому питання регулювання заробітних плат, алгоритму продовження роботи, правової підтримки особливо вчителів-патріотів, хто в небезпечних умовах залишився працювати, механізмів компенсації освітніх втрат, організації безпечного процесу тощо, не порушуються.

Отож, спеціалізовані ЗМІ з освіти проблему колабораціонізму висвітлюють мало. У «Освіторії» питання пособництва не порушені, натомість контент, дотичний до цієї теми, має переважно сторітелінговий характер, через який поширюється наратив нескороності української нації та національного спротиву. Це історії різних вчителів в їхній успішній боротьбі і протистоянні з окупантами, які певною мірою героїзують представників цієї професії та демонструють насамперед людяність, дбайливість щодо учнів, дотримання умов конспірації та безпеки, особистий приклад стійкості й незламності. До прикладу, тут є історії про учителя молодших класів Володимира Сокола (Харків) та учителя мистецтв Ярослава Лисенка (Київ), які стали взірцями для своїх учнів і підтримують зв'язки з ними з передової. Такою ж є історія Ганни Бут з Мелітополя, вчительки з громадянської освіти, яка не тільки популяризувала подвиги й професію українських військових, а й своїм життєвим прикладом участі у мітингах і протестах проти окупантів, під час яких була арештована, забиралась в автозаки за будь-яку синьо-жовту стрічку чи одяг, всіляко підтримувала й підбадьорювала учнів, надихала їх. Зі слів Ганни, «Бачила своїх учнів на мітингах. Просила бути обережними: «Любі мої діти! Патріотизм перед ворогом ви можете показувати, коли є чим захищатись»... Наша розмова завершується завжди однаково: «Все буде Україна».... Два слова про мій клас. Кожен його сантиметр – про патріотизм і любов до України. Там багато грамот від «Азову», «Айдару», від 128-ої Закарпатської бригади. Я нічого не збираюсь знищувати, хоча місцева депутатка дзвонила із закликом: «Все треба спалити». Бо можуть «вийти на вас і допитувати». І рекомендувала «закрити» мені Фейсбук-сторінку. Чи я боюсь? Ні. Роблю свою справу, допомагаю своїй країні, в якій кожний куточок вважаю святим» [23]. Щемливою, частково белетризованою, стала історія виховательки з Чернігова, яку висвітлювали всі українські ЗМІ. Це взірець відданої своїй справі жінки та зразок людяності й мужності з Чернігова. Вона рятувала з дитбудинку 30 дітей разом зі своїми двома. Переживши бомбардування Чернігова, тікаючи без гуманітарних коридорів з міста до Києва і потім до Західної України, жінка замінила дітям в одній особі всіх: «Ти – нянечка, радник, матуся. Усе, що у вас є – це ви самі. Діти, як і я, вірять: ще місяць – і війна закінчиться. Вони маленькі патріоти своєї країни. Такої сили волі й духу до випробувань українці, здається, самі від себе не очікували. А ми ось які. Нас

не залякати, не скорити. Наша сила – у незламності. У Чернігів повернемось. Хай там навіть будуть руїни. Будемо відбудовуватись – хто ж це зробить, як не ми?» [23]. Історія батьків з дітьми з Маріуполя є ілюстрацією умов і життя школярів в окупації та перебування на Азовсталі поруч із військовими, яка детально змальовує постійний голод та холод українських дітей [23].

Загальнополітичні ЗМІ, як-то «Українська правда», «Радіо Свобода», «Lb.ua», «Еспресо» та інші приділяють увагу проблемі значно серйозніше й протягом тривалішого періоду. Зокрема, у деяких з них (до прикладу, у «Лівому березі» – 46 матеріалів, «Еспресо» – 95) темі приділено увагу з 2017 року і можна спостерігати пряму залежність від звільнення ТОТ та кількості матеріалів щодо колабораціонізму як результату роботи правоохоронних органів та журналістів. Тут співпрацю з ворогом висвітлювали і серед колишніх політиків, працівників поліції, священників, підприємців, акторів, журналістів тощо і описували хід кримінальних проваджень щодо Таїсії Повалій, Ігоря Маркова, колишнього президента «Мотор Січі» Ігоря Богуслаєва, ексмера Мелітополя Євгена Балицького тощо, більшою мірою в інформаційних матеріалах, хоч наявна і серйозна аналітика. Присутній у ЗМІ контент, присвячений освітньому колабораціонізму, зокрема про антигероїв з освіти Євгенію Більченко, професорку культурології Національного педагогічного університету імені М. Драгоманова, керівництво НМАУ імені П. Чайковського та інших. Матеріали переважно в інформаційних жанрах, хоч наявні й ґрунтовні статті. Самі ж ресурси виступили медіаторами між освітнім середовищем та юристами щодо очевидних проблем. Аналіз матеріалів показав наступні результати: «Українська правда» – 7 матеріалів, «Еспресо» приділило увагу в 7 матеріалах, «Радіо Свобода» – 14, «Lb.ua» – 6.

Більшість матеріалів мають просвітницький та інформаційний характер, але не наголошують на серйозності саме освітньої співпраці з ворогом, зокрема, «Українська правда» у статті Діани Кречетової «Як вчителю в окупації не стати зрадником» [10] приділяє увагу практичній допомозі вчителям на ТОТ, виступає медіатором проблеми. Журналістка констатує намагання окупаційної влади провести політику деукраїнізації шкіл та зросійщення примусово депортованих вчителів до РФ з окупованих територій. Вона наголошує на патовій ситуації для таких освітян: з одного боку, примусове спонукання до співпраці з окупованим режимом, з іншого – звинувачення в колабораціонізмі. У сфері освіти під час повномасштабного вторгнення, на думку А. Коваленко, ЗМІ були інструментом медіації, «виступали не тільки посередником, виконуючи його функції та дотримуючись цієї тактики, а також залучаючи до вирішення конфлікту експертів та юристів, не порушуючи журналістських стандартів. Більше того, загальнополітичні ЗМІ, вдаючись до практики адвокації для пересічних українців, підвищували юридичну компетентність громадян для вирішення конфлікту та захисту власних конституційних прав» [7, 46]. Тому в статті вміщено поради й рекомендації від голови парламентського комітету з питань освіти, науки та інновацій Сергія Бабака і освітнього омбудсмена Сергія Горбачова, а також історії

окремих вчителів, поради правників. У розповідях освітяни наголошують на стані невизначеності, яка впливає на ситуацію, а навчальний процес при цьому неможливо забезпечити за відсутності інтернету і в окупаційних умовах. Частково звинувачується МОН України в бездіяльності: «Зі слів жінки, усі рекомендації, що надсилало Міністерство освіти і науки, стосувалися лише безпосередньо завершення навчального року, ведення документації та довідки на кшталт «які права має вчитель» щодо дистанційного викладання» [11]. Тут моделюється ситуація тих педагогів, які не мають можливості виїхати з окупованих територій, але знають про кримінальну відповідальність за колаборантство. В коментарях усіх уповноважених наголошується на пропагандистській складовій співпраці з окупантами та передбаченій кримінальній відповідальності із зазначенням про передбачене карним кодексом покарання. За словами освітнього омбудсмена, виходом у цьому випадку є оголошення простою на загальнодержавному рівні: «Для мене було б прийнятним, якби на найвищому рівні було ухвалене рішення про оголошення простою на всіх тимчасово окупованих територіях. Тоді вчителі та інші освітяни мали б законне право не приходити до закладів освіти, не здійснювати освітній процес і це допомогло б їм певним чином захиститися від тиску окупантів» [10]. Попередня рекомендація від омбудсмена – приховувати факти проведення освітнього процесу дистанційно, але за українськими програмами, у разі неможливості пропонувати учням продовження навчання в інших школах. Про збереження заробітної плати таким учителям не йшлося і тільки готувалося звернення до Верховної Ради. А через відсутність чіткого визначення в законі статусу колаборанта він закликав: «Ми розуміємо складність і навіть трагізм ситуації працівників закладів освіти, які залишилися на тимчасово окупованих територіях, але все ж закликаємо не зраджувати свою державу та не співпрацювати з окупантами й колаборантами» [10] і констатував відсутність нормативних актів та інструкцій щодо виконання обов'язків учителями на окупованих територіях, тому найкраща порада – евакуація. Журналісти, як і омбудсмен, акцентують, що МОН України не давало ніяких рекомендацій для шкіл Херсонщини, які опинилися в окупації. У інших матеріалах дають поради – приховувати випадки онлайн навчання, або звільнення з роботи, або виїзд з окупованої території [10; 11].

Для обґрунтування адекватних покарань колаборантів за Ч. 3. та Ч. 5. Ст. 111-1 КК України журналісти видань проаналізували російську освітню систему. Політику агресора в освіті, якісний її аналіз на ТОТ, а особливо механізм впливу на дітей російської системи здійснили журналісти видань «Еспресо», «Радіо Свобода», «Lb.ua» та інші. Так, журналісти «Еспресо» в рубриці «Огляд» від 23 вересня 2023 року подають комплексний аналіз ситуації на ТОТ (зокрема в Маріуполі та Криму), часткового закриття шкіл, загальну кількість учнів, брак вчителів, використання школярів-дітей як фактору тиску на батьків і при цьому загальну дешевизну підручників та суцільну пропаганду від РФ. На основі результатів аналізів експертами підручників та зіставлення виступів міністра освіти країни-окупанта журналісти роблять

порівняльний аналіз російської пропаганди в середині РФ та її технологій на ТОТ, констатуючи її тотальність і вдосконалення методів. Авторка виділяє три кластери наративів, поширюваних у системі російської освіти: пояснення українцям їх загальноросійської ідентичності, мілітаризація освіти та сакралізація влади. Так, намагаючись довести масштаби та якість пропаганди, як аргументи журналістка наводить результати експертизи російських освітніх програм літератури, історії та інших дисциплін. Із 23 проаналізованих окупантських підручників фахівцями виокремлено понад 20 наративів, зокрема, Україна – частина інших країн, українці мають російську ідентичність, Росія – «родіна» для окупованих українських дітей, «жити – родині служити», мілітаризація, «влада від Бога» тощо. Зокрема, в «Єдиному державному підручнику з історії РФ» для 10-11 класів від Володимира Медінського 17 параграфів присвячено СВО. Причому закріплення цих наративів відбувається не тільки під час викладання дисциплін, а й на предметі «Розмови про важливе» та мілітарних проєктах «Юнармія» чи «Кримпатріотцентр». В цілому, на думку журналістів та представників правозахисних організацій із захисту прав дітей, російська система готує майбутніх солдатів для подальшої війни. Також порушується право українських дітей на мову – українська мова повністю заборонена. У прогнозах від К. Бенюк [3], авторки матеріалу, все українське буде заборонено, всі дисципліни будуть про війну і через кілька років спрацює відкладений ефект – кардинально зросте відсоток зомбованих українців. Відповідно, вчителі-колаборанти, які працюють за російськими програмами, автоматично потрапляють у розряд колаборантів.

Такий же наратив про освітнє посібництво з ворогом в Україні спостерігаємо від «Радіо Свобода», у поле зору якого теж потрапила презентація підручника з історії РФ за 10 клас, яка й стала інформаційним приводом для аналізу стану з колабораціонізмом. Вірніше цей матеріал наочно демонструє характер російської системи освіти – відповідно українців, котрі співпрацюють із загарбником, автоматично можна кваліфікувати як колаборантів, які підпадають не тільки під Ч. 1., а й під ЧЧ.3., 5. Ст. 111-1 КК України. Автори статті акцентують на тому, що сучасна російська освіта мілітарна, відповідно цьому ж будуть навчати українських школярів. Як факт наводиться виступ російського міністра освіти Сергія Кривцова, який під час презентації підручника висловив основну думку: книга з історії необхідна для боротьби з «розколюванням народів». При цьому журналісти для балансу думок наводять і коментар одного з російських політологів, експерта Івана Преображенського, де він наголошує на тому, що один з авторів підручника – помічник російського президента РФ Володимир Медінський, голова переговорної групи. Більше того, експерт резюмує, що це не підручник ні за змістом, ні за формою, а суцільна пропаганда: «По суті справи це така агітка, в якій є три частини...» [22]. У книзі безліч фактичних помилок. Тут має місце і російсько-українська «визвольна» війна на 17 параграфів, і пропаганда сталінської політики і самого Сталіна як «ефективного менеджера», маніпулювання фактами, наратив про США як головного бенефіціара цієї війни то-

що. Журналісти наголошують, що такі підручники вже наявні в Маріуполі, де є кілька шкіл, у яких навчаються більше 10 000 українських школярів. Також йдеться про те, що, за словами радника міського голови Маріуполя Петра Андрющенка, саме діти використовуються як «об'єкт пропаганди» і впливу на власних батьків, крім переслідування і залякування окупаційною владою і одних, і інших. Важливим є оцінка цього явища в Криму істориком та політологом Андрієм Іванцем, який наголошує на результатах окупації протягом 10 років: освіта мілітаризована і помітні вже небезпечні явища серед дітей, які замаються доносітельством, скаржаться у відповідні органи і вважають українську мову ворожою. До того ж українські школярі з 14 років отримують російські паспорти, а отже, ми втрачаєм ціле покоління молодих людей [23].

Поширюється у ЗМІ і контент про освітніх колаборантів, котрим винесено вирок за співпрацю з окупантом. Журналісти не дають їм оцінку, проте у кожній історії українського вчителя, якого катували вороги, який пройшов через полон чи тікав з ТОТ, є спогади про так званих «колег» та міркування щодо мотивів їх зрадництва. Так, Лариса Фесенко, директор «Лісностінківського ліцею», лауреат премії Global Teacher Prize Ukraine, котра пройшла через 45 днів у катівні, в особистій історії розповідає, що саме через них була арештована [9]. Факти колабораціонізму підтвердила і Наталя Біль, директорка школи в Херсоні. Вона твердить: «на власні очі бачила, як частина колективу переходила до співпраці із ворогом. За її підрахунками кількість таких вчителів у закладі була близько 4-5%, а серед технічного персоналу – близько 10%» [5]. Директорка брала участь у засіданнях на експертному обговоренні УГСР, наполягала на створенні реєстру вчителів-колаборантів і вимагала на законодавчому рівні звільнення їх з місця роботи (закріплення цієї норми в законі), натомість законодавство досі не унормоване і вони формально числяться за школами. Вона ж задокументувала злочини колаборантів у рамках ініціативи «Трибунал для Путіна». За твердженням Наталії Біль, «у червні колаборанти почали наводити окупантів на керівників шкіл» [5]. Очільниця школи була в евакуації, тому попросила переховати документи: «29 липня окупанти захопили навчальний заклад і призначили свого директора. Заклад очолила колишня заступниця Наталії Біль, яку остання звільнила за систематичне невиконання посадових обов'язків роком раніше. А 2 серпня на херсонську квартиру пані Наталії завітали «гості». «За наводкою експертниці в мене були обшуки. Мене вже на цей час у місті не було. Окупанти погрожували сусідам, забрали ключі від помешкання, сказали, якщо хочу їх повернути назад, маю прийти до них сама, бо я саботую роботу школи, – розповідає жінка. – Коли я повернулася в деокупований Херсон, застала пограбоване житло. Окупанти робили, що хотіли у моєму помешканні. Квартира була пограбована, але приміщення не підривали. Вкрадена техніка та одяг...Вона там не проживала. Тому що не вмикалось постійно світло в квартирі. Лише час від часу, ми потім зрозуміли, що хтось приходить у квартиру... Хто жив у квартирі на той час, не знаю. Сусіди кажуть, що бачили жінку, яка виходила з пакетами, але по-різному її описують. Російські

військові не проживали. Не видно було ознак проживання, оскільки коли я зайшла, у сміттовому пакеті лежав лише прапор України, який викинули. Але були й інші випадки. В нашій родині – Ольга Черняк, її викрали разом з усією родиною десь у вересні. Чоловіка і сина відпустили, а Ольги до сьогоднішнього дня немає. І зв'язку з Ольгою теж немає. В Новій Каховці моя колега Ірина Дубас, її викрадали, в підвалах протримали 5 днів. Вона теж після цього втекла. Знаю ще одного керівника школи, єдине що не пам'ятаю, чи це Нова Каховка чи просто Каховка, Віктор Пендальчук, його кілька разів закривали. Це було пов'язано з професійною діяльністю» [5]. На ексзаступницю Наталії, яка пішла на співпрацю з окупантами і робила наводку, вже заведена кримінальна справа та передана до суду. Є й перехоплення СБУ, з якого стало відомо, що після обшуку в квартирі Наталії Біль окупанти запропонували проживати в ній саме колишній заступниці, яка очолила заклад [5].

У цілому, обмаль матеріалів у загальнополітичних ЗМІ приділено саме медіації проблеми колабораціонізму із залученням юристів, які спеціалізуються на питаннях колабораціонізму задля превенції такого явища і уникнення масовості.

Висновки та перспективи дослідження.

Отже, аналіз журналістських матеріалів у ЗМІ показав, що індивідуальний освітній колабораціонізм небезпечний і сучасне українське суспільство балансує між його поширеністю, так званим прихованим пособництвом, зумовленим зокрема історичними умовами, імперською політикою РФ, з одного боку, і запитом на справедливість та покарання – з іншого. Медіа окреслили ряд супутніх чинників, які будуть негативно впливати на динаміку цього явища: пособництво в освіті доволі поширене, не зважаючи навіть на суворість покарання аж до довічного ув'язнення, воно процвітає; відсутність юридичної процедури й складність кваліфікації «добровільної» співпраці з окупантом; відсутність вдосконаленого законодавства щодо колабораціонізму протягом десятиліття, особливо з початку анексії Криму; відсутність чітких рекомендацій, алгоритму дій, моделювання ситуації від МОН України для вчителів з окупованих територій; матеріальні та соціальні умови вчителів на окупованих територіях; не порушується питання українського контрпропагандистського наративу й убезпечення дітей від російської пропаганди. Не менш важливою є медіація цієї проблеми в спеціалізованих та загальнополітичних ЗМІ, рекомендації від учителів, які мають досвід перебування на окупованих територіях. Також у ЗМІ мало уваги приділяється не тільки вчителям, а й школярам та студентам, які мають власний досвід перебування на окупованих територіях і які згодом прагнуть виїхати за кордон, не уявляючи перспективи подальшого навчання в Україні. Зрештою, у спеціалізованих і загальнополітичних виданнях бракує аналітичних матеріалів з глибоким аналізом цього суспільного процесу та виявленням мотивації співпраці з ворогом, однак спостерігаємо наратив незламності сторітелінгового штибу й приклади освітнього патріотизму, де саме вчителі є взірцями поведінки для власних учнів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Амеліна К. Сміливі навчати і вчитися. Як оговтуються українські школи після окупації і випадків колабораціонізму. *Лівий берег*. URL: https://lb.ua/society/2023/01/03/540903_smilivi_navchati_i_vchitisya (дата звернення: 06.11.2023).
2. Барсукова О. Омбудсмен пояснив, що чекає на вчителів за викладання роспропаганди в окупації. *Українська правда*. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2022/04/15/248261/> (дата звернення: 06.11.2023).
3. Бенюк К. Як Росія зомбує українських дітей з ТОТ та чим це загрожує у майбутньому. *Еспресо*. URL: <https://espresso.tv/yak-rosiya-zombue-ukrainskikh-ditey-z-tot-ta-chim-tse-zagrozhuje-u-maybutnomu> (дата звернення: 06.11.2023).
4. Грицак Я. Нариси історії України: формування модерної української нації XIX–XX ст. Київ. 1996. 360 с.
5. Експерти готують зміни до закону щодо освітян-колаборантів. *Українська гелсінкська спілка з прав людини*. URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/eksperty-hotuiut-zminy-do-zakonu> (дата звернення: 06.11.2023).
6. Енциклопедія сучасної України. URL: <https://esu.com.ua/search?s=%D0%> (дата звернення: 06.11.2023).
7. Коваленко А. Медіація як інструмент захисту права на освіт. Поліцейська медіація як інструмент захисту прав та інтересів громадян: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції, 20 вересня 2022. Одеса, 2023. С. 44–47.
8. Колабораційна діяльність. Стаття 111-1. Колабораційна діяльність. URL: https://protocol.ua/ua/kriminalniy_kodeks_ukraini_stattya_111_1/ (дата звернення: 06.11.2023).
9. Кречетова Д. Мене просто здали вчителі. Як директорка ліцею з Харківщини пережила 45 днів російського карцеру. *Українська правда*. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2023/11/6/257445/>
10. Кречетова Діана Як вчителю в окупації не стати зрадником? Історія педагога із захопленого міста Херсонщини. *Українська правда*. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2022/04/22/248344/> (дата звернення: 06.11.2023).
11. Кречетова Д. Скільки коштує вірність своїй країні? А зрада? Відповіді на ці запитання знає пані Ларуса Фесенко. *Українська правда*. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/654618df1b805/> (дата звернення: 06.11.2023).
12. Лотоцька М. На Харківщині проти вчителів-колаборантів відкрито 12 справ. *Лівий берег*. URL: https://lb.ua/pravo/2022/11/01/534397_harkivshchini_proti.html (дата звернення: 06.11.2023).
13. Матяш Т. Правоохоронці та правозахисники вказують на недосконале законодавство про колабораціонізм. *Лівий берег*. URL: https://lb.ua/society/2023/10/30/581901_pravoohorontsi_pravozahisniki.html (дата звернення: 06.11.2023).

14. Мезенцова Н. Колабораційна діяльність освітян: за що можуть притягнути до відповідальності. *Українська гельсінська спілка з прав людини*. URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/kolaboratsiyna-diialnist-osvitian-za-shcho-mozhut-pryiahnuti-do-vidpovidalnosti/> (дата звернення: 06.11.2023).
15. Петиція до Зеленського з вимогою законопроекту про колабораціонізм набрала необхідні для розгляду 25 тис. голосів. *Еспресо*. URL: https://espresso.tv/news/2020/11/23/petyciya_do_zelenskogo_z_vymogoyu_zakonoprojektu_pro_ (дата звернення: 06.11.2023).
16. Портников В. Запит на прихований колабораціонізм. *Еспресо*. URL: https://espresso.tv/article/2019/03/12/vitaliy_portnykov_zapyt_na_prykhovanyy_kolaboracionizm (дата звернення: 06.11.2023).
17. Рибалко С. «За наводкою ексзаступниці були обшуки»: директорка херсонської школи мусила тікати з окупації. *Українська гельсінська спілка з прав людини*. URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/za-navodkoiu-ekszastupnytsi-buly-obshuky-dyrektorka-khersonskoi-shkoly-musyla-tikaty-z-okupatsii/>
18. Троян І. Колаборанти в освіті: хто це й що загрожує за співпрацю з ворогом. *НУШ*. URL: <https://nus.org.ua/articles/kolaboranty-v-osviti-hto-tse-j-shho-zagrozhuye-zaspiivratsyu-z-vorogom/> (дата звернення: 06.11.2023).
19. Чальцева О. М. Категорія «колабораціонізм» як багатокomпонентний наратив в умовах війни. *Політичне життя*. 2022. Вип. 2. С. 56-60. URL: <https://jpl.donnu.edu.ua/article/view/12184> (дата звернення: 06.11.2023).
20. Шайкан В. Колабораціонізм в Україні у роки Другої світової війни: причини виникнення, особливості, масштаби. URL: <https://www.kby.kiev.ua/komitet/conference/Shajkan2.pdf> (дата звернення: 06.11.2023).
21. Щетина Ю., Янковський О. «Росія переписує історію та мілітаризує освіту». Чого навчатимуть українських дітей на окупованих територіях. *Радіо Свобода*. 22.08.2023 URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/novyny-pryazovya-pidruchnyk-istoriyi-rosiyi-osvita-v-okupatsiyi/32558574.html> (дата звернення: 06.11.2023).
22. Юрченко Олена До сліз: Історії про надлюдську силу вчителів і батьків під час війни. 5 історій про надлюдську силу вчителів і батьків під час війни. *Освіторія*. URL: <https://osvitoria.media/experience/do-sliz-istoriyi-pro-nadlyudsku-sylu-vchyteliv-i-batkiv-pid-chas-vijny/> (дата звернення: 06.11.2023).
23. Янковський О. «Змушують вчити російською». На півдні України військові РФ полюють на освітян. *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/novyny-pryazovya-okupatsiya-peresliduvannya-vchyteliv/31782322.html> (дата звернення: 06.11.2023).

UDC 070:[316.658:37]:355.01(477:470+571)
DOI: <https://doi.org/10.18524/2308-3255.2023.29.300637>

PROBLEMS OF COLLABORATIONISM AND RUSSIAN PROPAGANDA IN EDUCATION IN THE TEMPORARILY OCCUPIED TERRITORIES DURING THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR (BASED ON UKRAINIAN MEDIA MATERIALS)

Alla Kovalenko,

PhD in Philology,

Associate Professor at the Department of Periodicals and Media Editing

Faculty of Journalism, Advertising, and Publishing

Odesa I. I. Mechnikov National University

e-mail: kovalenkoalla777@gmail.com

The article examines contemporary reflections in science on the concept and phenomenon of collaborationism. It explores the features of educational individual collaborationism, the reasons for its emergence in the conditions of the Russian-Ukrainian war. The issue of complicity in Ukrainian media emerges as a multifaceted phenomenon in the context of the war's incompleteness, the passivity of the Ministry of Education, the imperfections of judicial practice and legal norms regarding the motivation and conditions of cooperation with the enemy, material and ideological (propagandistic) components, and so on. In the course of the comparative analysis, it was found out clarified that professional publications almost do not pay attention to educational collaborationism, instead transmitting a counter-propaganda narrative about teacher-heroes, patriots in storytelling materials, who continue to be defenders of Ukraine and role models for their students. General political publications address various issues of cooperation with the occupier in education in informational and analytical genres, performing enlightening, advocacy functions, as well as functions of prevention and criticism of this social phenomenon and contribute to its prevention.

Keywords: collaborationism, TOT, propaganda, professional and general political media, article, narrative, storytelling.

REFERENCES:

1. Amelina K. Smilyvi navchaty i vchytysya. Yak ohovtuyut'sya ukrayins'ki shkoly pislya okupatsiyi i vypadkiv kolaboratsionizmu. Livyy bereh. URL: https://lb.ua/society/2023/01/03/540903_smilivi_navchati_i_vchitisya (accessed: 06.11.2023)
2. Barsukova O Ombudsmen poyasnyv, shcho chekaye na vchyteliv za vykladannya rosprohahandy v okupatsiyi. Ukrayins'ka pravda. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2022/04/15/248261/> (accessed: 06.11.2023).

3. Benyuk K. Yak Rosiya zombuye ukayins'kykh ditey z TOT ta chym tse zahrozhuye u maybutn'omu. Espresso. URL: <https://espresso.tv/yak-rosiya-zombue-ukrainskikh-ditey-z-tot-ta-chim-tse-zagrozhue-u-maybutnomu> (accessed: 06.11.2023).
4. Hrytsak, YA. (1996) Narysy istoriyi Ukrayiny: formuvannya modernoyi ukayins'koyi natsiyi XIX–XX st. Kyiv. 360 p. [In Ukrainian].
5. Eksperty hotuyut' zminy do zakonu shchodo osvityan-kolaborantiv. Ukrayins'ka hel'sins'ka spilka z prav lyudyny. URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/eksperty-hotuiut-zminy-do-zakonu> (accessed: 06.11.2023).
6. Entsyklopediya suchasnoyi Ukrayiny <https://esu.com.ua/search?s=%D0%> (accessed: 06.11.2023) [In Ukrainian].
7. Kovalenko A. Mediatsiya yak instrument zakhystu prava na osvitu. Politseys'ka mediatsiya yak instrument zakhystu prav ta interesiv hromadyan: materialy III Mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi, 20 veresnya 2022. Odesa, 2023. S. 44–47.
8. Kolaboratsiyna diyal'nist'. Statyya 111-1. Kolaboratsiyna diyal'nist'. URL: https://protocol.ua/ua/kriminalniy_kodeks_ukraini_statyya_111_1/ (accessed: 06.11.2023) [In Ukrainian].
9. Krechetova D. Mene prosto zdaly vchyteli. Yak dyrektorka litseyu z Kharkivshchyny perezhyla 45 dnyv rosiys'koho kartseru. Ukrayins'ka pravda. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2023/11/6/257445/>
10. Krechetova Diana Yak vchytelyu v okupatsiyi ne staty zradnykom? Istoriya pedahoha iz zakhopenoho mista Khersonshchyny. Ukrayins'ka pravda. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2022/04/22/248344/> (accessed: 06.11.2023).
11. Krechetova D. Skil'ky koshtuye virmist' svoiy krayini? A zrada? Vidpovidi na tsi zapytannya znaye pani Larysa Fesenko. Ukrayins'ka pravda. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/654618df1b805/> (accessed: 06.11.2023).
12. Lotots'ka M. Na Kharkivshchyni proty vchyteliv-kolaborantiv vidkryto 12 sprav. Livyy bereh. URL: https://lb.ua/pravo/2022/11/01/534397_harkivshchini_proti.html (accessed: 06.11.2023).
13. Matyash T. Pravookhorontsi ta pravozakhysnyky vkazuyut' na nedoskonale zakonodavstvo pro kolaboratsionizm. Livyy bereh. URL: https://lb.ua/society/2023/10/30/581901_pravookhorontsi_pravozahisniki.html (accessed: 06.11.2023).
14. Mezentsova N. Kolaboratsiyna diyal'nist' osvityan: za shcho mozhut' prytyahnuty do vidpovidal'nosti. Ukrayins'ka hel'sins'ka spilka z prav lyudyny. URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/kolaboratsiyna-diialnist-osvitan-za-shcho-mozhut-prytiahnuty-do-vidpovidalnosti/> (accessed: 06.11.2023).

15. Petytsiya do Zelens'koho z vymohoyu zakonoprojektu pro kolaboratsionizm nabrala neobkhdni dlya roz'hlyadu 25 tys. holosiv. Espresso. URL: https://espresso.tv/news/2020/11/23/petyciya_do_zelenskogo_z_vymogoyu_zakonoprojektu_pro_ (accessed: 06.11.2023).
16. Portnykov V. Zapyt na prykhovanyy kolaboratsionizm. Espresso. URL: https://espresso.tv/article/2019/03/12/vitaliy_portnykov_zapyt_na_prykhovanyy_kolaboratsionizm (accessed: 06.11.2023).
17. Rybalko S. «Za navodkoyu ekszastupnytsi buly obshuky»: dyrektorka khersons'koyi shkoly musyla tikaty z okupatsiyi. Ukrayins'ka hel'sins'ka spilka z prav lyudyny. URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/za-navodkoiu-ekszastupnytsi-buly-obshuky-dyrektorka-khersonskoi-shkoly-musyla-tikaty-z-okupatsii/> (accessed: 06.11.2023).
18. Troyan I. Kolaboranty v osviti: khto tse y shcho zahrozhuye za spivpratsyu z vorohom. NUSH. URL: <https://nus.org.ua/articles/kolaboranty-v-osviti-hto-tse-j-shho-zagrozhuye-za-spivpratsyu-z-vorogom/> (accessed: 06.11.2023).
19. Chal'tseva, O. M. (2022) Katehoriya «kolaboratsionizm» yak bahatokomponentnyy naratyv v umovakh viyny. Politychne zhyttya. 2022. Vyp. 2. S. 56-60. URL: <https://jpl.donnu.edu.ua/article/view/12184> (accessed: 06.11.2023) [In Ukrainian].
20. Shaykan Valentyna Kolaboratsionizm v Ukrayini u roky Druhoyi svitovoyi viyny: prychny vynyknennya, osoblyvosti, masshtaby. URL: <https://www.kby.kiev.ua/komitet/conference/Shajkan2.pdf> (accessed: 06.11.2023) [In Ukrainian].
21. Shaykan V. O. Aktual'nist' problemy kolaboratsionizmu v Ukrayini v roky Druhoyi svitovoyi viyny. Storinky voyennoyi istoriyi Ukrayiny. K., 2005. Vyp.9, CH.2. S.344–350.
22. Shchetyna YU, Yankovs'kyi O. «Rosiya perepysuye istoriyu ta militaryzuye osvitu». Choho navchatymut' ukrayins'kykh ditey na okupovanykh terytoriyakh. Radio Svoboda. 22.08.2023 URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/novyny-pryazovya-pidruchnyk-istoriyi-rosiyi-osvita-v-okupatsiyi/32558574.html> (accessed: 06.11.2023).
23. Yurchenko Olena Do sliz: Istoriyi pro nadlyuds'ku sylu vchyteliv i bat'kiv pid chas viyny. 5 istoriy pro nadlyuds'ku sylu vchyteliv i bat'kiv pid chas viyny. Osvitoriya. URL: <https://osvitoria.media/experience/do-sliz-istoriyi-pro-nadlyudsku-sylu-vchyteliv-i-batkiv-pid-chas-vijny/> (accessed: 06.11.2023).
24. Yankovs'kyi O. «Zmushuyut' vchyty rosiys'koyu». Na pivdni Ukrayiny viys'kovi RF polyuyut' na osvityan. Radio Svoboda. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/novyny-pryazovya-okupatsiya-peresliduvannya-vchyteliv/31782322.html> (accessed: 06.11.2023).

УДК 32.019.5:316.77

DOI: <https://doi.org/10.18524/2308-3255.2023.29.300638>

ПРОТИДІЯ РОСІЙСЬКІЙ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ ТА ПРОПАГАНДИ В УКРАЇНСЬКОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ (НА ПРИКЛАДІ ЕЛЕКТРОННОГО РЕСУРСУ ЦЕНТРУ ПРОТИДІЇ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ ПРИ РНБО УКРАЇНИ)

Станіслав Ковальський,

канд. іст. наук, доцент,

завідувач кафедри журналістики, реклами та медіакомунікацій факультету
журналістики, реклами та видавничої справи

Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

e-mail: svk@onu.edu.ua

У статті здійснено аналіз практичних заходів боротьби з російською дезінформацією в інформаційному просторі України. На прикладі діяльності електронного ресурсу Центру протидії дезінформації при РНБО України розглянуті нормативні принципи та прикладні інструменти реалізації Стратегії інформаційної безпеки України. Виокремлені три напрями роботи ЦПД при РНБО у сфері виявлення, аналізу й спростування дезінформації та пропагандистських повідомлень, що несуть пряму загрозу національній безпеці України. ЦПД при РНБО зробив значний внесок у вивчення методів та технік пропаганди, шляхів розповсюдження дезінформації тощо. Накопичення досвіду боротьби із ворожим інформаційним впливом, формування цілісної картини дієвих засобів протидії неможливе без врахування досвіду спеціалізованих державних установ, таких як ЦПД при РНБО.

Ключові слова: дезінформація, інформаційні загрози, Стратегія інформаційної безпеки України, Центр протидії дезінформації при РНБО України, аналітична робота РНБО, практичні заходи боротьби із дезінформацією та пропагандою.

Актуальність дослідження. Постановка проблеми та її зв'язок із науковими й практичними завданнями.

За результатами дослідження, що регулярно проводяться в Європейському Союзі з метою визначення індексу стійкості держав Центральної та Східної Європи до пропаганди, Україна з 2018 р. показує найкращий показник серед 10 держав регіон [13]. Гібридна війна, яку веде росія проти України з 2014 р., інформаційні операції, антиукраїнська пропаганда створили умови для формування в українському суспільстві стійкості до ворожого інформаційного середовища як на рівні громадянського суспільства, так і на рівні державних інституцій. Втім, ситуація далека від іде-

альної, низка фактів вказує на присутність в українському інформаційному просторі російських наративів, схильності сприймати та транслювати ворожу дезінформацію. Так, дослідження, котре провела в червні 2023 р. незалежна аналітична платформа Vox Check показало, що до чверті опитаних схильні транслювати та обмежено підтримувати тези пропаганди Росії та апелювати до них, при цьому, здебільшого, не усвідомлюючи джерело [12]. Ця суперечлива тенденція українського суспільства стає загрозливою в умовах повномасштабної війни.

З огляду на це, доречним виглядає звернення до досвіду боротьби із дезінформацією та пропагандою на усіх рівнях української держави від урядових структур до громадських ініціатив. Оцінити ступінь стійкості дезінформації та пропаганди не тільки мовою статистики, але й через призму практичних підходів дозволяє аналіз діяльності ЦПД при РНБО України.

Об'єктом дослідження є формування безпечного інформаційного ландшафту України із урахуванням сучасних воєнних та невоєнних впливів на державу. Предметом дослідження виступає протидія дезінформації та пропаганді на рівні спеціалізованих державних структур, на прикладі діяльності ЦПД при РНБО України.

Мета дослідження полягає в аналізі матеріалів електронного ресурсу ЦПД при РНБО, визначенні основних напрямків роботи та узагальненні досвіду його функціонування в сфері протидії дезінформації та пропаганді.

Дослідження було проведено на матеріалах, розміщених на офіційному електронному ресурсі ЦПД при РНБО. Контент, що аналізувався, відображає актуальну картину станом на момент дослідження початку грудня 2023 року.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Проблема пропаганди та дезінформації знайшла своє відображення у наукових дослідженнях істориків, політологів, філологів та спеціалістів з соціальних комунікацій. Враховуючи велике значення цієї теми для розвитку сучасного суспільства, кількість досліджень тільки зростає. Серед сучасних провідних фахівців слід зазначити Г. Джоветт та В. О'Донелл, наукова робота яких «Пропаганда та переконання» стала орієнтиром для багатьох дослідників. Майже кожне ґрунтовне дослідження, присвячене цій темі, посилається на їхні концепції аналізу, структури та функцій пропаганди. Також слід відзначити П. Померанца, Р. Левіна, Б. Мерфі та інші. Крім того, за останні роки вийшла низка довідників щодо дезінформації та протидії їй. Наприклад, у 2024 р. вийшов довідник «The Routledge Handbook of Discourse and Disinformation», а роком раніше «Optimising Emotions, Incubating Falsehoods: How to Protect the Global Civic Body from Disinformation and Misinformation». У вітчизняній науці цими проблемами традиційно займаються фахівці Г. Почепцов, О. Холод, В. Торічний та інші. Фокус уваги розрізняється від найширших теоретичних питань інформаційної безпеки та пропаганди в цілому до прикладних аспектів державної політики у сфері захисту від пропаганди та дезінформації.

Виклад основного матеріалу.

Російська пропаганда являє собою екзистенційну загрозу для українського суспільства. Проблема російської пропаганди полягає в тому, що вона давно перетворилась у державну політику та підкріплюється всіма можливими ресурсами, охоплює усі сфери повсякденного та ділового життя країни-агресора.

В Україні ця загроза усвідомлювалась ще до повномасштабного вторгнення, тому була закріплена в нормативних документах з національної безпеки. Так, у «Стратегії національної безпеки України» від 2020 р. серед безпекових пріоритетів зазначається (Ст. 45): «... життєво важливі інтереси мають бути захищені також від невоєнних загроз з боку російської федерації та інших держав...» [8]. Першочерговими задачами визначається «активна та ефективна протидія розвідувально-підривній діяльності, спеціальним інформаційним операціям та кібератакам, російській та іншій підривній пропаганді» [8]. Таким чином, на рівні українського законодавства ще до повномасштабного вторгнення саме російська пропаганда та інформаційний вплив вважались одними з першочергових загроз для держави, тому боротьба з ними розглядалась як завдання стратегічного значення.

В «Стратегії інформаційної безпеки України» від 2021 року конкретизується поняття про пропаганду та дезінформацію як загрозу, що виходить безпосередньо від Росії. «Протидія дезінформації та інформаційним операціям, насамперед держави-агресора, спрямованим, серед іншого, на ліквідацію незалежності України» визначається як стратегічна ціль номер один [10].

Небезпека російської пропаганди та дезінформації вбачається у двох аспектах.

1. Антиукраїнський порядок денний та ворожі наративи, які формують і підтримують градус ненависті щодо України та українців у самій росії. Як писали дослідники пропаганди Г. Джоветт та В. О'Донелл, мета пропаганди схилити людей: жертвувати, гуртуватись та вбивати [19, 318]. Це ми бачимо в тому ефекті, який має російська пропаганда на своє власне суспільство: готові пожертвувати усім заради війни проти України, готові об'єднатися заради війни, готові вбивати українців на цій війні. Українці стали об'єктами пропаганди та її жертвами.
2. Вплив російської пропаганди на українське суспільство. На ефективності впливу російської пропаганди на українське суспільство позначається низка факторів. По-перше, російська мова суттєво спрощує розуміння сутності пропагандистських нормативів. По-друге, спільне історичне минуле робить наше суспільство вразливим до багатьох радянських стереотипів. По-третє, відносно спільні в культурному сенсі 1990-ті рр., що надало Росії потужний важіль впливу на українців, апелюючи до зрозумілих нам образів та уявлень.

На думку відомих американських дослідників пропаганди Г. Джоветт та В. О'Доннел, саме культура виступає в ролі однієї із найбільш впливових інституцій пропаганди [19, 161-162]. В цьому сенсі Росія мала можливості маневрувати в укра-

їнському інформаційному просторі щонайменше до 2022 року, перетворюючи частину українського суспільства на реципієнтів своєї пропаганди. Як наслідок частині суспільства були притаманні такі нав'язані деструктивні риси, як радянське ресентіменто, ксенопатріотизм стосовно сусідньої держави, відторгнення або критичне ставлення до української держави та її цінностей.

Звичайні заборонні або обмежувальні заходи, як і спростування дезінформації в описаній вище ситуації не допомагають вирішити завдання національної безпеки України. Як зазначав Г. Почепцов: «Боротьба за ідентичність, де Україна та Білорусь зазнають інформаційних атак з боку Росії, дасть плоди, коли Україна й Білорусь не перераховуватимуть російські наративи, а створюватимуть власні контрнативи. Вони мусять проявитися в інформаційному просторі не як відповідь на чужі атаки, оскільки в цьому активується і вихідний чужий наратив, а як самостійний набір, своєрідний захисний інформаційний щит, який спрямований радше на запобігання атаці, а не на її спростування, як це чинять сьогодні» [7, 136]. Тому в Україні на рівні державної політики, міжнародних грантів, громадських ініціатив, професійних та волонтерських рухів активно проводиться діяльність із виявлення та спростування російської дезінформації, вивчаються антиукраїнські наративи з метою розробки адекватних протидій їм.

В Україні важливим кроком для реалізації Стратегії національної та інформаційної безпеки 19 березня 2021 року був створений Центр протидії дезінформації (далі – ЦПД). ЦПД – це робочий орган РНБО, у завдання якого входить дослідження російської дезінформації, виявляти її в інформаційному полі України й розробляти стратегії та заходи боротьби з нею. Ресурс містить контент українською та англійською мовою, що значно розширює охоплення [15].

Статут ЦПД при РНБО визначає наступні цілі організації: проведення аналізу та моніторингу подій і явищ в інформаційному просторі, виявлення та вивчення поточних та прогнозованих загроз інформаційній безпеці, забезпечення РНБО інформаційно-аналітичними матеріалами з питань інформаційної безпеки України. Серед пріоритетів називаються розкриття дезінформації та маніпуляції, боротьба з інформаційним тероризмом тощо [9].

Контент сайту ЦПД при РНБО можна поділити на три частини (інформаційні, аналітичні та просвітницькі/довідникові).

1. До інформаційного контенту належать повідомлення та статті про події інформаційної безпеки в Європі та Україні, розміщуються анонси проєктів і тренінгів, публікуються новини щодо інформаційних заходів як загальноукраїнського характеру, так і з акцентом на діяльність Центру (Розділ сайту «Події»). Останній матеріал, що розміщувався на момент дослідження, датується 22 листопада 2023 р.
2. В аналітичній частині, представлений у розділі сайту під назвою «Діяльність центру», публікуються аналітичні та оперативні звіти, доповіді, розслідування, інфографіка та інше. В окремій рубриці «Звіти» публікуються матеріали з різних

проблем безпеки. Перша публікація з'явилась у рубриці 21 жовтня 2021 р. і була присвячена російським телеграм-каналам, загрозі з боку антивакцинаторства тощо. Всього налічується більше 20 аналітичних звітів за два роки.

З останніх звітів, опублікованих ЦПД на момент дослідження, були такі: «Чорний ринок зброї» (16 листопада 2023 р.) [2] та «Російський інформаційний вплив в Африці» за (4 жовтня 2023 р.) [1]. Всі звіти в рубриці зроблені у вигляді слайдів із таблицями та інфографікою, що ілюструють проблему. В першому з наведених матеріалів оглядається на підставі більше ніж 10 тис. повідомлень за два роки наратив про незаконний продаж Україною західної зброї. Наводяться факти щодо невідповідності таких тверджень дійсності. Викриваються та спростовуються фейки відеоматеріалів та «свідків» про нібито незаконний збут української зброї різним бойовикам та угрупованням по всьому світу. Основним твердженням другого матеріалу стала пропагандистська теза щодо «великого внеску Росії в глобальну продовольчу безпеку та того, що вона є надійним торговельним партнером Африки». Наводяться й спростовуються російські наративи в англomовних, франкомовних та арабомовних повідомленнях соціальних мереж та ЗМІ.

Окремий інтерес у рубриці «Звіти» становить аналітичний звіт щодо російської пропагандистської книги «Українські злочини проти людяності (2022-2023)» (5 вересня 2023 р.) [3]. У цьому документі детально розбирається зміст та перевіряються факти, наведені в книзі, розкриваються російські наративи, аналізуються джерела інформації. У висновках звіту визначаються цілі книги, цільова аудиторія та її можливе використання в інформаційних операціях проти України. Автори звіту довели фальсифікації фактів у цьому пропагандистському виданні, показали необ'єктивність «свідків» та маніпуляції із джерелами інформації.

В аналітичній частині сайту ЦПД при РНБО також публікуються «Дайджести мови ненависті російських пропагандистів». Вперше такий формат з'явився 04 квітня 2023 року, останній на момент дослідження був розміщений на сайті 24 жовтня 2023 р. Він був присвячений огляду російської пропаганди за проміжок часу з 02 жовтня до 09 жовтня 2023 року [5] Тобто подача матеріалу не дуже оперативна, запізнюється на декілька тижнів, втім це можна пояснити тим, що аналізується не тільки сама пропагандистська теза, але й її вплив на інформаційний простір. «Дайджести» являють собою інфографіку із портретами конкретних спікерів-пропагандистів, їх цитатами. Графічно-оформлені логічноструктурні елементи: цитати пропагандистів (або їх агентів) – аналізуються ворожі наративи в цих тезах – показується спрямованість на дискредитацію конкретних людей, явищ або процесів у політичному житті України – приводяться цитати осіб (переважно європейських та американських політиків та журналістів), які протягом тижня поширювали співзвучні факти. Таким чином «Дайджести» розкривають комуніканта та його повідомлення, аналізують наміри та кому адресоване повідомлення, а також показують конкретні ефекти у вигляді цитувань або розповсюдження цих наративів.

Там же розміщені статті з аналізом окремих подій, які висвітлюються з точки зору національної безпеки України. Рубрика «Статті» відносно нова, перша публікація з'явилась на сайті в лютому 2022 року

Проте заповнення цього розділу доволі щільне, а кількість опублікованих матеріалів складає 361 статей. Останні на момент дослідження публікації датуються 21 листопада 2023 року «Як кремль намагається вгамувати паніку після операції ЗСУ на лівому березі Дніпра» [18] та 22 листопада 2023 року «Чим пам'ятається десятирічна річниця Революції Гідності». Загальний зміст статей, що публікує ЦПД при РНБО, присвячений розкриттю проблем національної та міжнародної політики з точки зору інтересів України, аналізується російське інформаційне поле, досліджуються впливи та загрози російської політики на світ та Україну, прогнозується подальший розвиток подій, просуваються проукраїнські наративи.

Аналітична частина сайту ЦПД при РНБО також містить рубрику «Спростування», присвячену розгляду фейків та викривлення фактів, які розповсюджують російські ЗМІ та соціальні мережі. Всього розміщено 350 матеріалів. Перший матеріал, опублікований 22 листопада 2021 року, – «Центр протидії дезінформації інформує про наявність у публічному просторі інформації про імовірне вторгнення Росії в Україну» [14]. У цій невеличкій замітці подані дані, що транслювались пресою США та Західною Європою, щодо ймовірного вторгнення в Україну. Примітно, що автори матеріалу на підставі обговорення в публічному просторі цієї проблеми роблять припущення про можливість нападу Росії на Україну у січні або лютому 2022 року.

Останні матеріали в рубриці «Спростування»: «Фейк про ставки на політичні вбивства в Україні» (20 листопада 2023 року), «Фейк про дефіцит ліків в Україні» (21 листопада 2023 року), «Фейк про мінування кордону з Угорщиною» (22 листопада 2023 року).

Майже усі матеріали цього підрозділу побудовані за єдиною схемою. На початку подаються скріншоти з публікацією документу, фрагменти новини або посту в соціальній мережі, що містять дезінформацію. Передається в текстовому вигляді повідомлення, його зміст, обставини появи та розповсюдження. Далі характеризується канал розповсюдження. Наступним етапом є верифікація матеріалу, надаються спростування, контраргументи та реальні факти. Наприкінці перелічуються ті офіційні джерела, де треба перевіряти інформацію та яким з них треба довіряти в умовах воєнного стану.

Аналіз окремих інформаційних операцій проти України міститься в підрозділі «Результати». Там розміщені матеріали про дезінформацію та міфи із рекомендаціями щодо протидії їм. Всього є 11 матеріалів, перший за 28 жовтня 2021 року. Із останнього: «Фейковий лист Генерального штабу» (1 червня 2023 року) та «Вбивця Starlink «Борщовик» (19 грудня 2022 року). Матеріали в цьому підрозділі не мають чіткої спрямованості та спільної тематики. Швидше за все, тут зібрані матеріали, що не знайшли свого місця в основних підрозділах, але мають, на думку фахівців ЦПД при РНБО, важливість з точки зору інформаційної безпеки України.

Третім аспектом діяльності ЦПД при РНБО є робота з підвищення медіаграмотності громадян та детального дослідженню механік та прийомів пропаганди. Результати цього напрямку роботи відносяться до частини сайту, який можна умовно назвати «Просвітництво, довідкові матеріали». Він складається з 5 рубрик та являє собою найбільшу частину ресурсу. Розділ, який відповідає за просвітницьку роботу називається «Розроблено ЦПД» і там міститься уся довідникова інформація та статті із поясненням того, як працює пропаганда.

7 липня 2022 року ЦПД при РНБО представила таблицю класифікаторів мови російської пропаганди в рубриці «Глосарій» [4]. Там представлено 47 карток, які складаються з двох частин: на червоному фоні «класифікатор російської пропаганди», на зеленому – реальне визначення процесів та явищ з позиції об'єктивної реальності та законів України. Подаються терміни та тези з часів початку АТО до повномасштабного вторгнення. Наприклад, там наводяться такі класифікатори: «материкова Росія та Крим» – правильно визначати «Росія та окупований Крим»; не «Возз'єднання Криму та міста Севастополь», а «збройна агресія Росії проти України»; «народ Донбасу» правильно говорити «мешканці ОРДЛО, що перебувають під тимчасовою окупацією Росії», або «мешканці тимчасово окупованих територій Донеччини та Луганщини» тощо. Отже, це словник, що допомагає зрозуміти термінологію російської пропаганди та перекласти її на юридичну мову України.

У підрозділі «Терміни» [11] ЦПД при РНБО пояснює у окремих статтях конкретні терміни, що використовуються в інформаційних операціях проти України, наприклад, «псевдопатріотизм», «псевдоевакуація», «місінформація», «діпфейк», «інформаційний імунітет» тощо. Деякі з термінів, що містяться в цій частині сайту, такі як «возз'єднання Криму», «збройні формування України» мали б бути в «Глосарії», адже уособлюють не конкретні явища, а їх інтерпретацію в російській пропаганді.

Цей підрозділ, на жаль, справляє враження технічного простору для акумуляції матеріалів без подальшого їх розвитку 3 18 квітня до 7 липня 2022 року було опубліковано лише 12 матеріалів.

Підрозділи «Механізми» та «Принципи» можна об'єднати в один – це довідник, де роз'яснюються техніки та механіки пропаганди й популярно ілюструються прикладами. В цьому підрозділі пояснюється, що таке «буденна розповідь», «ефект первинності», «удар на випередження», «хибні аналогії», «констатація факту», «обхід з флангу», «ефект ореолу», «відволікання уваги», «класифікатори» та інше. Всього 23 матеріали, опубліковані з 2 червня до 10 серпня 2022 року. На жаль, ця рубрика перервалася на початку червня 2022 року, а сама робота виглядає незавершеною, що потребувала б суттєвого доповнення. Деякі з матеріалів виглядають недоробленими, наприклад «хибні аналогії» [17] пояснюються без обґрунтування цього явища з точки зору логіки, наведено всього лише 2 приклади, хоча ця тематика дозволяє створити повноцінний інтерактивний словник. Так само й зі статтею про «класифікатори». Попри те, що велика кількість класифікаторів зібрана в «Гло-

сарії», теоретичне пояснення цієї механіки пропаганди доволі стисле та неповне. «Обхід з флангу» [16] роз'яснюється швидше, як такі техніки пропаганди, як-от «зміщення акцентів» та «деталізація», аніж флангова пропаганда, котра становить собою маніпуляцію каналом пропаганди з метою викликання довіри до нього ворожої аудиторії та з наміром подальшої трансляції потрібних пропагандисту повідомлень.

І хоча робота над цим проєктом раптово перервалась, залишивши незавершеними багато корисних ідей, логічним результатом цієї роботи стало видання ЦПД при РНБО «Посібника з протидії дезінформації» [6]. Посібник був підготовлений 24 травня 2023 р. за підтримки Консультативної місії ЄС в Україні. На 58 сторінках пояснюється, що таке інформаційний вплив, як формується громадська думка, аналізуються ворожі ресурси та пояснюється, як їх виявляти. Особлива увага приділена роботі із соціальними мережами та контентом, що його наповнює.

У цілому ЦПД при РНБО робить вагомий та системний внесок у боротьбу із дезінформацією завдяки глибокій аналітиці, наочній візуалізації, просвітницьким матеріалам. Ті недоліки, які існують у роботі цього ресурсу, компенсуються регулярністю наповнення основних розділів ресурсу та їх якістю.

Висновки та перспективи дослідження.

В умовах повномасштабного вторгнення та ведення активних інформаційних операцій проти України виявлення, аналіз та спростування російської дезінформації, вироблення практичних заходів проти російської пропаганди є одним із ключових завдань нашої держави та нашого суспільства для виживання. Добре ілюструє цю діяльність у сфері державної політики Центр протидії дезінформації при РНБО, декларативна мета створення якого якраз і полягала у вищезазначених аспектах. На прикладі ЦПД при РНБО України надається можливість вивчити ступінь розуміння українською державою інформаційних загроз, зрозуміти логіку та механізми реалізації Україною боротьби на «інформаційному фронті».

Аналіз контенту ЦПД при РНБО показав, що в діяльності Центру чітко вицленовується три напрями роботи: інформаційний, аналітичний та просвітницький. Перший, інформаційний, напрям роботи пов'язаний із стандартною для будь-якої державної установи репрезентацією своєї роботи, інформуванням про заходи, такі як семінари та тренінги. Аналітичний напрям роботи полягає в дослідженні різноманітних процесів, явищ та проявів російської пропаганди. Надаються спростування пропагандистських тез, викривається пропагандистська література. До третього напрямку роботи належить дослідження пропаганди як механізму впливу. Там зібрані приклади та роз'яснення щодо механізмів пропаганди та методів інформаційного впливу.

Наведені матеріали не можуть говорити про наявність цілісного та комплексного заходу боротьби з пропагандою. Спостерігаються спроби систематизувати та узагальнити антиукраїнську пропаганду, поширити розуміння суспільства про інформаційні ризики та впливи. Суттєвою перевагою підходу, що закладений у роботі

ЦПД при РНБО, є вдала спроба аналізувати зміст самих пропагандистських тез, розробка методик їх спростування та робота із запобіганням дезінформації.

Значущість теми при невіршених проблемах прикладного характеру залишає простір для подальших досліджень та має перспективи на майбутнє.

ЛІТЕРАТУРА:

3. Аналітичний звіт «російський інформаційний вплив в Африці». *Центр протидії дезінформації*. 03 жовтня 2023 р. URL: <https://cpd.gov.ua/reports/analitychnyj-zvit-rosijskyj-informacijnyj-vplyv-v-afryczy> (дата звернення: 01.12.2023).
4. Аналітичний звіт на тему «Чорний ринок зброї». *Центр протидії дезінформації*. 16 листопада 2023 р. URL: <https://cpd.gov.ua/reports/analitychnyj-zvit-na-temu-chornyj-rynok-zbroji> (дата звернення: 01.12.2023).
5. Аналітичний звіт щодо російської пропагандистської книги «Українські злочини проти людяності (2022-2023)». *Центр протидії дезінформації*. 5 вересня 2023 р. URL: <https://cpd.gov.ua/reports/analitychnyj-zvit-shhodo-rosijskoyi-knygy-ukrayinski-zlochyyny-proty-lyudyynosti-2022-2023> (дата звернення: 01.12.2023).
6. Глосарій розроблений спільно з Апаратом РНБО України. *Центр протидії дезінформації*. 7 липня 2022 р. URL: <https://cpd.gov.ua/glossary/terms/terminy> (дата звернення: 01.12.2023).
7. Дайджести мови ненависті російських пропагандистів (02.11.2023-07.11.2023). *Центр протидії дезінформації*. 23 листопада 2023 р. URL: <https://cpd.gov.ua/reports/dajdzhest-movy-nenavysti-rosijskyh-propagandyst-iv-02-11-2023-07-11-2023> (дата звернення: 01.12.2023).
8. Посібник з протидії дезінформації розроблено працівниками Центру протидії дезінформації робочого органу Ради національної безпеки і оборони України за підтримки Консультативної місії Європейського Союзу в Україні. К., 2023. 58 с. URL: <https://cpd.gov.ua/announcement/posibnyk-z-protydiyi-dezinformacziyi> (дата звернення: 01.12.2023).
9. Почепцов Г. Токсичний інфопростір. Як зберегти ясність мислення і свободу дії. Харків, Видавництво Vivat, 2022. 382 с.
10. Про Стратегію національної безпеки України. Рішення Ради національної безпеки та оборони України від 14 вересня 2020 р. URL: <https://cutt.ly/mwMc333n> (дата звернення: 01.12.2023).
11. Про Центр. *Центр протидії дезінформації*. 22 грудня 2021 р. URL: <https://cpd.gov.ua/documents/про-центр> (дата звернення: 01.12.2023).

12. Стратегія інформаційної безпеки України. Затверджено указом Президентом України від 8 грудня 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#Text> (дата звернення: 01.12.2023).
13. Терміни. *Центр протидії дезінформації*. URL: <https://cpd.gov.ua/category/glossary/terms> (дата звернення: 01.12.2023)
14. Тропиніна А. Здатність українців вирізняти меседжі розпропаганди : результати дослідження громадської думки. Вокс, Україна. 26 червня 2023 р. URL: <https://voxukraine.org/zdatnist-ukrayintsiv-vyriznyaty-mesedzhi-rospropagandy-rezultaty-doslidzhennya-gromadskoyi-dumky> (дата звернення: 01.12.2023).
15. Україна показала найвищу стійкість до дезінформації Росії і Китаю серед 10 країн, – дослідження. *ДМ Media Sapiens*. 19 жовтня 2021 р. URL: <https://ms.detector.media/mediadoslidzhennya/post/28324/2021-10-19-ukraina-pokazala-nayvyshchu-stiykist-do-dezinformatsii-rosii-i-kytayu-sered-10-krain-doslidzhennya> (дата звернення: 01.12.2023).
16. Центр протидії дезінформації інформує про наявність у публічному просторі інформації про імовірне вторгнення Росії в Україну. *Центр протидії дезінформації*. 22 листопада 2021 р. URL: <https://cpd.gov.ua/warnin/czentr-protydiyi-dezinformacziyi-inform-4> (дата звернення: 01.12.2023).
17. Центр протидії дезінформації при Раді національної безпеки та оборони України. URL: <https://cpd.gov.ua> (дата звернення: 01.12.2023).
18. ЦПД пояснює, як працює механізм «обходу з флангу» в дезінформації. *Центр протидії дезінформації*. 22 липня 2022 р. URL: https://cpd.gov.ua/glossary/mechanisms/czpd_royasnyuye-yak-praczuuye-mehanizm-obhod (дата звернення: 01.12.2023).
19. ЦПД пояснює, як працює механізм «хибної аналогії» в дезінформації. *Центр протидії дезінформації*. 29 липня 2022 р. URL: https://cpd.gov.ua/glossary/mechanisms/czpd_royasnyuye-yak-praczuuye-mehanizm-hybno (дата звернення: 01.12.2023)
20. Як кремль намагається вгамувати паніку після операції ЗСУ на лівому березі Дніпра. *Центр протидії дезінформації*. 22 листопада 2023 р. URL: <https://cpd.gov.ua/main/yak-kreml-namagayetsya-vgamuvaty-paniku-pislya-operacij-zsu-na-livomu-berezi-dnipra> (дата звернення: 01.12.2023)
21. Jowett G., O'Donnell V. Propaganda and Persuasion. Thousand Oaks, Calif.: SAGE, 2012. 360 p.

UDC 32.019.5:316.77

DOI: <https://doi.org/10.18524/2308-3255.2023.29.300638>

COUNTERING RUSSIAN DISINFORMATION AND PROPAGANDA IN THE UKRAINIAN INFORMATION SPACE (ON THE EXAMPLE OF THE ELECTRONIC RESOURCE OF THE CENTRE FOR COUNTERING DISINFORMATION AT THE NSDC OF UKRAINE)

Stanislav Kovalskyi,

Candidate of Historical Sciences,
Department of Journalism, Advertising and Media Communications
Faculty of Journalism, Advertising, and Publishing
Odesa I. I. Mechnikov National University
e-mail: svk@onu.edu.ua

The Russian disinformation in the information space of Ukraine is analyzed in the article. Using the example of the electronic resource of the Centre for Countering Disinformation at the National Security and Defense Council of Ukraine, the author examines the legislative principles and practical tools for implementing the Information Security Strategy of Ukraine. Three areas of work of the CCD in the field of detection, analysis and disproval of disinformation and propaganda messages that pose a direct threat to the national security of Ukraine are highlighted.

The information aspect of the CCD's activity was studied. It informs about events such as seminars and trainings. Particular attention is paid to the analytical direction of work, which consisted of researching various processes, phenomena and theses of Russian propaganda. The third area of work is defined as educational with explanatory and reference materials.

It was concluded that the materials can't be used to prove the existence of a comprehensive and integrated measure to combat propaganda. There are attempts to systematize and summarize anti-Ukrainian propaganda, and to spread public understanding of information risks and impacts. A strong feature of the approach taken by the CCD is a successful attempt to analyze the content of propaganda messages, develop methods for refuting them, and work to prevent disinformation.

The significance of the subject and unresolved problems give an opportunity for further studies and have prospects for the future.

Key words: disinformation, information threats, Information Security Strategy of Ukraine, Center for Countering Disinformation at the National Security and Defense Council of Ukraine, analytical work of the NSDC, practical measures to counter disinformation and propaganda.

REFERENCES:

1. Analitchnyi zvit «rosiiskyi informatsiinyi vplyv v Afrytsi» (2023) [Analytical report *Russian Information Influence in Africa*]. *Tsentr protydii dezinformatsii*. 03 October. URL: <https://cpd.gov.ua/reports/analitchnyi-zvit-rosiiskyj-informacziyniy-vplyv-v-afryczy> (accessed: 01.12.2023) [In Ukrainian].
2. Analitchnyi zvit na temu «Chornyi rynek zbroi» (2023) [Analytical report *The Black Market in Weapons*]. *Tsentr protydii dezinformatsii*. 16 November. URL: <https://cpd.gov.ua/reports/analitchnyi-zvit-na-temu-chornyj-rynok-zbroyi> (accessed: 01.12.2023) [In Ukrainian].
3. Analitchnyi zvit shchodo rosiiskoi propahandystskoi knyhy «Ukrainski zlochyny proty liudianosti (2022–2023)» (2023) [Analytical report on the Russian propaganda book *Ukrainian Crimes Against Humanity (2022-2023)*]. *Tsentr protydii dezinformatsii*. 5 September. URL: <https://cpd.gov.ua/reports/analitchnyi-zvit-shhodo-rosiiskoyi-knygy-ukrayinski-zlochyny-proty-lyudyanoi-2022-2023> (accessed: 01.12.2023) [In Ukrainian].
4. Hlosarii rozroblenyi spilno z Aparatom RNBO Ukrainy (2023) [The glossary was developed jointly with the NSDC Secretariat]. *Tsentr protydii dezinformatsii*. 7 July. URL: <https://cpd.gov.ua/glossary/terms/terminy> (accessed: 01.12.2023) [In Ukrainian].
5. Daidzhesty movy nenavysti rosiiskykh propahandystiv (02.11.2023–07.11.2023). (2023) [Digests of hate speech by Russian propagandists] *Tsentr protydii dezinformatsii*. 23 November. URL: <https://cpd.gov.ua/reports/dajdzhest-movy-nenavysti-rosiiskykh-propagandystiv-02-11-2023-07-11-2023> (accessed: 01.12.2023) [In Ukrainian].
6. Posibnyk z protydii dezinformatsii rozrobleno pratsivnykamy Tsentru protydii dezinformatsii robochoho orhanu Rady natsionalnoi bezpeky i obrony Ukrainy za pidtrymky Konsultatyvnoi misii Yevropeiskoho Soiuzu v Ukraini (2023) [Handbook on countering disinformation developed by the Center for Countering Disinformation, a working body of the National Security and Defense Council of Ukraine with the support of the European Union Advisory Mission Ukraine]. K., 2023 58 p. URL: <https://cpd.gov.ua/announcement/posibnyk-z-protydiyi-dezininformacziyi> (accessed: 01.12.2023) [In Ukrainian].
7. Pocheptsov H. (2023) Toksychnyi infoprostir. Yak zberehty yasnist myslennia i svobodu dii [Toxic information space. How to maintain clarity of thinking and freedom of action.] Kharkiv, Vydavnytstvo Vivat, 2022. 382 p. [In Ukrainian].
8. Pro Stratehiu natsionalnoi bezpeky Ukrainy. Rishennia Rady natsionalnoi bezpeky ta obrony Ukrainy vid 14 veresnia 2020 r. (2020) [On the National Security Strategy of Ukraine. The decision of the National Security and Defence Council of Ukraine, 14 September 2020]. URL: <https://cutt.ly/mwMc333n> (accessed: 01.12.2023) [In Ukrainian].
9. Pro Tsentr (2021) [About the Center] *Tsentr protydii dezinformatsii*. 22 December. URL: <https://cpd.gov.ua/documents/npou-цетр> (accessed: 01.12.2023) [In Ukrainian].

10. Stratehiia informatsiinoi bezpeky Ukrainy. Zatverdzheno ukazom Prezydentom Ukrainy vid 8 hrudnia 2021 r. (2021) [Information Security Strategy of Ukraine. Approved by a decree of the President of Ukraine on 8 December 2021]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#Text> (accessed: 01.12.2023) [In Ukrainian].
11. Terminy [Terms]. *Tsentr protydii dezinformatsii*. URL: <https://cpd.gov.ua/category/glossary/terms> (accessed: 01.12.2023) [In Ukrainian].
12. Tropykina A. (2023) Zdatnist ukraintsiv vyrizniaty mesedzhi rospopahandy : rezultaty doslidzhennia hromadskoi dumky [Ability of Ukrainians to distinguish messages of Russian propaganda: results of public opinion research.]. *Voks, Ukraina*. 26 June. URL: <https://voxukraine.org/zdatnist-ukrayintsiv-vyriznyaty-mesedzhi-rospopagandy-rezultaty-doslidzhennya-gromadskoyi-dumky> (accessed: 01.12.2023) [In Ukrainian].
13. Ukraina pokazala naivysychu stikist do dezinformatsii Rosii i Kytau sered 10 krain, – doslidzhennia (2023) [Ukraine has shown the highest resistance to Russian and Chinese disinformation among 10 countries – study] *DM Media Sapiens*. 19 October. URL: <https://ms.detector.media/mediadoslidzhennya/post/28324/2021-10-19-ukraina-pokazala-nayvysychu-stiykist-do-dezinformatsii-rosii-i-kytau-sered-10-krain-doslidzhennya> (accessed: 01.12.2023) [In Ukrainian].
14. Tsentr protydii dezinformatsii informuie pro naiavnist u publichnomu prostori informatsii pro imovirne vtorhennia rosii v Ukrainu (2021) [The Centre for Countering Disinformation informs about the availability of information in the public space about Russia's possible invasion of Ukraine] *Tsentr protydii dezinformatsii*. 22 November. URL: <https://cpd.gov.ua/warin/czentr-protydiyi-dezinformaciyi-inform-4> (accessed: 01.12.2023) [In Ukrainian].
15. Tsentr protydii dezinformatsii pry Radi natsionalnoi bezpeky ta oborony Ukrainy (2023) [Centre for Countering Disinformation at the National Security and Defence Council of Ukraine] URL: <https://cpd.gov.ua> (accessed: 01.12.2023) [In Ukrainian].
16. TsPD poiasniuie yak pratsiuie mekhanizm «obkhodu z flanh» v dezinformatsii (2022) [The CCD explains how the “flanking” mechanism works in disinformation]. *Tsentr protydii dezinformatsii*. 22 July. URL: https://cpd.gov.ua/glossary/mechanisms/czpd_poyasnyuye-yak-pracyuye-mekhanizm-obhod (accessed: 01.12.2023) [In Ukrainian].
17. TsPD poiasniuie yak pratsiuie mekhanizm «khybnoi analohii» v dezinformatsii (2022) [The CCD explains how the mechanism of «false analogy» works in disinformation]. *Tsentr protydii dezinformatsii*. 29 July. URL: https://cpd.gov.ua/glossary/mechanisms/czpd_poyasnyuye-yak-pracyuye-mekhanizm-hybno (accessed: 01.12.2023) [In Ukrainian].
18. Yak kreml namahaietsia vhamuvaty paniku pislia operatsii ZSU na livomu berezi Dnipro (2023) [How the Kremlin is trying to calm the panic after the Ukrainian Armed Forces' operation on the left bank of the Dnipro]. *Tsentr protydii dezinformatsii*. 22 November. URL: <https://cpd.gov.ua/main/yak-kreml-namagayetsya-vgamuvaty-paniku-pislya-operacziy-zsu-na-livomu-berezi-dnipro> (accessed: 01.12.2023) [In Ukrainian].
19. Jowett G., O'Donnell V. (2012) Propaganda and Persuasion. Thousand Oaks, Calif.: SAGE. 360 p.

УДК 077:005]:004.77(045)

DOI: <https://doi.org/10.18524/2308-3255.2023.29.300639>

МЕТОДИ ПІДВИЩЕННЯ ПОПУЛЯРНOSTІ ОНЛАЙН ЗМІ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПОТРЕБИ РИНКУ

Тетяна Милумко,

викладач кафедри журналістики, реклами та медіакомунікацій
факультету журналістики, реклами та видавничої справи
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
e-mail: dabitt@ukr.net

У сучасному цифровому світі конкуренція серед онлайн-ЗМІ стає все більш жорсткою. Аби вирізнитися та привернути увагу аудиторії, журналістам та редакторам необхідно постійно розвивати та вдосконалювати свої стратегії підвищення популярності видання. Українські ЗМІ активно застосовують різноманітні методи для досягнення цієї мети. У статті пропонуються до розгляду варіанти та приклади того, як, зважаючи на виклики часу, можна вивести онлайн-ЗМІ на високий рівень.

Ключові слова: медіаменеджмент, медіа, журналістика, стратегія розвитку, онлайн-ЗМІ.

Актуальність дослідження: в епоху цифрової революції, онлайн-платформи стають головним джерелом інформації для мільйонів користувачів по всьому світу. Стратегія розвитку онлайн-ЗМІ стає ключовим аспектом для виживання та процвітання в цьому конкурентному ландшафті. З кожним днем з'являються нові платформи та видання, які змушують ЗМІ, що наразі існують, постійно шукати нові методи привернення та утримання аудиторії. Проте цей виклик може стати стимулом для інновацій та покращення якості контенту.

Мета дослідження: у цій статті розглянемо декілька важливих аспектів, які допоможуть онлайн-ЗМІ залишатися актуальними, вигідними та успішними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій: основою дослідження став багаторічний власний досвід роботи авторки статті, а також матеріали видань «Українська правда», Liga.net тощо. У допомозі стали також праці українських науковців та медіаекспертів М. Чабаненко [17], М. Курасова, Б. Потятиникова [12], І. Михайлина.

Виклад основного матеріалу дослідження.

У сучасному цифровому світі роль онлайн-ЗМІ стає все більш визначальною. Ці платформи створюють, редагують та поширюють інформацію швидше ніж

будь-коли, і вони впливають на формування громадської думки та мають вплив на суспільство. Один із головних викликів, з якими зустрічаються українські ЗМІ, – це зростаюча конкуренція на медійному ринку. З кожним днем на ринок виходять нові платформи, а ЗМІ, що вже існують, намагаються розширити свою аудиторію та зберегти відвідувачів. Це ставить підвищені вимоги до якості контенту та стратегій привертання уваги. Ще одним викликом є зміни в алгоритмах пошукових систем та соціальних медіа. Зміни в алгоритмах можуть вплинути на видимість та рейтинг публікацій, що вимагає постійного аналізу та адаптації стратегій контенту.

Як показують дослідження, онлайн-ЗМІ ефективно задовольняють суспільні потреби в актуальній інформації в Інтернет. За результатами дослідження Міжнародної громадської організації Internews, у 2023 році споживання новин майже серед всіх видів медіа залишилося на рівні минулого року, окрім споживання ТБ, що продовжує зменшуватися. 47% українців використовують для новин кілька джерел. Ті, хто використовують лише одне джерело, як правило, віддають перевагу соціальним мережам. Кількість людей, які щодня користуються Інтернетом, неухильно зростає з кожним роком. У 2023 році цей показник сягнув 89%, а серед осіб у віці 18-35 років про щоденне використання Інтернету повідомили 98%. 87% респондентів використовують смартфони для споживання новин, поміж молодшої аудиторії 18-35 років цей показник становить 97%. Найпопулярніші джерела новин мають найвищий рівень довіри-близько 60% респондентів довіряють новинам у соціальних мережах, близько половини-новинам онлайн та новинам телебачення [5]. Така тенденція зростання охоплення Інтернет-аудиторії та впливу Інтернет-медіа характерна і для інших країн.

Сучасна аудиторія має високі очікування від онлайн-ЗМІ. Вона шукає не лише швидкої та актуальної інформації, але й контенту, який буде цікавим та інформативним. Потреба в персоналізованому контенті також зростає, оскільки аудиторія хоче мати змогу споживати інформацію, яка відповідає їхнім індивідуальним інтересам та потребам.

Щоб відповісти на потреби ринку, українські ЗМІ активно використовують різноманітні стратегії та методи.

«Українська правда» – одне з провідних онлайн-видань в Україні, відома своїм аналітичним підходом та якісним журналістським матеріалом. Керівництво видання та журналісти ставлять акцент на створенні високоякісного контенту, який відповідає потребам своєї аудиторії. Крім того, «Українська правда» активно використовує соціальні медіа для промоції своїх матеріалів та взаємодії з аудиторією, що дозволяє їм залучити більше читачів та підтримати інтерес до платформи [16].

«LB.ua» (Lira.net) відомий своїм мультимедійним підходом до створення контенту. Вони активно використовують відео, подкасти та графіку для розширення аудиторії та забезпечення різноманітності контенту. Крім того, «LB.ua» зосереджується на взаємодії з аудиторією через інтерактивні акції та опитування, що сприяє залученню більшого числа читачів.

«NV.ua» – відомий своїми глибокими розслідуваннями та спеціальними проєктами. Журналісти активно використовують ці проєкти для привертання уваги аудиторії та розширення її можливостей для вивчення теми. Крім того, «NV.ua» прагне забезпечити високий рівень взаємодії з аудиторією через коментарі та обговорення матеріалів.

Один із ключових аспектів перерахованих вище ЗМІ – це забезпечення прозорості та відповідальності в роботі журналістів та редакцій. Що означає ретельну перевірку фактів, чітке визначення джерел інформації, а також готовність до виправлення помилок та виправдання своїх дій (якщо вони завдали шкоди) перед аудиторією. Саме онлайн-ЗМІ можуть сприяти розвитку критичного мислення серед своєї аудиторії, надаючи інструменти для аналізу та оцінки інформації. Це може включати пояснення методів журналістської роботи, навчання розрізняти факти від думок та стимулювання діалогу між читачами.

Підвищення якості онлайн-ЗМІ – це складний процес, який вимагає зусиль як з боку журналістів та редакцій, так і з боку споживачів інформації. Проте, забезпечуючи доступ до достовірної, об'єктивної та різноманітної інформації, ми сприяємо формуванню освіченої та відповідальної громадськості. Інформація стала ключовим ресурсом, який визначає наші знання та світогляд.

Ключовими аспектами успішного шляху розвитку онлайн – ЗМІ є наступні кроки.

1. Якість важливіша за кількість. У світі інформаційного шуму якісний контент стає цінністю сам собою. Онлайн-ЗМІ повинні прагнути до створення унікального, інформативного та захоплюючого контенту, здатного привернути та утримати увагу аудиторії. Слід постійно аналізувати інтереси та потреби своєї цільової аудиторії та адаптувати контентну стратегію відповідно. Це дозволить утримувати увагу аудиторії та будувати довгострокові відносини з нею. Онлайн-ЗМІ можуть підвищити свою якість, розширивши коло джерел інформації, які використовують у своїх матеріалах. Це означає звернення до різних джерел новин, експертів та свідків подій, щоб забезпечити об'єктивність та повноту інформації. Онлайн-ЗМІ повинні інвестувати у високоякісний контент, який відповідає потребам своєї аудиторії. Це може включати якісну журналістику, цікавий та інформативний мультимедійний контент, розширення рубрик та розділів, щоб задовольнити різноманітні інтереси своєї аудиторії.

2. Інновації та технологічні рішення. Використання нових форматів: еволюція технологій надає онлайн-ЗМІ широкий спектр можливостей для експериментів з новими форматами контенту, такими як відео, аудіо, інтерактивні матеріали та віртуальна реальність. Створення відеоконтенту стає все більш популярним способом залучення аудиторії. Він може бути більш привабливим для споживачів, особливо для тих, хто полюбає візуальний контент. Відео може включати новинні сюжети, інтерв'ю, аналітику та інші формати, які допоможуть ЗМІ привернути увагу ширшої аудиторії.

3. Мобільна оптимізація. Суттєвий вплив на розвиток цифрового медіа ринку та його бездротового сегменту здійснило розповсюдження смартфонів, які стали

основним каналом доступу до Інтернет-контенту. Світовими лідерами за кількістю смартфонів є Китай та США, на долю яких припадає близько 78% ринку смартфонів. Розвиток технологій «розумний будинок» та «розумне авто» призведе до того, що в наступні п'ять років смартфон стане головним приладом, на якому буде сконцентровано не тільки управління банківськими рахунками та платежами, а й доступ до управління «розумним будинком» та авто. Що сприятиме подальшому зростанню ринку смартфонів. За прогнозами фахівців, сукупний середньорічний темп зростання ринку смартфонів (CAGR) до 2023 р. може скласти 38,1 %, а їх кількість сягнути 440 млн. [11].

Зі зростанням кількості користувачів, які отримують доступ до новинних та інформаційних ресурсів через мобільні пристрої, важливо мати мобільнооптимізований інтерфейс та контент, який зручно переглядати на мобільних пристроях. Важливо, щоб веб-сайти були добре адаптовані до мобільних пристроїв, а також щоб додатки були зручними та легкими у використанні. Мобільна оптимізація дозволяє ЗМІ досягати ширшої аудиторії, яка використовує мобільні пристрої для доступу до контенту. Розробка власного мобільного додатка допомагає встановити більш міцні зв'язки з аудиторією, надаючи їм додаткові можливості для взаємодії з контентом та сервісами.

4. Соціальні мережі та комунікація. Активна присутність у соціальних мережах дозволяє розширити охоплення аудиторії та покращити її залученість, а також сприяє встановленню діалогу з читачами та отриманню зворотного зв'язку. Онлайн-ЗМІ повинні прагнути активно взаємодіяти з аудиторією, відповідати на їх запитання та коментарі, що сприяє формуванню спільноти навколо видання. Створення інтерактивного контенту може залучити аудиторію та збільшити взаємодію з нею. Це може включати опитування, тестування, голосування та інші форми залучення аудиторії. Інтерактивний контент створює відчуття спільноти та залучає аудиторію до участі, що може позитивно підвищити популярність ЗМІ. Просування через соціальні медіа є ще однією важливою стратегією. ЗМІ активно використовують Facebook, Twitter, Instagram та інші платформи для поширення свого контенту та взаємодії з аудиторією. SEO-оптимізація також має велике значення. Оптимізація контенту для пошукових систем допомагає забезпечити високий рейтинг сторінок в результатах пошуку, що сприяє збільшенню трафіку на сайт.

5. Монетизація та стійкість. Онлайн-ЗМІ повинні шукати різні джерела доходу, такі як реклама, передплати, спонсорські контракти та преміум-контент, щоб забезпечити фінансову стійкість. Маючи декілька джерел доходу, онлайн-ЗМІ можуть зменшити свою залежність та збільшити довіру у читачів.

6. Боротьба з дезінформацією. Онлайн-ЗМІ повинні приділяти особливу увагу боротьбі з дезінформацією та фейками. Це може включати в себе перевірку достовірності джерел, відмову від поширення сумнівних матеріалів та активну працю з підтримки медіаграмотності серед аудиторії.

Всі ці методи підвищення популярності мають свої переваги для аудиторії. Вони дозволяють споживачам отримувати більше різноманітного та цікавого контенту,

дозволяючи їм бути в курсі подій та знати про важливі новини. Крім того, деякі методи, такі як мобільна оптимізація та використання інтерактивності, роблять споживання контенту більш зручним та захоплюючим для аудиторії.

Висновки та перспективи дослідження. Методи підвищення популярності онлайн-ЗМІ є критичними для їхнього успіху та впливу на суспільство. Використання різноманітних стратегій, таких як створення високоякісного контенту, просування через соціальні медіа та мобільна оптимізація, дозволяє ЗМІ залишатися конкурентоспроможними та задовольняти потреби своєї аудиторії. У сучасному інформаційному суспільстві онлайн-ЗМІ відіграють ключову роль у поширенні інформації, формуванні громадської думки та підтримці демократичних цінностей. Розвиток онлайн-ЗМІ має ряд важливих причин, що впливають на сферу громадського, політичного та культурного розвитку.

Онлайн-ЗМІ демократизують інформаційний простір, надаючи платформу для висловлення різних поглядів. Це сприяє різноманітності думок, стимулює громадський діалог та сприяє формуванню критичного мислення у аудиторії. Завдяки онлайн-ЗМІ навіть невеликі чи маргінальні групи можуть мати можливість висловити свої погляди та ініціювати обговорення актуальних проблем. Розвиток онлайн-ЗМІ сприяє створенню нових форматів журналістики та мультимедійного контенту, які можуть більш ефективно взаємодіяти з аудиторією. Відео, інтерактивні графіки, аудіо-репортажі та інші форми контенту роблять інформацію більш доступною та привабливою для різних аудиторій.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Аудиторія Інтернета, Україна. Березень 2014 року. Gemius Україна. URL: <http://www.slideshare.net/rkaspirovych/3-2014gemiusaudienceoverview1> (дата звернення: 23. 10.2023).
2. Городенко, Л. М. Класифікація новітніх медіа. Наукові записки Інституту журналістики, 2014 рік, збірка лекцій, 241 с.
3. Державний комітет телебачення і радіомовлення України. URL: http://comin.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=68581&cat_id=33909
4. Детектормедіа. URL: <https://detector.media/infospace/article/203164/2022-09-26-9-onlayn-media-mozhna-nazvaty-yakisnymi-i-vidpovidalnymi-imi/> (дата звернення: 23. 11.2023).
5. Динаміка використання Інтернет в Україні. Київський міжнародний інститут соціології. URL: <http://marketing.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=13&newsid=3>
6. Інтернет-журналістика. Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki> (дата звернення: 23. 10.2023).

7. Карпань О. Перспективи мобільних додатків для ЗМІ Наукові дослідження українського медійного контенту: соціальний вимір. 2015. URL: http://www.journ.univ.kiev.ua/ndumk/images/pdf/4_2015/ndumk_4_2015_o_karpan.pdf. (дата звернення: 23. 10.2023).
8. Крейг Р. Інтернет-журналістика : робота журналіста і редактора у нових ЗМІ; [пер. з англ. А. Іщенка]. К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2007. 123 с.
9. Ліга.нет. Інтернет-видання URL: <https://www.liga.net/> (дата звернення: 23. 10.2023).
10. Шалайський О. Копіейст крутіший, ніж ексклюзив. Конспект лекції. Тексти. 2011. 23 листопада. URL: http://texty.org.ua/pg/article/newsmaker/read/33816/Oleksij_ (дата звернення: 23. 10.2023).
11. Опитування USAID-Internews щодо споживання медіа <https://internews.in.ua/wp-content/uploads/2023/10/Ukrainski-media-stavlennia-ta-dovira-2023r.pdf> (дата звернення: 23. 10.2023).
12. Потятиник Б. В. Інтернет-журналістика : навч. посіб. / Борис Володимирович Потятиник. Львів : ПАІС, 2010. 244 с.
13. Рєвунова І. Поняття онлайн-медій в медіа-дослідженнях. *Вісник Львівського національного університету: Серія журналістика*. 2013. Вип. 38. С. 509–515.
14. Стратегії розвитку ЗМІ. URL: <https://www.thelede.media/management/2020/03/04/1174/> (дата звернення: 23.10.2023).
15. Українська асоціація видавців періодичної преси. URL: <http://www.uapp.org> (дата звернення: 23. 10.2023).
16. Українська правда. Інтернет-видання URL: <https://www.pravda.com.ua/> (дата звернення: 23. 10.2023).
17. Чабаненко М. В. Робота журналіста в інтернет-ЗМІ : навч. посіб. Запоріжжя : ЗНУ, 2012. 120 с.
18. Digital Media Worldwide. (2019) Statista. Retrieved from: <https://www.statista.com/outlook/200/100/digital-media/worldwide> (дата звернення: 23. 10.2023).
19. Media Global Market Forecast to 2022 (2018). Research and Markets. Retrieved from: <https://www.marketreportsworld.com/enquiry/request-sample/13751109> (дата звернення: 23. 10.2023).
20. Petkevych, A. & Galushko, O. (2019) Forming the Product Portfolio of Information Resource in the Internet. Problems and Perspectives of Implementation of Innovative Research Results: collection of scientific papers «ΛΟΓΟΣ» with Proceedings of the International Scientific and Practical Conference (Vol.1), December 13, 2019. Valetta, Republic of Malta: European Scientific Platform NGO. (дата звернення: 23. 10.2023).
21. Shalajskij_kopipejst_krutishyj_nizh_jekskluzyv?a_srt=&a_offset=0 Как распознать фейк. URL: <http://www.stopfake.org/kakraspoznat-fejk/> (дата звернення: 23. 10.2023).

UDC 077:005]:004.77(045)

DOI: <https://doi.org/10.18524/2308-3255.2023.29.300639>

METHODS OF INCREASING THE POPULARITY OF ONLINE MEDIA: CURRENT CHALLENGES AND MARKET NEEDS

Tetiana Mylymko,

Lecturer at the Department of Journalism, Advertising and Media Communications
Faculty of Journalism, Advertising, and Publishing
Odesa I. I. Mechnikov National University
e-mail: dabitt@ukr.net

In today's digital world, competition among online media is getting tougher. In order to stand out and attract the attention of the audience, journalists and editors need to constantly develop and improve their strategies for increasing the popularity of the publication. Ukrainian mass media actively use various methods to achieve this goal. The article offers for consideration options and examples of how, taking into account the challenges of time, it is possible to bring online media to a high level.

Keywords: media management, media, journalism, development strategy, online media.

REFERENCES:

1. Internet audience, Ukraine. March 2014. Gemius Ukraine. URL: <http://www.slideshare.net/rkaspirovykh/3-2014gemiusaudienceoverview1> (accessed: 23.10.2023) [In Ukrainian].
2. Horodenko, L. M. Classification of the latest media. Scientific notes of the Institute of Journalism, 2014, collection of lectures, 241 p. [In Ukrainian].
3. State Committee of Television and Radio Broadcasting of Ukraine. URL: http://comin.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=68581&cat_id=33909. (accessed: 23.11.2023). [In Ukrainian].
4. Detectormedia. URL: <https://detector.media/infospace/article/203164/2022-09-26-9-onlayn-media-mozhna-nazvaty-yakisnymi-i-vidpovidalnymi-im/> (accessed: 23.11.2023) [In Ukrainian].
5. Dynamics of Internet use in Ukraine [Electronic resource] / Kyiv International Institute of Sociology. URL: <http://marketing.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=13&newsid=3> (accessed: 23.10.2023) [In Ukrainian].
6. Internet journalism. Wikipedia. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%> (accessed: 23.10.2023) [In Ukrainian].
7. Karpan O. Prospects of mobile applications for mass media Scientific research of Ukrainian media content: social dimension. 2015. URL: <http://www.journ.univ.kiev.ua/>

- ndumk/images/pdf/4_2015/ndumk_4_2015_o_karpan.pdf. (accessed: 23.10.2023) [In Ukrainian].
8. Craig R. Internet journalism: the work of a journalist and editor in new mass media; [trans. from English A. Ishchenko]. K.: Ed. house «Kyiv-Mohyla Academy», 2007. [In Ukrainian].
9. Liga.net. Internet edition URL: <https://www.liga.net/> (accessed: 23.10.2023)
10. Shalaiskyi O. Copypaste is cooler than exclusive. Outline of the lecture. Lyrics. 2011. November 23. URL: http://texty.org.ua/pg/article/newsmaker/read/33816/Oleksij_ (accessed: 23.10.2023)
11. USAID-Internews survey on media consumption <https://internews.in.ua/wp-content/uploads/2023/10/Ukrainski-media-stavlennia-ta-dovira-2023r.pdf> (accessed: 23.10.2023).
12. Potyatnyk B. V. Internet journalism: academic. manual / Borys Volodymyrovych Potyatnyk. Lviv: PAIS, 2010. 244 p. [In Ukrainian].
13. Revunova I. Concept of online media in media research. Bulletin of the Lviv National University: Journalism series. 2013. Vol. 38. P. 509–515. [In Ukrainian].
14. Media development strategies. URL: <https://www.thelede.media/management/2020/03/04/1174/> (accessed: 23.10.2023).
15. Ukrainian Association of Periodical Press Publishers. URL: <http://www.uapp.org>. (accessed: 23.10.2023).
16. Ukrainian truth. Internet edition URL: <https://www.pravda.com.ua/> (accessed: 23.10.2023).
17. Chabanenko M. V. The work of a journalist in the Internet media: training. manual Zaporizhzhia: ZNU, 2012. 120 p. [In Ukrainian].
18. Digital Media Worldwide. (2019) Statista. Retrieved from: <https://www.statista.com/outlook/200/100/digital-media/worldwide> (accessed: 23.10.2023) [In English].
19. Media Global Market Forecast to 2022 (2018). Research and Markets. Retrieved from: <https://www.marketreportsworld.com/enquiry/request-sample/13751109> (accessed: 23.10.2023) [In English].
20. Petkevych, A. & Galushko, O. (2019) Forming the Product Portfolio of Information Resource in the Internet. Problems and Perspectives of Implementation of Innovative Research Results: collection of scientific papers “ΛΟΓΟΣ” with Proceedings of the International Scientific and Practical Conference (Vol.1), December 13, 2019. Valetta, Republic of Malta: European Scientific Platform NGO. (accessed: 23.10.2023) [In English].
21. Shalajskyj_kopipejst_krutishyj_nizh_jekskluzyv?a_srt=&a_offset=0 How to recognize a fake. URL: <http://www.stopfake.org/kakraspoznat-fejk/> (access date: 10/23/2023) [In English].

УДК 07:336-044.372(477)"364"(045)

DOI: <https://doi.org/10.18524/2308-3255.2023.29.300640>

ПРОБЛЕМАТИКА ФІНАНСУВАННЯ ЗМІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ВИРІШЕННЯ

Вікторія Мірошниченко,

к. е. н., доцент кафедри нових медіа та медіадизайну
факультету журналістики, реклами та видавничої справи
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова,
e-mail: viki.mir1005@gmail.com

Стаття присвячена висвітленню проблематики фінансування медійної галузі під час криз та війн. Вивченню питання, з якими основними труднощами зустрілися Українські засоби масової інформації, після початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України. Аналізу фінансових інструментів, які використовуються для виживання та розвитку ЗМІ.

Ключові слова: фінансування засобів масової інформації, воєнні конфлікти, фінансова криза, грантова підтримка, рекламний бюджет, державне фінансування, пільгове кредитування, незалежні ЗМІ, відбудова України.

Актуальність дослідження. Постановка проблеми та її зв'язок із науковими і практичними завданнями.

Усі ми розуміємо, що засоби масової інформації є не тільки джерелом інформаційного простору, а й однією з галузей економіки держави. Тому ми, перегорнувши сторінку другого року повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України, не можемо не торкнутися питання: з якими ж фінансовими труднощами зіткнулися наші ЗМІ під час війни, як вони їх долають і які є можливі джерела фінансування зараз, тобто зазирнути в довічне питання, де брати кошти і як вижити медійним підприємствам під час кризи?

Мета дослідження.

Метою статті є окреслити проблему фінансування засобів масової інформації під час війни та шляхи вирішення її, які використовуються українськими медіа в повсякденні. Для досягнення даної мети необхідно розглянути зміни у грантовій підтримці засобів масової інформації, проаналізувати підтримку волонтерськими «донатами», розглянути можливість договорів з місцевою владою на висвітлення інформації, як джерело фінансування, розглянути потенційні можливості оплати контенту, проаналізувати Державну підтримку Українських ЗМІ та інше.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблема фінансування ЗМІ під час повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України, на жаль, ще не знайшла достатнього відображення у наукових дослідженнях. Проте у зв'язку з надзвичайною актуальністю цієї проблеми зверталися передусім власне журналісти, піднімаючи її на журналістських форумах та у своїх матеріалах. Наприклад, на форумі «Сила регіональних медіа», який проводив центр практичної освіти «Накипіло» в листопаді 2023 року, одним з ключових питань була тема: «Як шукати гроші для медіа». Дискусія на цю ж тему відбулася під час конференції, організованої Національним фондом на підтримку демократії (NED), ще в жовтні 2022 року, під гаслом «Зі стійкості до відновлення». Участь у фасилітації брали представники українських ЗМІ: Ольга Руденко (Kyiv Independent), Світлана Остапа (Детектор. Медіа, голова Наглядової ради Суспільного) та Сергій Сидоренко (Європейська Правда) з промовою про фінансування українських медіа [3].

Та й зазирнувши в приклади дослідження відомими науковцями і журналістами питання фінансування засобів масової інформації під час криз та воєн, не можна не звернути увагу на роботи Тіма Вайнера (Tim Weiner) – американського журналіста, автора книги який часто в своїх книгах і інтерв'ю звертає увагу на важливість фінансування незалежних медіа, особливо під час конфліктів та воєн [1]. Емі Гутман (Amy Goodman), американська журналістка та демократична активістка, одна з лідерок групи президентів науково-дослідних університетів у всьому світі, які консультують Генерального секретаря ООН з низки глобальних проблем, включаючи академічну свободу, масову міграцію, міжнародний розвиток та соціальну відповідальність університетів. Яка стала відомою завдяки своєму програмі «Democracy Now!» [2]. Велика кількість українських вчених присвячували свої праці розгляду механізмів подолання кризових явищ в медіа індустрії під час воєн, революцій, пандемій.

Виклад основного матеріалу дослідження.

На жаль, виживати ЗМІ, особливо регіональним, ще до повномасштабного вторгнення РФ було й так нелегко, з різних причин: це й труднощі з фінансуванням, незначний регіональний рекламний ринок, проблеми з кадрами тощо. Війна стала періодом значних випробувань для журналістики, бо після 24 лютого 2022р. багато з медійних підприємств і зовсім опинилися на межі існування. І не тільки з причини того, що вони опинилися в зоні бойових дій або окупації, але й з причини відсутності коштів та порушенню ланцюгів фінансування. «Фінанси є ключовою потребою українських локальних медіа в умовах повномасштабної війни» [4]. Методом проведення особистих інтерв'ю експерти Львівського медіафоруму [4,5] опитали представників 61 українських локальних редакцій. З них 53 виокремили потребу забезпечити фінансову стабільність.

Більш розгорнуте дослідження було проведене наприкінці 2023 року медіа експертом співзасновником видавництва «Човен», координатором Центру комунікаційних досліджень і аналітики Networks, експертом проектів ОБСЄ в Україні Igorom

Балинським та аналітиком медіа, координатором моніторингових проєктів Центру комунікаційних досліджень і аналітики Networks Зоєю Красовською, яке показало наступні результати.

1. 75% редакцій вказують на вже наявну потребу у додатковому фінансуванні. 25% зазначають, що наразі не мають гострої потреби у фінансовій підтримці, оскільки на цей час їх підтримують засновники, донори чи меценати.
2. 39% опитаних редакцій озвучували бажану фінансову підтримку в діапазоні 30–60 тисяч гривень на місяць, 32% говорили про потребу у фінансовій підтримці у розмірі 70–100 тисяч гривень на місяць, 20% озвучували суми від понад 100 до 200 тисяч гривень, 21% редакцій не звертались за грантовою підтримкою (як і до повномасштабного вторгнення), але виявляють інтерес до такої допомоги.
3. Запит на технічну підтримку. Вона потрібна 64% опитаних.
4. Запити на посилення власної та командної безпеки висловили 43% редакцій з тих, які опитали.
5. 26% опитаних редакцій вказали, що стикалися із безпосередньою фізичною загрозою життю та здоров'ю.
6. 38 % отримували погрози різного роду.
7. 61% зазнали кібератак.
8. Майже 80% частково або всією командою змінили місце перебування, залишивши ті регіони, де тривали чи тривають активні бойові дії. 20% не змінили місця свого перебування.
9. Психологічної підтримки потребують 36% редакцій.
10. Менше третини редакцій вказали, що не мають потреби в додаткових працівниках, а 72% – потребують поповнення команд.

Російське вторгнення фактично зупинило на початку економіку, а, значить, і рекламний ринок. Відповідно, багато медіа підприємств змушені були будувати нові моделі власного фінансування, майже з нуля. Та, навіть, саме існування багатьох ЗМІ, без реклами і економіко-політичної підтримки, які мають багаторічну історію, стало під питанням. Якими ж додатковими джерела фінансування ці 2 роки війни користувалися Українські засоби масової інформації?

По-перше, це грантова підтримка – найпоширеніша модель, яка стала порятунком для багатьох медіа, окремих проєктів або редакції загалом. Грантові підтримки державні і закордонні. Грантові дотації у перші місяці війни убезпечили чимало редакцій від закриття, а також стали рушієм урізноманітнення контенту видань. Бо для гранта потрібен дійсно якісний і актуальний проєкт і контент. Ті, хто зміг не замкнутися у своїй редакції, у своєму містечку, а просив, креативів, говорив за себе на всеукраїнському рівні, дійсно отримували їх.

По-друге, величезний внесок в збереження ЗМІ зіграла підтримка донатами від власної аудиторії, від комерційних установ. Нажаль, поки що не має реєстру донатської підтримки, але, можна сказати, що донатська підтримка, яка була на початку вторгнення, дуже гарно підтримала національні медіа, перш за все, завдяки чому у них з'явилися нові сервіси, особливо електронні, більш якісні інформаційні контенти. Локальним же медіа було значно складніше з донатами і з такою підтримкою. Але для них було ще одно дієве джерело фінансування. Це заключення Договорів з органами місцевої влади на висвітлення їхньої діяльності у місті або регіоні. Але працюючи у такому форматі, важливо було не порушувати журналістських стандартів. Бо, у будь-якому разі, співпраця з органами влади не повинна впливати на редакційну політику медіа. У своїй промові Ірина Савченко, представниця міжнародної організації «Інтерньюз-Нетворк», розповіла: «Після початку війни ми намагалися зробити нашу допомогу якомога швидшою та доступнішою для медійних організацій України. Ми гнучко реагуємо на запити регіональних медіа та швидко модифікуємо наші проекти згідно із запитом наших партнерів» [8]. За словами Ірини Савченко, для того, щоб регіональні медіа не опікувалися великими обсягами бюрократичної роботи, «Інтерньюз-Нетворк» підтримує місцевих журналістів через медійні організації, такі як ІМІ, «Інтерньюз-Україна», Національна асоціація медіа тощо, сайти яких можна всякчас моніторити та брати участь у пропонуваніх ними конкурсах, які фінансуються «Інтерньюзом» [8].

Під час війни в Україні деякі українські медіа можуть отримувати фінансову підтримку від різних міжнародних фондів та організацій, що підтримують свободу преси, розвиток журналістики та інформаційну діяльність. Ось кілька прикладів міжнародних фондів, які можуть видавати і постійно видають гранти українським медіа [6], інформація надана Центром розвитку «Час змін»:

- Міжнародний фонд захисту журналістів (International Press Institute – IPI) – фонд надає гранти для журналістів та медіа організацій, які опинилися під тиском через свою журналістську роботу;
- Фонд Розвитку засобів масової інформації (Media Development Investment Fund – MDIF) – надає фінансову підтримку незалежним медіа компаніям України. Вони можуть надавати гранти на розвиток журналістських проєктів, впровадження нових технологій та інші потреби;
- Міжнародний Фонд захисту журналістів (International Fund for Public Interest Media – IFPIM) – фонд, створений UNESCO, пропонує гранти для медіа проєктів, спрямованих свободи слова та доступу до незалежної інформації;
- Міжнародний Фонд «Відродження» (Renaissance Foundation) – надає гранти на підтримку медіа проєктів, спрямованих на підвищення якості журналістики та зміцнення роль громадянського суспільства. Це лише деякі приклади міжнародних фондів, які можуть надавати гранти українським

медіа під час війни. У 2023 році понад 10 000 українців отримали гранти від держави на старт або розвиток бізнесу, у тому рахунку і частина представників медіа.

Для відповіді на питання «Де брати гроші медійним підприємствам», не можна не задати про державну програму кредитування малого та середнього бізнесу, а саме, програму «5-7-9». Вона діє ще з 2019 року, була на початку війни на де який час заморожена, але вже з літку 2022р. Активно допомагає у фінансуванні бізнесу, у тому рахунку і медіа галузі. Що головного зараз в неї? З вересня 2023р. по цій програмі підприємства, які знаходилися на окупованих територіях або в зоні бойових дій, мають змогу взяти кошти на поновлення своєї діяльності під 3% річних. А ті медіа, які втратили обладнання, офіси тощо, на відновлення основних фондів можуть отримати кредити і зовсім під 0%. Це дуже потужний державний механізм для відновлення економічної діяльності ЗМІ. «У 2024 році малі та середні бізнеси в Україні зможуть отримати від держави 15 тисяч грантів на розвиток. Крім того, 18 млрд грн з бюджету піде на продовження доступного кредитування підприємств за програмою 5-7-9%» [9].

Висновки і перспективи дослідження.

Отже, втрата 90% рекламного ринку на початку вторгнення, від'їзд частини журналістів за кордон, неможливість виконувати взяті на себе фінансові зобов'язання, втрати офісів і багато інших розчарувань, не зупинили активних, цілеспрямованих фахівців своєї справи в їх бажанні творити! А інструменти, особливо такі, як фінанси, завжди знаходяться, коли є велике бажання та мрія. Так як українська журналістика тільки два роки вирішує питання альтернативного фінансування, то поле для подальших досліджень майже без обмежень і багато фахівців економічної галузі тільки починає зараз заглиблюватися в цю проблематику.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вайнер Тім. Одна людина проти світу: трагедія Річарда Ніксона: Macmillan, ISBN 978-1627790833, 2015. 982 с.
2. Виклики 2024: чи підтримають донори медіа Одещини цього року: веб-сайт. URL: <https://imi.org.ua/blogs/vyklyky-2024-chy-pidtrymayut-donory-media-odeshhyny-v-tsomu-rotsi-i58616> (дата звернення: 07.03.2024)
3. Виклики 2024: чи підтримують донори медіа Одещини в цьому році: веб-сайт. URL: <https://informer.od.ua/news/vyklyky-2024-chy-pidtrymayut-donory-media-odeshhyny-v-tsomu-rotsi/> (дата звернення: 07.03.2024)
4. Гранти 2024: веб-сайт. URL: <https://chaszmin.com.ua/granty-2024/> (дата звернення: 07.02.2024)
5. Гранти від держави на старт або розвиток бізнесу : веб-сайт. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/vlasna-sprava-u-2023-rotsi-ponad-10-000-ukraintsiv-otrymaly-hranty-vid-derzhavy-na-start-abo-rozvytok-biznesu> (дата звернення: 07.02.2024)
6. Донорських коштів для медіа стало більше. Але не все так просто: веб-сайт. URL: <https://cs.detector.media/community> (дата звернення: 12.02.2024)
7. Дослідження роботи локальних редакцій в умовах війни : веб-сайт. URL: <https://lvivmediaforum.com> (дата звернення: 21.02.2024)
8. Ковальчук Н. О., Руснак Т. В. Фінансова стійкість вітчизняних підприємств як передумова їх стабільного функціонування. Глобальні та національні проблеми економіки, 2016. 423с.
9. Наступного року уряд виділить 18 млрд на кредити 5-7-9% та 15 тисяч грантів для підприємців : веб-сайт. URL: <https://suspilne.media/631694-nastupnogo-roku-urad-vidilit-18-mlrd-na-kredit-5-7-9-ta-15-tisac-grantiv-dla-pidpriemciv/> (дата звернення: 07.03.2024)
10. Роль незалежних медіа у відбудові України : веб-сайт. URL: <https://www.prostir.ua/2022/10> (дата звернення: 21.02.2024)
11. Що допомагає залучати грантові кошти? : веб-сайт. URL: <https://osvita.nakypilo.ua/yak-shukaty-groshi-dlya-media-granty-j-komertsiya> (дата звернення: 12.02.2024)
12. Identity in Democracy, Princeton University Press, Princeton, N.J., 2003 (Trad. Esp.: La Iddad en Democracia, Буенос-Айрес / Мадрид, редактор Katz S.A., 2008, ISBN 978-84-96859-33-3). 362 с.

UDC 07:336-044.372(477)"364"(045)

DOI: <https://doi.org/10.18524/2308-3255.2023.29.300640>

PROBLEMS OF MEDIA FINANCING DURING WAR AND WAYS TO SOLVE THEM

Viktoriia Miroschnychenko,

PhD in Economics, Associate Professor

Department of New Media and Media Design

Faculty of Journalism, Advertising, and Publishing

Odesa I. I. Mechnikov National University

e-mail: viki.mir1005@gmail.com

The article is devoted to the issue of financing the media industry during crises and wars. The main difficulties faced by the Ukrainian mass media after the beginning of the full-scale invasion of the Russian Federation into the territory of Ukraine are studied. Analyzing the financial instruments used for the survival and development of the media.

We all understand that the media is not only a source of information space, but also one of the sectors of the state's economy. Therefore, as we turn the page of the second year of the full-scale invasion of Ukraine by the Russian Federation, we cannot but address the question: "What financial difficulties did our media face during the war, how did they overcome them, and what are the possible sources of funding now?" That is, to look into the eternal question "Where to get money?" and how can media enterprises survive in times of crisis?

Unfortunately, the problem of media funding during the full-scale invasion of Ukraine by the Russian Federation has not yet been sufficiently addressed in scientific research. However, due to the extreme relevance of this problem, it was primarily addressed by journalists themselves, raising it at journalistic forums and in their materials.

The purpose of the article is to outline the problem of media financing during the war and the ways to solve it that are used by Ukrainian media in everyday life. To achieve this goal, it is necessary to consider changes in grant support for the media, analyze support from volunteer "donors", consider the possibility of contracts with local authorities for coverage as a source of funding, consider potential opportunities for paying for content, analyze state support for Ukrainian media, and more.

Thus, the loss of 90% of the advertising market at the beginning of the invasion, the departure of some journalists abroad, the inability to fulfill their financial obligations, the loss of offices and many other disappointments did not stop active, dedicated professionals in their desire to create! And tools, especially those such as finance, are always available when you have a great desire and a dream. Since Ukrainian journalism has been addressing the issue of alternative financing for two years, the field for further research is almost unlimited, and many economic experts are just now beginning to delve into this issue.

REFERENCES:

1. Tim Weiner. *One Man Against the World: The Tragedy of Richard Nixon*: Macmillan, ISBN 978-1627790833, 2015. 982 p.
2. *Identity in Democracy*, Princeton University Press, Princeton, N.J., 2003 (Trad. Esp: *La Iddad en Democracia*, Buenos Aires/Madrid, editor Katz S.A., 2008, ISBN 978-84-96859-33-3). 362 p.
3. Kovalchuk N. O., Rusnak T. V. Financial stability of domestic enterprises as a prerequisite for their stable functioning. *Global and national problems of the economy*, 2016. 423 p.
4. What helps to attract grant funds: website. URL: <https://osvita.nakypilo.ua/yak-shukaty-groshi-dlya-media-granty-j-komertsiya> (accessed: 12.02.2024)
5. Donor funds for the media have increased. But not everything is so simple: website. URL: <https://cs.detector.media/community> (accessed February 12, 2024).
6. The role of independent media in rebuilding Ukraine: website. URL: <https://www.prostir.ua/2022/10> (accessed February 21, 2024).
7. Study of the work of local editorial offices in the conditions of war: website. URL: <https://lvivmediaforum.com> (accessed February 21, 2024).
8. Challenges 2024: do donors support media in Odesa region this year: website. URL: <https://informer.od.ua/news/vyklyky-2024-chy-pidtrymayut-donory-media-odeshhyiny-v-tsomu-rotsi/> (accessed 07.03.2024).
9. Grants 2024: website. URL: <https://chaszmin.com.ua/granty-2024/> (accessed on February 07, 2024).
10. Grants from the state to start or develop a business: website. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/vlasna-sprava-u-2023-rotsi-ponad-10-000-ukraintsiv-otrymaly-hranty-vid-derzhavy-na-start-abo-rozvytok-biznesu> (accessed 07.02.2024).
11. Challenges -2024: will donors support media in Odesa region this year: website. URL: <https://imi.org.ua/blogs/vyklyky-2024-chy-pidtrymayut-donory-media-odeshhyiny-v-tsomu-rotsi-i58616> (accessed 07.03.2024).
12. Next year, the government will allocate 18 billion for loans of 5-7-9% and 15 thousand grants for entrepreneurs: website. URL: <https://suspihne.media/631694-nastupnogo-roku-urad-vidiliti-18-mlrd-na-krediti-5-7-9-ta-15-tisac-grantiv-dla-pidpriemciv/> (accessed 07.03.2024)

УДК 791.632:792.026]:791.221.9

DOI: <https://doi.org/10.18524/2308-3255.2023.29.300641>

СЦЕНАРІЙ ЯК СТРУКТУРНИЙ КОМПОНЕНТ ТВОРЧОЇ РОБОТИ РЕЖИСЕРА В СУЧАСНОМУ КІНЕМАТОГРАФІ

Арсен Подосян,

викладач кафедри журналістики, реклами та медіакомунікацій
факультету журналістики, реклами та видавничої справи
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
e-mail: apodosian@gmail.com

Ця наукова робота спрямована на глибоке та всебічне вивчення сценаріїв та ролі режисера у сучасному кінематографічному процесі з метою розкриття системи їх взаємодії та впливу на створення творів кіномистецтва. Треба дослідити сценарій як структурну компоненту творчої роботи режисера. При вивченні проблематики необхідно проаналізувати важливість історії як фундаментального аспекту фільму та ключового структурного елементу в творчій роботі кінорежисера. У цьому контексті ретельно розглянути, як сценарій сприяє еволюції персонажів, визначає сюжетну лінію та впливає на емоційний спектр глядачів. Приділити увагу також ролі сценаріїв та взаємодії між сценаристом та режисером у процесі створення кінофільму.

Ключові слова: сценарій, режисер, історія, глядач, сценарист, фільм жажів.

Актуальність дослідження. Постановка проблеми та її зв'язок із науковими й практичними завданнями.

Ця наукова робота націлена на глибоке та всебічне дослідження сценаріїв та ролі режисера в сучасному кінематографічному процесі з метою розкриття складної системи їх взаємодії та впливу на творення кіномистецтва.

Методологія дослідження базується на використанні наступних методів для досягнення своєї мети. Перш за все, використано теоретичний метод для аналізу наукових публікацій, що стосуються сценаріїв та жанрів у кінематографії. Використано метод узагальнення, який допомагає формулювати висновки на основі аналізу літературних джерел та опрацювання отриманої інформації. Також використано метод систематизації, щоб зібрати та структурувати інформацію, яка використовується в дослідженні. Загалом, методологія дослідження включає аналіз, узагальнення та систематизацію інформації, що допомагає досліджувати питання сценаріїв та жанрів у кінематографії з наукової точки зору та формулювати обґрунтовані висновки.

У роботі досліджується сценарій як основним фундаментом для будь-якого кіношедевра, його роль у визначенні сюжетних ліній, розвитку персонажів та вплив на емоційний спектр глядачів.

Ця дослідницька робота вносить важливий вклад у розуміння процесу створення фільмів та розкриває нові перспективи для подальшого розвитку в цій галузі, спонукає до подальших досліджень та обговорень, спрямованих на оптимізацію співпраці між сценаристами та режисерами з метою досягнення ще більшого інноваційного та креативного потенціалу у кінематографі.

У статті проведено глибокий аналіз важливої ролі, яку відіграють сценарії в сучасному кінематографі. Досліджено не лише їхню структуру, але й елементи, які режисер використовує у взаємодії з історією під час творення фільму. Цей поглиблений аналіз розкриває значущі аспекти, які мають велике значення для роботи з історією в процесі створення аудіовізуального проекту.

Мета дослідження.

Мета нашої наукової публікації – це визначення сценарію як структурного компоненту у роботі режисера. У межах статті слід дослідити, як історія робить можливим розвиток персонажів, а також як вона визначає рух сюжету, створюючи підвищення напруги і емоційні висоти. Окрема увага приділена ролі сценаріїв у створенні фільму та їх взаємодії з режисером. Також у науковій роботі ставиться завдання дослідити процес спільної роботи між сценаристом та режисером, в якому сценарій виступає як вихідний план, а режисер втілює його на екрані; розглянути аспекти творчого об'єднання цих двох сутностей для досягнення гармонії і якості у фільмі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Роблячи огляд літератури до цієї наукової роботи, звернемося до робіт американського письменника Роберт Маккі. У своїй книзі «Оповідь. Субстанція, структура, стиль та принципи письмової екранізації» (1997) дослідив питання створення історії та взаємодію між персонажами.

Сценарист-режисер Роберт Родрігес у своїй книзі «Кіно без бюджету. Як у 23 роки підкорити Голлівуд, маючи в кишені 7 тисяч доларів» (1996) розповів, як зміг досягти успіху в голлівудській індустрії, починаючи з дуже обмеженими фінансовими ресурсами. Книга описує його особистий досвід та методи, які він використовував для створення своїх фільмів з невеликим бюджетом.

Проаналізовано роботу Блейка Снайдера «Врятувати кішку» (2005). Його вважають одним із найуспішніших голлівудських сценаристів сучасності. Автор розробив не тільки нову термінологію, створив авторську структуру сценарію, а також класифікував популярні голлівудські картини за новими жанрами. Сценарист докладно описує їх, заразом розкладаючи сюжети популярних американських фільмів згідно з оригінальною сценарною структурою.

В ході дослідження звернувся до творів Квентіна Тарантіно «Одного разу в Голлівуді» (2021) та Френсіса Форда Копполи «Живе кіно і техніка його виробництва» (2017) які у своїх роботах зосереджують увагу на викликах та проблемах даних питань.

Крім того, було проаналізовано статті Романа Ширмана та Дмитра Берднікова «Прояви драматургії в ігровому кіно» (2022), Ганни Чміль та Марини Войцещук «До питання хоррор як жанру сучасного екранного простору» (2019) та Галини Погребняк «Режисерські прийоми відтворення культури цирку на екрані та арені» (2023) щодо вищевикладених питань.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Першим необхідним кроком на шляху реалізації задуму режисера фільму є створення сценарію – його літературної основи, де визначається тема, сюжет, проблематика, характери основних героїв. За більш ніж сторічну історію кінематографу він пройшов свій шлях розвитку від примітивних нотаток, де коротко описувалася фабула майбутнього фільму до особливого літературного жанру – кінодраматургії. Літературний сценарій може бути або оригінальним, або бути екранізацією твору, що вже існує. Щоб текст «працював» та утримував увагу глядача, у ньому мають бути дотримані деякі загальні правила, що враховують психологію глядачів.

Роберт Маккі у своїй книзі «Оповідь. Субстанція, структура, стиль та принципи письмової екранізації» зазначає про те, що емоційне залучення глядачів у те, що відбувається на екрані, ґрунтується на співпереживанні: «Якщо сценаристу не вдається встановити контакт між кіноглядачем та головним героєм, то ми дивимось фільм усунення, не відчуваючи жодних почуттів. Залучення не має нічого спільного з пробудженням альтруїстичних почуттів чи співчуття. Ми відчуваємо співчуття з дуже особистих, якщо не сказати егоїстичних причин» [3, 151]. Ідентифікуючи себе з головним героєм і вникаючи в його бажання, глядач думає про власні мрії та своє реальне життя. Через співпереживання, що є опосередкованим зв'язком з вигаданою особистістю, людина перевіряє і підкріплює свої якості. Історія дарує можливість проживати не тільки власне життя, а й чиєсь ще, випробовувати бажання та вести боротьбу у різних світах і часових вимірах, на всіх рівнях нашого існування.

Таким чином, співпереживання абсолютно необхідне, а вона, історія, другорядна. Усі зустрічали привабливих людей, котрі не викликають співчуття. Як і будь-яка інша людина, головний герой може бути приємний глядачам, або ні. Не відчуваючи різниці між симпатією та співчуттям, деякі автори машинально вигадують образ «хорошого хлопця», бо бояться, що якщо провідний персонаж не буде привабливим, не виникне контакту з аудиторією. Проте безліч разів фільми з гарним головним героєм не приносили фінансової вигоди. Привабливість не є гарантією глядацької участі; це лише один із аспектів характеристики. Аудиторія ідентифікує себе з глибоким характером та тими властивими йому внутрішніми якостями, які виявляються в результаті вибору, зробленого під тиском складних життєвих обставин.

У більшості випадків вважається, що пробудити співпереживання зовсім не складно. Головний герой – людина, і у залі – теж люди. Коли глядач дивиться на екран, він дізнається персонажа, відчуває, що такі ж риси характеру притаманні йому самому,

ідентифікує себе з головним героєм і весь занурюється в історію. Таким чином великі письменники здатні викликати співчуття навіть до несимпатичного персонажа.

Маккі зазначає, що «хороша історія – це те, що гідно розповіді, яку люди хочуть почути. Знайти таку історію – ваше основне завдання. Все починається із таланту. Ви повинні від народження мати творчі здібності, що дозволяють поєднувати різні ситуації так, як цього ніхто до вас не робив» [3, 27].

У свою чергу режисер і сценарист Роберт Родрігес у своїй книзі «Кіно без бюджету. Як у 23 роки підкорити Голлівуд, маючи в кишені 7 тисяч доларів» власну роботу з текстом описує таким чином: «Я ніколи особливо не захоплювався написанням сценаріїв, але багато разів читав, що найкращий спосіб навчитися – сісти та написати дві повні сюжетні схеми, а потім взяти та викинути їх» [3, 5].

Життєпис є повноводним потоком, з якого сценарист повинен вибрати те, що можна використовувати для історії. Вигадані світи – це не країна мрій, а майстерні, у яких ми працюємо у пошуках матеріалу для фільму. Однак на запитання вибору, два сценаристи дадуть відповідь по-різному. Деякі з них займаються пошуками головного героя, інші – сюжетну лінію чи конфлікт, а хтось настрої, образи чи діалог.

Роман Ширман та Дмитро Бердніков у роботі «Прояви драматургії в ігровому кіно» стверджують: «Сучасна кіноіндустрія побудована на різноманітних історіях, в основу яких закладено драматизм сюжету, що будується на конфліктності (конфлікт між народами, країнами, світами)» [6, 206].

Однак неможливо побудувати історію на основі лише одного елемента. Фільм – це відображення окремих конфліктів чи вчинків, характерів чи емоцій, дотепних діалогів чи символів. Сценарист повинен шукати події, оскільки саме вони включають все перераховане, інколи ж і більше та створювати структуру. Вона визначається як систематично розташований набір подій, що розгортаються в історії життя персонажів. Її вправно будують відповідно до задуманого плану з метою викликати у глядачів конкретні емоції та передати особливе світовідчуття.

Подія може виникати в результаті діяльності людей або впливати на них, тим самим характеризуючи їх; вона відбувається в конкретній обстановці, формує образ, дію та діалог, витягує енергію з конфлікту, викликаючи емоційний відгук у персонажів та глядачів. Проте вибір подій може бути випадковим; вони повинні бути скомпоновані у певній послідовності, як це відбувається у процесі твору музичного твору.

Щоб це зробити, необхідно ясно бачити мету й зрозуміти, навіщо потрібен такий порядок подій. По-перше, може йтися про вираження власних почуттів. Однак якщо історія не знаходить відгуку у глядачів, то подібна мета перетворюється на потурання власним забаганкам. Друге завдання – вираження ідей, але якщо вони не будуть цікаві аудиторії, виникає небезпека соліпсизму. Тому побудова структури потребує подвійного підходу.

Подія в історії представляє собою момент суттєвої трансформації в житті персонажа, що виражається та сприймається залежно від її важливості.

Для того, щоб зміна набула значущості, сценарист та режисер повинні уявити її, а глядачі відреагувати, виходячи з її цінності – це суть історії. У нашому випадку йдеться про мистецтво уявлення про світ і сприйняття його.

Цінності історії – це універсальні властивості людських переживань і досвіду, які в певний момент можуть бути як позитивними, так і негативними.

У книзі Роберта Маккі «Оповідь. Субстанція, структура, стиль та принципи письменної екранізації» зазначається, що «до категорії «цінності історії» можна віднести життя і смерть (позитивна і негативна цінність), а також любов і ненависть, свободу і рабство, правду і брехню. Вони можуть бути моральними – добро та зло; етичними – правильно та неправильно; або просто мати цінність» [3, 24].

Сценарій – це основна форма драматургії кіно, це композиційна основа фільму. Без гарного й правильно структурованого тексту не буде гарного кіно. Сценарій розповідає історію, щоб потім втіленим у формі твору, це ідейна та мистецька основа. По суті це план фільму, яким він колись стане.

Крім того, у цьому дослідженні розглянемо новий підхід до класифікації жанрів ігрового кіно, який враховує сучасні тенденції та розвиток кіномистецтва. Цей підхід відкриває нові можливості для творчості і дозволяє експериментувати з їх елементами, створюючи унікальні та цікаві фільми.

Жанри ігрового кіно – це групи творів, які відрізняються за своєю внутрішньою будовою та подібними рисами. Межі між ними можуть бути розмитими, і вони можуть постійно змінюватись та переходити один в інший, розділяючись та поєднуючись. Крім того, кожен із них може мати декілька піджанрів. Серед класичних варто згадати бойовик, вестерн, гангстерський фільм, детектив, драму, історичний фільм, комедію, мелодраму, музичний фільм, нуар, фантастичний фільм, політичний фільм, пригодницький фільм, казку, трагедію, трилер, фільм жахів та фільм-катастрофу. Однак, у цьому дослідженні розглянемо новий підхід до класифікації жанрів ігрового кіно.

У роботі сценариста важливо визначити жанр фільму, сценарій якого він пише, оскільки без цього можна не зробити якісний продукт під час написання історії. Якщо сюжет не рухається далі, перед початком написання, необхідно переглянути кілька схожих фільмів. Це дозволить відповісти на питання, чому деякі елементи сюжету є важливими, як вони працюють або ні, і коли і як сценарист може замінити кліше на щось більш оригінальне.

Розглянемо формування нових жанрів у сучасному кіні на прикладі трансформації фільмів жахів.

Прихильником класичного підходу у визначенні структурної приналежності кінофільму є Роберт Маккі. У книзі «Оповідь. Субстанція, структура, стиль та принципи письменної екранізації» він дає визначення фільму жахів: «Цей жанр ділиться на три піджанри: «містичний», у якому джерело жаху викликає потрясіння, але піддається «раціональному» поясненню; «надприродне», де джерело жаху – це «ірра-

ціональне» явище з царства духів; та «супермістичний», у якому глядачі змушені вибрати між двома вищезгаданими можливостями» [3, 89].

Іншої думки Блейк Снайдер. У книзі «Врятувати кішку» він пропонує розглянути його класифікацію, що складається з 10 типів фільмів. Якщо аналізувати ці категорії, до них можна віднести будь-яке зняте кіно. У цьому списку сюжетів нема типових назв як «комедія», «триллер» чи «бойовик», тому що такі назви не розкривають про що фільм [3, 20]. Один із жанрів – це не класичний фільм жахів, а переформатований у нову структуру – «Монстр у будинку». Цей тип – простий і зрозумілий для будь-якого глядача. Він складається з двох частин: «Монстр» та «Будинок». У них зазвичай є герой, що бореться за виживання проти чудовиська, яке з'являється через злочин, вчинений в обмеженому просторі. Це все зводиться до того, щоб тікати й ховатися від монстра.

При додаванні в цей сюжет групи людей, що відчайдушно намагаються вціліти, отримуємо відмінний сценарій для фільму, настільки примітивний, що зрозумілий кожному в будь-якій точці земної кулі. Це підхід ширший за звичайне класичне поняття фільму жахів і завжди діє за своїми точними правилами.

Ганна Чміль та Марина Войцещук у роботі «До питання хоррор як жанру сучасного екранного простору» зазначають: «Страх, який передається глядачам, утворюється різними сюжетними поворотами, моторошними образами, подіями тощо. Тло для розвитку страху може бути найрізноманітнішим. Роль цього тла можуть відіграти які-небудь фантастичні події, психічні патології, що виражаються героями фільму, сценами насильства, крові, людськими нутрощами й іншими варіантами розвитку подій» [1, 167].

За Блейком Снайдером, «будинки повинен являти собою обмежений простір – курортне містечко, космічний корабель, Діснейленд майбутнього з динозаврами, сімейне гніздечко. Там скоюється злочин, зазвичай на ґрунті жадібності. Це викликає до життя надприродного монстра, який, немов ангел помсти, з'являється, щоб покарати винних і пощадити тих, хто розкався» [7, 21]. У всьому іншому діє стандартна схема: «бігти і ховатися».

До категорії зазначених фільмів можна віднести такі картини, як «Щелепи» (1975) С. Спілберга, «Парк Юрського періоду» (1993) С. Спілберга, «Чужий» (1979) Р. Скотта, «Кошмар на вулиці В'язів» (1984) У. Крейвена, «П'ятниця 13-те» (1980) Ш. Каннінгема, «Крик» (1996) У. Крейвена та «Кімната страху» (2002) Д. Фінчера.

Такі історії популярні у всьому світі через те, що викликають у глядачів сильні емоції, такі як страх та тривога. Вони також мають унікальну здатність до захоплюючої візуальної сюжетної лінії, яка може бути зрозуміла навіть без звуку. Більшість із них є настільки успішними, що отримують продовження та сиквели, оскільки глядачі хочуть продовження історій та продовжувати переживати ці емоції у наступних фільмах.

Роман Ширман та Дмитро Бердніков стверджують, що «питання жанрів у кіно періодично виявляється в центрі мистецтвознавчих досліджень. Попри те, що перші

серйозні спроби осмислення жанрових систем кінематографа відносяться до 20-х років минулого століття, багато з кінознавців вважають, що теорія жанрів кіно на даний момент досі не розроблена» [6, 166].

Крім того, у світі дедалі частіше практикується змішування жанрів. Вони часто комбінуються для того, щоб наголосити на сенсі, збагатити характер і передати різні настрої та почуття.

Роберт Маккі зазначає, що «чудовим винаходом став музичний фільм жажів. Якщо врахувати, що існує більше десятка основних жанрів, можливості для їхнього винахідливого схрещування нескінченні. Таким чином, сценарист, який вміє керувати жанром, здатний створити фільм, який ніхто у світі ще не бачив» [3, 102].

Отже, жанрова приналежність у кінематографі відіграє важливу роль при класифікації фільмів. Однак замість звичних категорій можна використовувати інші підходи. Слід зазначити, що «Монстр у будинку», а також усі інші жанри ще далеко не вичерпані. Завжди є можливість вигадати щось нове, комбінувати та змішувати стилі. Щоб досягти успіху, потрібно вирватися з рамок та кліше. Запропонувати щось нове, несподіваний поворот, не боятися експериментувати.

На рівні зі сценаристом та його історією ключову роль у створенні кіно відіграє кінорежисер. Він керує творчими процесами під час створення кінофільму. Його головною метою є передача певної думки, ідеї і стимулювання різних почуттів та емоцій у глядачів. Професія складається з двох головних компонентів: творчого та організаторського, які необхідно поєднувати для успішного виконання проєкту.

Організаторська складова роботи постановника полягає у відборі та підборі акторів, формуванні команди, підготовці та тренуванні їх до роботи на зйомках. Крім цього, режисер відповідає за організацію підготовки декорацій, музичного супроводу та освітлення, керує роботою знімальної групи.

Спочатку митець шукає та вибирає сценарій, детально його вивчає та аналізує. Далі, використовуючи знайдену історію як основу, постановник формує власне бачення задуму та створює режисерський сценарій, який докладно описує персонажів, місце дії та сцени таким чином, що можна уявити собі, як це все буде виглядати на екрані.

Роберт Родрігес у своїй книзі підкреслює наступне: «Кажуть, що геній – це 10% натхнення та 90% поту. Сценарій – це наше натхнення. Тепер настав час попітніти» [5, 26].

Коли режисер починає працювати над проєктом, він має на руках лише фінальний драфт драматичного сценарію, написаний автором. Після ознайомлення з ним, постановник спочатку розробляє загальну концепцію майбутнього фільму.

Робота розпочинається з аналізу фрагменту історії, використання кольорового маркування та поділу секвенцій сцен на окремі епізоди з подальшим розбиттям на драматургічні блоки.

Для кожної сцени визначаються тема, ідея, надзавдання й наскрізна дія, враховуючи загальний зміст майбутнього фільму та взаємини між персонажами. Для кож-

ного блоку визначається своє завдання. Аналіз сценарію проводиться щодо зміни простору локацій та інтер'єрів, у яких будуються мізансцени, емоційної тональності сцени, стилю роботи камери і прийомів зйомки, а також цілей і завдань, які стоять перед кожним персонажем у кожному драматургічному блоку.

Режисеру-постановнику потрібно уявити, як виглядатиме його кіно, його герой, яку атмосферу передавати, якими виразними засобами це досягатиметься.

Блейк Снайдер у книзі «Врятувати кішку» зазначає: «Історію роблять не пригоди, а те, що герой дізнається про себе, потрапляючи в ці пригоди» [7, 23].

Уся концепція описується в окремому документі – режисерській експлікації. Цей документ пишеться у вільній формі та в середньому займає від п'яти до десяти сторінок. У ньому розглядається історія фільму, внутрішні та зовнішні конфлікти, підтексти та приховані смисли, які будуть втілені на екрані. Режисерська експлікація є керівництвом для власне режисера-постановника, оператора-постановника, художника-постановника, звукорежисера та композитора, а також допомагає режисеру під час монтажу на постпродакшені. Цей документ є необхідним етапом підготовки до зйомок фільму.

Коли митець має загальне розуміння майбутньої картини, він починає розробляти режисерський сценарій, де враховує драматичний ефект. Для цього він поступово працює над кожною сценою та вписує всі деталі, які необхідні для здійснення зйомок кожного конкретного моменту. Кінорежисер визначає всі нюанси: розміщення камер, необхідні кадри, кольорова гама та оформлення сцени, освітлення, атмосфера, рух акторів, їх реакції, музичний супровід, темп монтажу та інші важливі аспекти. Якщо сцена потребує використання трюків чи каскадерів, це також враховується. У разі необхідності використання комп'ютерної графіки, комбінованих зйомок, дронів чи кранів, це також зазначається у сценарії.

Для зручності роботи з великою кількістю розрізнених елементів можна структурувати їх у таблиці. Для цього можна використовувати спеціальні програми, які дозволяють зручно організувати інформацію й легко редагувати її в процесі роботи.

Щоб зберегти чистоту та зрозумілість драматичного сценарію, додаткові позначки можуть бути внесені в режисерський сценарій, виділені кольором або форматуванням. Однак для зручності роботи на майданчику рекомендується використовувати окремий режисерський сценарій, який може бути зручно структурований та редагований у процесі зйомок.

Вважається, що найкраще скористатися таблицею, замість того, щоб винаходити щось нове, так як така форма надасть найбільш наочне відображення документу. У такій таблиці кожен рядок відповідає за окремий знімальний кадр, а стовпчик – за свій вид інформації. Якщо сцени у фільмі не дуже довгі, а монтаж простий, можна використовувати рядки для окремих сцен, що прискорить процес створення постановочного плану. Однак важливо, щоб таке рішення не мало негативного впливу на подальшу роботу.

Режисерський сценарій, як і інші етапи препродакшену, полегшує завдання режисера на найважчих етапах – зйомці та постпродакшені. І тому постановники-початківці, які ігнорують цей етап роботи, в результаті самі собі ускладняють життя і, з великою імовірністю, зіткнуться з непередбаченими труднощами. А фільм, що вийшов за підсумком, швидше за все, буде набагато гіршої якості, ніж міг би бути. Основні складові режисерського сценарію можуть відрізнятися залежно від підходу та стилю конкретного постановника, але мають включати в себе концепцію, яка лежить в основі фільму і визначає його мету та тему; сценарій з описом сюжету, діалогів та персонажів; погляд кінорежисера на матеріал та його візуальне втілення, який включає в себе камерну роботу, обрання планів та кутів зйомки, декор, костюми та монтаж.

Висновки та перспективи дослідження.

У підсумку можна зазначити, що сценарії та режисерська робота є невід'ємною частиною сучасного кінематографічного процесу, і їх взаємодія має вирішальне значення для створення високоякісних фільмів. Сценарій виступає як фундаментальна основа, на якій ґрунтується будь-який кінопроект, визначаючи сюжет, персонажів та візуальну концепцію фільму. Режисер, у свою чергу, втілює цей сценарій на екрані, надаючи йому життя через свій творчий підхід та виразне мистецтво.

Ця взаємодія є ключовою для досягнення високих стандартів у кінематографії і створення великих творів мистецтва, які захоплюють глядачів своєю сюжетною глибиною, емоційною насиченістю та креативністю. Усі аспекти дослідження підтверджують важливість та актуальність розуміння цієї складної системи взаємодії між сценаріями та режисерською роботою для подальшого розвитку кіноіндустрії та підвищення якості кінопродукції.

У статті проаналізовано роль сценаріїв у сучасному кінематографі, структура та елементи роботи режисера з історією в процесі створення аудіовізуально проєкту. Досліджено, що сценарій є не тільки основною формою драматургії в кіно, але і його композиційною основою. Він виступає як ідейна та мистецька основа для фільму і, по суті, є планом, за яким фільм колись стане реальністю. Без гарного й правильно структурованого сценарію неможливо створити високоякісний фільм, оскільки це саме через сценарій розкривається історія, яка потім втілюється на екрані.

Жанрова приналежність відіграє важливу роль у класифікації фільмів, але це не обмежує творчу свободу в кінематографі. Замість того, щоб обмежуватися звичними категоріями, завжди є можливість створити щось нове та незвичайне, комбінувати та змішувати жанри. Шлях до успіху полягає в тому, щоб виходити за рамки та уникати стереотипів. Важливо пропонувати глядачам несподівані повороти подій і не боятися експериментувати.

Режисерський сценарій, разом з іншими етапами препродакшену, відіграє ключову роль у підготовці фільму. Він полегшує завдання автору на етапах зйомки та

постпродакшену. Початківці, які ігнорують цей етап, можуть стикнутися з непередбаченими труднощами та отримати результат нижчої якості. Режисерський сценарій має включати концепцію фільму, сценарій з описом сюжету, діалогів та персонажів, а також візуальне бачення режисера, включаючи камерну роботу, обрання планів і кутів зйомки, декор і костюми, а також монтаж.

Отже, сценарій, жанрова різноманітність та режисерський сценарій є важливими аспектами у створенні якісного кіно. Вони допомагають визначити сюжет, жанр і візуальну концепцію фільму, а також забезпечують план для його подальшої реалізації. Успішний фільм можливий завдяки гармонійному поєднанню цих елементів та творчій свободі кінематографістів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Чміль Г., Войцещук М. До питання хоррор як жанру сучасного екранного простору. Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Аудіовізуальне мистецтво і виробництво, [e-journal]. 2019. Вип. 2, С. 165–172. <https://doi.org/10.31866/2617-2674.2.2.2019.185693>
2. Coppola, F. F. *Live Cinema and Its Techniques*. New York: Liveright Publishing. 2017. 288 p.
3. McKee, R. *Story: Substance, Structure, Style and The Principles of Screenwriting*. New York: Regal book. 1997. 488 p.
4. Pogrebniak, G. Director's Techniques of Recreating Circus Culture on the Screen and in the Arena. *Bulletin of Kyiv National University of Culture and Arts. Seris and Audiovisual Arts and Production*. [e-journal]. 2023. 6 (1), pp. 47–63. <https://doi.org/10.31866/2617-2674.6.1.2023.279234>
5. Rodriguez, R. *Rebel Without a Crew, or How a 23-Year-Old Filmmaker With \$7,000 Became a Hollywood Player*. New York: Plume Publishing. 1996. 285 p.
6. Shirman, R. and Berdnikov, D. Manifestations of Drama in Feature Films. *Bulletin of Kyiv National University of Culture and Arts. Seris and Audiovisual Arts and Production*, [e-journal]. 2022. 5 (2), pp.199–206. <https://doi.org/10.31866/2617-2674.5.2.2022.269528>
7. Snyder, B. *Save The Cat! The Last Book on Screenwriting You'll Ever Need*. N/p: Michael Wiese Productions. 2005. 195 p.
8. Tarantino Q. *Once Upon a Time in Hollywood: A Novel*. New York: HarperCollins/Harper Perennial. 2021. 416 p.

UDC 791.632:792.026]:791.221.9

DOI: <https://doi.org/10.18524/2308-3255.2023.29.300641>

THE SCRIPT AS A STRUCTURAL COMPONENT OF THE DIRECTOR'S CREATIVE WORK IN MODERN CINEMATOGRAPHY

Arsen Podosian,

Lecturer at the Department of Journalism, Advertising and Media Communications
Faculty of Journalism, Advertising, and Publishing
Odesa I. I. Mechnikov National University
e-mail: apodosian@gmail.com

This scientific work aims to deeply and comprehensively study the scenarios and the role of the director in the modern cinematographic process with the purpose of revealing the system of their interaction and influence on the creation of cinematic works of art. It is necessary to investigate the screenplay as a structural component of the director's creative work. In exploring the issues, it is necessary to analyze the importance of history as a fundamental aspect of the film and a key structural element in the creative work of the film director. In this context, carefully consider how the screenplay contributes to the evolution of characters, determines the plotline, and influences the emotional spectrum of viewers. Attention should also be paid to the role of screenplays and the interaction between the screenwriter and the director in the process of creating a film. Research methodology is based on the utilization of the following methods to achieve its objectives. Firstly, the theoretical method is employed for the analysis of scientific publications related to screenplays and genres in cinematography. The method of generalization is used to formulate conclusions based on the analysis of literary sources and processing of acquired information. Additionally, the method of systematization is employed to gather and structure the information used in the research. Overall, the research methodology includes analysis, generalization, and systematization of information, which aids in exploring the issues of screenplays and genres in cinematography from a scientific perspective and formulating well-founded conclusions. This research makes a significant contribution to the understanding of the film creation process and unveils new perspectives for further development in this field. It inspires further research and discussions aimed at optimizing collaboration between screenwriters and directors to achieve even greater innovative and creative potential in cinematography. The article provides a deep analysis of the crucial role that screenplays play in contemporary cinematography. Not only their structure but also the elements directors use in interaction with the storyline during film creation are explored. This in-depth analysis reveals significant aspects that are crucial for working with the storyline in the process of creating an audiovisual project.

Keywords: screenplay, director, storyline, audience, screenwriter, horror film.

REFERENCES:

1. Chmil, H., Voitseshchuk, M. (2019). Do pitannya horror yak zhanru suchasnogo ekrannogo prostoru. [To the question of horror as a genre of modern screen space]. *Visnik Kiyivskogo natsionalnogo univrsitetu kulturi i mistetstv. Seriya: Audlovizualne mistetstvo i virobnitstvo*, [e-journal], 2 (2), pp. 165–179. [https://doi.org/ 10.31866/2617-2674.2.2.2019.185697](https://doi.org/10.31866/2617-2674.2.2.2019.185697)
2. Coppola, F. F., (2017). *Live Cinema and Its Techniques*. New York: Liveright Publishing, 288 p.
3. McKee, R., 1997. *Story: Substance, Structure, Style and The Principles of Screenwriting*. New York: Regal book, 488 p.
4. Pogrebniak, G. (2023). Director's Techniques of Recreating Circus Culture on the Screen and in the Arena. *Bulletin of Kyiv National University of Culture and Arts. Seris and Audiovisual Arts and Production*, [e-journal] 6 (1), pp.47-63. [https://doi.org/ 10.31866/2617-2674.6.1.2023.279234](https://doi.org/10.31866/2617-2674.6.1.2023.279234)
5. Rodriguez, R., (1996). *Rebel Without a Crew, or How a 23-Year-Old Filmmaker With \$7,000 Became a Hollywood Player*. New York: Plume Publishing, 285 p.
6. Shirman, R., Berdnikov, D., (2022). Manifestations of Drama in Feature Films. *Bulletin of Kyiv National University of Culture and Arts. Seris and Audiovisual Arts and Production*, [e-journal] 5 (2), pp.199-206. [https://doi.org/ 10.31866/2617-2674.5.2.2022.269528](https://doi.org/10.31866/2617-2674.5.2.2022.269528)
7. Snyder, B., (2005). *Save The Cat! The Last Book on Screenwriting You'll Ever Need*. N/p: Michael Wiese Productions, 195 p.
8. Tarantino Q., (2021). *Once Upon a Time in Hollywood: A Novel*. New York: HarperCollins/Harper Perennial, 416 p.

УДК 070: 316.455

DOI: <https://doi.org/10.18524/2308-3255.2023.29.300643>

СЕНСИТИВНА ЖУРНАЛІСТИКА ЯК ТЕХНОЛОГІЯ ВРЕГУЛЮВАННЯ КОНФЛІКТІВ

Тетяна Тхоржевська,

канд. іст. наук,

завідувач кафедри нових медіа та медіадизайну

факультету журналістики, реклами та видавничої справи

Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

e-mail: tvtchor@gmail.com

Стаття присвячена можливостям сенситивної журналістики щодо запобігання або припинення конфліктів. Розглядаються існуючі пропозиції, які спираються на міжнародний досвід, щодо застосування сенситивної журналістики як способу запобігання та припинення конфліктів: необхідність дослідити структурне й культурне насильство щодо певних груп; виявити всі групи, які є учасниками конфлікту; окреслити реальні інтереси цих груп; стати діалоговим майданчиком для конфліктуючих сторін. Окреслюються можливості використання технології сенситивної журналістики в сучасному українському контексті.

Ключові слова: сенситивна журналістика, конфліктно-чутлива журналістика, культурне насильство, структурне насильство, сенситивне інтерв'ю.

Актуальність дослідження. Постановка проблеми та її зв'язок із науковими і практичними завданнями.

Вже десять років поспіль в Україні триває збройний конфлікт, який наразі перебуває у стадії ескалації. Тому пошуки способів подолання є, звісно, актуальними. Проте збройний конфлікт є вже наслідком багатьох суспільних процесів. Будь-яке суспільство складається з багатьох різних соціальних, етнічних, культурних, професійних, конфесійних та інших груп. Суспільства сьогодні не являють собою моноліт, у якому різні групи сповідують однакові цінності та мають однакову картину світу. Чи обов'язковими є конфлікти між цими групами, що дійшли до відкритої фази і стали добре видимі усьому суспільству? Здається, ні: важливим показником дорослого й сформованого толерантного суспільства є саме вміння утримувати баланс між різними групами, не доводячи до відкритого конфлікту. Важливу роль у можливості подібного балансу відіграє журналістика, яку називають сенситивною або конфліктно-чутливою. Виходячи з цього актуальною видається проблема можливості застосування принципів сенситивної журналістики в українському контексті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Хоча сенситивна журналістика привертає до себе все більше уваги як практикуючих журналістів, так і науковців у галузі комунікації, на сьогодні не випадає говорити про добру представленість даного напрямку у дослідженнях. Аналізу можливостей сенситивного інтерв'ю присвячена робота П. Дворянин, де авторка звертає увагу на важливість емпатії до героя, психологічного стану журналіста, подальшого використання матеріалу для представлення аудиторії. До питань сенситивного інтерв'ю зверталися і журналісти-практики [1]. У форматі порад/тренінгів для молодих журналістів представлений матеріал Тетяни Трощинської та Лариси Денисенко «Сенситивне інтерв'ю – це згода журналіста стати майданчиком для версії людини» [4]. Авторки дають важливі поради молодим журналістам, проте з матеріалу також не зрозуміло: таке інтерв'ю слід оприлюднювати «як воно є» чи використовувати виключно як метод збирання інформації. Щодо сенситивної журналістики у ширшому розумінні, як способу подолання конфлікту, можна говорити про постановку такої проблеми в українському медіапросторі [3], створення методології і проведення моніторингу українського медіапростору щодо сенситивності стосовно окремих груп населення, пов'язаних з війною [2]. Тоді ж було розроблено посібник ОБСЄ, присвячений роботі журналістів в умовах конфлікту, в якому наведена значна кількість прикладів з усього світу і надано конкретні поради як щодо збирання конфліктно-чутливої інформації, так і щодо способів її поширення [8]. Нарешті, варто згадати поради Антонії Куп, яка звертає увагу на те, що діяльність журналістів у всьому світі досить часто призводить до розпалювання конфліктів, а не до їх припинення і надає поради щодо запобігання цієї практики і роботи, яка ставить сенситивну журналістику в ширший контекст, по-яснюючи, у який саме спосіб вона може допомогти подолати конфлікт [5; 6].

Мета і завдання дослідження.

Метою статті є огляд можливостей сенситивної журналістики щодо запобігання або припинення конфліктів. Для досягнення означеної мети необхідно виконати наступні завдання: по-перше, розглянути існуючі пропозиції щодо застосування сенситивної журналістики як способу запобігання та припинення конфліктів; по-друге, окреслити можливість використання методів сенситивної журналістики в сучасному українському контексті. Відповідно до поставлених завдань, виклад основного матеріалу поділено на 2 підрозділи.

Виклад основного матеріалу дослідження.

1. Принципи сенситивної журналістики як способу запобігання та припинення конфліктів.

Отож розглянемо поради щодо використання конфліктно-чутливої журналістики, надані міжнародними організаціями та фахівцями і складені на підставі накопиченого міжнародного досвіду.

У рекомендаціях ОБСЄ [8] окреслено загальні принципи роботи журналіста в умовах конфлікту. Під конфліктом розуміється переважно збройне протистояння. У зв'язку з цим надано поради щодо безпеки самого журналіста [8, 14]. Автори на підставі аналізу міжнародного досвіду зазначають, що в суспільстві, яке перебуває під загрозою насильницького конфлікту, журналісти діють в умовах «страху, загроз і протистояння сторони, які прагнуть контролювати ЗМІ» [8, 24]. Видання звертає увагу на те, що для висвітлення конфлікту саме якісна журналістика є важливою, оскільки забезпечує громадськість повною, достовірною та незаангажованою інформацією [8, 35]. Журналісти можуть впливати на процес припинення війни шляхом повідомлення про факти насильства та гуманітарних катастроф або шляхом залучення міжнародної уваги до воєнних дій. Але, разом з тим, журналісти можуть бути використані для ескалації конфлікту [8, 33]. Серед багатьох порад ОБСЄ в галузі чутливості до конфлікту виділимо поради, які належать Б. Шапіро і стосуються принципів представлення героя в журналістському тексті, присвяченому конфлікту: 1) кожна історія повинна бути представлена в ширшому контексті; 2) жертва в журналістському матеріалі повинна виглядати гідно; 3) не варто обтяжувати текст зайвими деталями; 4) увага до людських почуттів; 5) висвітлення війни через людські історії; 6) враховувати наслідки [8, 38].

Сенситивна журналістика (конфліктно-чутлива, журналістика миру) продовжує розвиватися і вдосконалюватися останніми роками. Антонія Куп, засновник Мережі журналістики миру та конфліктів, розповіла про ключові аспекти конфліктної журналістики та про те, як їх втілювати в журналістську практику. Авторка виділяє 18 принципів сенситивної журналістики, головні ідеї яких варто навести: 1) журналістика – це канал для спілкування в суспільстві, яке є занадто великим, щоб його члени могли спілкуватися безпосередньо. Це важливо, оскільки позбавлення людей доступу до незалежної надійної інформації послаблює демократію та здатність суспільства вирішувати конфлікти ненасильницьким і конструктивним шляхом; 2) опис конфлікту як боротьби двох сторін за одну мету створює логіку перетягування канату. Це призводить до ескалації через створення конкуренції та блокування співпраці. Це також недолік точності, оскільки конфлікти ніколи не бувають такими простими. У сенситивній журналістиці репортери визначають багато різних зацікавлених сторін. Замість того, щоб об'єднувати їх у дві партії, які протистоять одна одній, журналістам необхідно дослідити інтереси та потреби всіх сторін, надаючи всім однакову вагу незалежно від статусу або влади; 3) Журналісти не повинні спрощувати складні ситуації; замість цього необхідно досліджувати та пояснювати складність, шукаючи відповіді на питання: хто є зацікавленими сторонами? Які інтереси стоять за їхніми позиціями? Які у них мотивації? 4) відмовитися від погляду на журналістику як на розвагу; 5) Конфліктно-чутлива журналістика вимагає, щоб репортаж був орієнтований на процес, а не просто на події. Процесно-орієнтований репортаж включає історію подій, контекст, обставини та умови (тобто хахливі та від-

чайдушні умови життя кривдників, дискримінацію та маргіналізацію, втрату близьких через служби безпеки, міліцію тощо), Це особливо важливо, коли подія включає насильство; 6) Там, де є пряме насильство, є структурне та культурне насильство. Культурне насильство є частиною переконань і цінностей спільноти. Розуміння цих умов не служить виправданням для насильства, але дозволяє читачеві розпізнати справжні проблеми. І це може призвести до виявлення того, що «жорстка» відповідь часто не має сенсу, оскільки вона не зменшує, а радше посилює насильство; 7) звертати увагу не на позиції сторін, які вони озвучують, а на інтереси, які стоять за цими позиціями. У конфлікті позиції можуть бути непримиренними, а інтереси різних сторін конфлікту можуть знайти точку дотику; 8) вивчати кожну сторону конфлікту незалежно від владного й соціального статусу, не обмежуватися думкою еліт [5]; 9) варто вважати свою аудиторію розумною та активною; 10) розуміння конфлікту та його першопричин, а також здатність визначити структурне та культурне насильство як основу прямого насильства дозволяє читачеві оцінити різноманітність можливих рішень і відповідей на конфлікт. Такі матеріали об'єднують не лише погляди еліти, а й погляди людей, що сигналізує читачеві про те, що не лише політичні та військові лідери мають здатність впливати на ситуацію; 11) не ставати на бік пропаганди. У двосторонній геометрії немає нейтральної позиції, у тому числі для журналіста. Він за такого підходу завжди змушений стати на чиюсь сторону. Тоді журналіст прагне викрити пропаганду іншої сторони, але не помічають пропаганди з свого боку. Зосередженість на прямому насильстві, звинуваченні та спрощенні складних конфліктів схиляє журналістів до пропаганди. Оформлення конфлікту як круглого столу, навіпаки, дозволяє журналісту мати незалежну позицію, у якій журналіст і, зрештою, читачі, стають набагато стійкішими до пропаганди; 12) конфліктно-чутлива журналістика не сприймає наратив справедливої війни. Замість того, щоб обговорювати, чому війна може бути виправдана, журналісти повинні зосередитися на вартості війни; вони розкривають справжнє обличчя війни, показуючи її вплив на всіх зацікавлених сторін; 13) виявлення структурного та культурного насильства як триггеру прямого насильства дозволяє розрізнити проблему та залучені сторони та запобігає демонізації окремих осіб та сторін конфлікту; 14) сенситивна журналістика провокує, критикує систему, яка допускає неправомірну поведінку, а не зосереджується на звинуваченні окремих осіб; 15) журналісти, чутливі до конфліктів, намагаються знайти нейтральні терміни або, якщо це важко, використовують терміни, якими групи називають себе; 16) сенситивні журналістські матеріали призводять до глибшого розуміння, а не до більших емоцій; 17) конфліктно-чутлива журналістика закликає репортерів уникати терміну «жертва». Під час конфлікту важливо визнати, що злочинець також є жертвою і нерідко жертви були злочинцями раніше; 18) для створення справжнього балансу зацікавлені сторони повинні мати рівні можливості для пояснення своїх потреб. При цьому представляти повинні не обов'язково політики, це можуть бути представники народу [6].

Отже, Антонія Куп у доступній формі подає основні принципи конфліктно-чутливої журналістики, які більш-менш інтенсивно впроваджуються в останнє десятиліття. Хоча виглядають вони досить логічно в контексті заявлених цілей, все ж таки уявити собі можливість застосування багатьох з них журналістами, які самі є стороною конфлікту з об'єктивних причин досить важко. Наприклад, неможливо уявити собі застосування принципу «злочинець також є жертвою».

Нарешті, важливим джерелом для опанування принципів сенситивної журналістики є підручник – практикум з конфліктно-чутливої журналістики [7]. Автори пропонують значно ширшу перспективу як розуміння конфлікту, так і способів його дослідження й подолання. Конфлікт у контексті сенситивної журналістики визначається ними як ситуація, коли двоє або більше людей мають або думають, що мають несумісні цілі і підривають потенціал досягнення мети один одного. Виділяючи три стадії конфлікту (поверхневий, латентний, відкритий), вони наполягають на необхідності для сенситивної журналістики визначення стадії конфлікту, оскільки це напряму впливає на подальший фокус висвітлення. У мирному суспільстві, вважають автори, – необхідно надавати голос шляхом оповідання особистих історій усім потенційно конфліктним групам. Інакше конфлікт переходить у латентний: у цьому випадку необхідно розкриття потреби конфліктуючих груп. [7, 45]. Нарешті, відкритий конфлікт – це відкрите, часто насильницьке, глибоко виражене вкорінене розчарування через незадоволену потребу чи мету. Під час ескалації конфлікту колективна ідентичність кожної сторони формується як протилежність особистості ворога. Групова лояльність також часто демонструється антагонізмом до ворога. Крім того, все частіше приписуються гарні якості до власної групи, тоді як погані якості все більше приписують ворогові, іноді доходячи до знелюднення ворога. З точки зору сенситивної журналістики, вважають автори посібника, необхідно розібратися саме з цим, детально вивчити всі нюанси подібної взаємної ідентифікації [7, 49]. Коли журналісти «дозволяють своєму медіа стати місцем для діалогу», вони таким чином полегшують взаємне розуміння сторін.

У підрозділі «Інструменти аналізу конфліктів у журналістиці» автори пропонують алгоритм роботи з конфліктом, техніку інструментів застосування для загального аналізу, перш ніж застосовувати їх для медійної практики. Спочатку необхідно визначити хронологію – збір фактів, виявлення прогалин у розумінні події в її контексті. Далі потрібно застосувати трикутник CSJ – заповнення прогалин і визначення структурних та культурних причини конфлікту. Це допоможе створити змістовну рамку для історії. Потім створюється карта акторів – визначення різних акторів та їх голосів. Нарешті варто провести аналіз цих голосів з погляду їхніх потреб та інтересів, що стоять за ними, таким чином розвиваючи стійкість проти пропаганди [7, 52 – 64]. В результаті, на думку авторів, мають створюватися сенситивні журналістські матеріали, які повинні викривати культурні та структурні причини, що стоять за вже очевидним, щоб допомогти «більш тонкому розумінню» аудиторії [7, 64].

Якщо коротко підсумувати поради, створені на ґрунті міжнародного досвіду, можна зазначити необхідність дослідити глибинний контекст, який включає структурне і культурне насильство щодо певних груп, яке передувало конфлікту; виявити всі групи, які є учасниками конфлікту, оскільки він не буває двостороннім; зрозуміти інтереси цих груп і як результат цих зусиль, медіа повинно стати цього стати діалоговим майданчиком для конфліктуючих сторін.

2. Застосування сенситивної журналістики в українському контексті.

Розглянемо сенситивність українського медіапростору, використовуючи матеріали моніторингу, проведеного ІМІ та ГО «Медіакритика» щодо чутливості українських медіа до окремих груп населення. Крім того, звернемо увагу на поради щодо сенситивного інтерв'ю, які вдалося віднайти як у науковому, так і в практичному дискурсах.

Керуючись пропозиціями ОБСЄ, український медіапростір намагався реагувати на запити конфліктної чутливості. Так, ще в 2015 році відбулася дискусія на тему: «Роль ЗМІ у розв'язанні конфлікту: українські реалії», на якій було представлено результати моніторингу телеканалів, онлайн та друкованих ЗМІ стосовно висвітлення тем, які мають відношення до конфлікту [3]. На форумі були представлені результати моніторингу. Так, ІМІ проводив упродовж місяця моніторинг п'яти друкованих та п'яти інтернет-видань загальноукраїнських, а також інтернет-видань у десяти регіонах. Результати дослідження: інформація про конфліктно-чутливі групи – 5 %. З цих матеріалів більшість присвячена бійцям АТО; трохи менше відсотка матеріалів стосується волонтерів та переселенців; зовсім відсутні матеріали, присвячені мешканцям окупованих територій. Результати дослідження, представлені ГО «Телекритика», яка аналізувала контент новин і ток-шоу 7 центральних та 20 регіональних телеканалів, демонструє схожі тенденції [3]. Таким чином, на думку дослідників, аудиторія отримує мало інформації щодо тих груп населення, які дотичні до війни і потребують більше уваги. Про причини означеного явища можна говорити окремо. Тут варто звернути увагу на інше. Згідно з методологією моніторингу, представленого ГО «Телекритика», виділено 7 цільових груп, які є «соціальними групами, дотичними до конфлікту». Це бійці АТО (мобілізовані та демобілізовані бійці, бійці добровольчих батальйонів, поранені військові та ті що побували у полоні, іноземні бійці, що воюють на боці України); внутрішньо переміщені особи; інша сторона конфлікту (проросійські сепаратисти, керівництво «ЛНР»/«ДНР»/адміністрація Криму, російські військові, що воюють на території України, іноземці-добровольці, що воюють на боці «ЛНР»/«ДНР»); мешканці окупованих територій; волонтери; родини військових; діти (будь-які, яких торкнувся конфлікт, незалежно від того, чи це діти переселенців, чи російські діти, чи діти бійців АТО чи інші) [2]. Сам перелік цих ЦГ дає можливість зрозуміти, кого саме вважають дотичними до конфлікту – це групи, які з'явилися в ході відкритої фази конфлікту. Тут не йдеться про дослідження структурного та

культурного насильства, яке передувало конфлікту. Так само не йдеться про виявлення всіх груп, які є учасниками конфлікту, оскільки він не буває двостороннім та зрозуміти інтереси цих груп, чого вимагають принципи сенситивної журналістики.

Важливою частиною сенситивної журналістики є сенситивне інтерв'ю. Сенситивне інтерв'ю, як зазначає Тетяна Трощинська, «це згода журналіста стати майданчиком для версії інтерв'юйованого. Треба дати можливість висловити свою позицію герою, навіть якщо сумнівається в правдивості» [4].

У порадах ОБСЄ, у підрозділі, присвяченому інтерв'юванню, підкреслюється декілька важливих аспектів: необхідність розуміння журналістом того факту, що людині важко говорити про травматичний досвід; надання можливості людині, якій ставляться запитання, самій обрати місце і час зустрічі; ймовірність декількох зустрічей замість одної; необхідність бути співчутливими, але разом з тим контролювати власні емоції, не ставити незручних питань; намагатися уникнути ситуації, коли співчуття до оповідача призводить до підтримки журналістом одної з сторін конфлікту, ділить світ по лінії свій/чужий [8, 51 – 55].

Важливим аспектом сенситивного інтерв'ю є допустимість монологічності («для чутливого контенту монолог є прийнятним, адже більше нагадує сповідь, формує простір довіри, де героя не перебиватимуть, а терпляче слухатимуть про пережите, яке, можливо, вперше вдалося оформити в слова» [1, 102]) та неможливість визначення чіткої кількості питань. Загалом усі, хто приділяє увагу цьому питанню, погоджуються в тому, що головним є не нашкодити людині, яка пережила травматичний досвід. Разом з тим, дивним виглядає, наприклад, пропозиція для журналістів «заздалегідь треба попередити про формат розмови – прямий ефір чи запис» [1, 102]. Сенситивне інтерв'ю – це про довіру, уважне, емпатичне слухання іноді впродовж багатьох годин. Уся логіка такого інтерв'ю, здається, не може передбачати прямого ефіру.

Висновки і перспективи дослідження.

Отже, сенситивна журналістика може сприяти як запобіганню, так і (але значно меншою мірою – Т. Т.) подоланню відкритого конфлікту. Для цього створенню матеріалу повинно передувати ретельне вивчення контексту події, зокрема визначення всіх дотичних груп, елементів структурного і культурного насильства щодо них, визначення не зовнішніх позицій, а реальних інтересів означених груп і надати їм усім голос. Виходячи з результатів досліджень українського медіапростору, такі принципи не впроваджуються, хоча добре, що проблема чутливості ЗМІ до конфлікту хоча б поставлена. Так само позитивною тенденцією виглядає те, що сам принцип сенситивного інтерв'ю починає впроваджуватися, хоча прикрою виглядає відсутність чіткої межі між методом збору інформації і жанром інтерв'ю. Чітке встановлення цієї межі, розуміння сенситивного інтерв'ю виключно як методу збору інформації, на наш погляд, допомогло би краще усвідомити можливості саме такого типу інтерв'ю.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дворянин П. Сенситивне інтерв'ю: переживання колективної травми війни. *Вісник Львівського університету. Серія Журналістика*. 2023. Випуск 52–53. С. 99–108.
2. Методологія моніторингу конфліктно-чутливого висвітлення проблем соціальних груп, дотичних до конфлікту, в українських телевізійних ЗМІ. Координатор проєктів ОБСЄ в Україні, ГО «Телекритика», Київ, 2015. URL: https://ms.detector.media/_metodologiya/post/15322/2015-12-21-metodologiya-monitoryngu-konfliktno-chutlyvogo-vysvitlennya-problem-sotsialnykh-grup-dotychnykh-do-konfliktu-v-ukrainskykh-televiziynykh-zmi/ (дата звернення: 26.09.2023).
3. Роль ЗМІ у розв'язанні конфлікту: українські реалії. Укрінформ. 21.12.2015. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/1932863-rol-zmi-u-rozvyazanni-konfliktu-ukrajinski-realii-zala-2.html> (дата звернення: 26.09.2023).
4. Трощинська Т. «Сенситивне інтерв'ю – це згода журналіста стати майданчиком для версії людини». *Офіційний сайт ЧНУ*. 21 грудня 2019 р. URL: <https://cdu.edu.ua/news/tetiana-troshchynska-sensytyvne-interviu-tse-zhoda-zhurnalista-staty-maidanchykom-dlia-versii-liudyny.html> (дата звернення: 22.10.2023).
5. Koop A. Conflict Sensitive Journalism. A Toolbox for High Quality Conflict and Crisis Reporting. P. I. 2018. URL: <https://www.thepeacebuildingpractitioner.org/2018/06/13/peace-journalism-conflict-journalism-key-principles-part-i/> (дата звернення: 28.09.2023).
6. Koop A. Conflict Sensitive Journalism. A Toolbox for High Quality Conflict and Crisis Reporting. P. II. 2018. URL: <https://www.thepeacebuildingpractitioner.org/2018/08/01/peace-journalism-conflict-journalism-key-principles-part-ii/> (дата звернення: 28.09.2023).
7. Conflict-Sensitive Journalism Teaching Guide: Philosophy and Practice. Editors Ed Karlon Rama, Katja Gьrten. Forum ZFD. 65 p. URL: <https://www.forumzfd.de/system/files/document/Philosophy%20and%20Practice.pdf> (дата звернення: 29.10.2023).
8. Conflict sensitive journalism: best practices and recommendations: Посібник рекомендацій для працівників ЗМІ. К.: «Компанія ВАІТЕ», 2016. 118 с.

UDC 070: 316.455

DOI: <https://doi.org/10.18524/2308-3255.2023.29.300643>

SENSITIVE JOURNALISM AS A CONFLICT SETTLEMENT TECHNOLOGY

Tetiana Tkhorzhevskya,

PhD (History), Associate Professor at the Department of New Media and Media Design
Faculty of Journalism, Advertising, and Publishing
Odesa I. I. Mechnikov National University
e-mail: tvthor@gmail.com

The article is devoted to the possibilities of sensitive journalism in preventing or ending conflicts. Existing proposals based on international experience regarding the use of sensitive journalism as a way to prevent and end conflicts are considered: the need to investigate structural and cultural violence against certain groups; identify all groups that are participants in the conflict; outline the real interests of these groups; to become a dialogue platform for conflicting parties. Conflict is defined by specialists in sensitive journalism as a situation when two or more people, groups of people, have or think they have incompatible goals and undermine the possibility of achieving each other's goals. When creating journalistic material taking into account the methods of sensitivity, it is first necessary to determine the stage of the conflict (superficial, latent, open), as it affects the further focus of the illumination. Experts advise giving voice by telling personal stories to all potentially conflicted groups. If the conflict has entered the latent stage, it is necessary to reveal the needs of the conflicting groups. Open conflict is an open, often violent, deeply expressed, deep-seated frustration with an unmet need or goal. As the conflict escalates, the collective identity of each side is formed as the opposite of the enemy's personality. From the point of view of sensitive journalism, it is necessary to study in detail all the nuances of such mutual identification. Further, when journalists "allow their media to become a place for dialogue," they thereby facilitate mutual understanding between the parties.

Further, the article outlines the possibilities of using the technology of sensitive journalism in the modern Ukrainian context. This has gained relevance in connection with Guided by the OSCE proposals, the Ukrainian media space tried to respond to requests of conflict sensitivity. In particular, central and regional online media and television content were monitored. Research results: central and regional online media in 2015 provided 5% of information about social groups related to the conflict. Most of the materials were devoted to fighters; less than 1% to volunteers and immigrants; materials dedicated to the residents of the occupied territories are completely absent. The results of the television content research show similar trends. The analysis of the target groups that were studied in the course of monitoring makes it possible to understand that these are groups that

appeared already during the open armed conflict. Thus, unfortunately, we cannot talk about the awareness of the need to investigate and understand the situation of cultural and structural violence that preceded the conflict, to take into account the interests of all interested groups and to have a deep understanding of the context.

Separately, such a basic thing for conflict-sensitive journalism as a sensitive interview should be mentioned. Ukrainian journalists and specialists in the field of communication began to pay attention to him mainly during the large-scale invasion of 2022. Although the basic principles of a sensitive interview are somewhat clear, it is a pity that there is no clear line between the interview as a genre and as a method of gathering information. Clearly establishing this boundary, understanding the sensitive interview exclusively as a method of gathering information, in our opinion, would help to better understand the possibilities of this type of interview.

Keywords: sensitive journalism, conflict-sensitive journalism, cultural violence, structural violence, sensitive interview.

REFERENCES:

1. Dvoryanyn, P. (2023) A sensitive interview: experiencing the collective trauma. *Visnyk of the Lviv University. Series Journalism*. 2023. Issue 52–53. P. 99–108 [In Ukrainian].
2. Methodology for monitoring conflict-sensitive coverage of the problems of social groups related to the conflict in Ukrainian television media. Coordinator of OSCE projects in Ukraine, NGO «Telekritika». 21.12.2015. Kyiv, 2015 (accessed: 26.09.2023) [In Ukrainian].
3. The role of mass media in conflict resolution: Ukrainian realities. Ukrinform. 21.12.2015 (accessed: 26.09.2023) [In Ukrainian].
4. Troshchynska, T. (2019) «A sensitive interview is a journalist's consent to become a platform for a human version». Source: cdu.edu.ua. *Website of Bohdan Khmelnytskyi Cherkasy National University* (accessed: 22.10.2023) [In Ukrainian].
5. Koop, A. (2018) Conflict Sensitive Journalism. A Toolbox for High Quality Conflict and Crisis Reporting. P. I. 2018. URL: <https://www.thepeacebuildingpractitioner.org/2018/06/13/peace-journalism-conflict-journalism-key-principles-part-i/> (accessed: 28.09.2023) [In English].
6. Koop, A. (2018) Conflict Sensitive Journalism. A Toolbox for High Quality Conflict and Crisis Reporting. P. II. 2018. URL: <https://www.thepeacebuildingpractitioner.org/2018/08/01/peace-journalism-conflict-journalism-key-principles-part-ii/> (accessed: 28.09.2023) [In English].
7. Conflict-Sensitive Journalism Teaching Guide: Philosophy and Practice. Editors Ed Karlon Rama, Katja Gärten. Forum ZFD. 65 p. URL: <https://www.forumzfd.de/system/files/document/Philosophy%20and%20Practice.pdf> (accessed: 29.10.2023) [in English].
8. Conflict sensitive journalism: best practices and recommendations: Guide to recommendations for media workers. K.: Vaite Company, 2016. 118 p. [In English].

УДК 070:341.3(477)

DOI: <https://doi.org/10.18524/2308-3255.2023.29.300644>

ФІКСАЦІЯ ТА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ РОСІЙСЬКОЇ АРМІЇ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ: ДОСВІД УКРАЇНСЬКИХ ЖУРНАЛІСТІВ

Аліна Червінчук,

старший викладач кафедри журналістики, реклами та медіакомунікацій
факультету журналістики, реклами та видавничої справи
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
e-mail: alinachervinchuk@gmail.com

У статті підкреслено, що журналісти відіграють важливу роль у процесі фіксації воєнних злочинів та у подальшому опрацюванні зібраного матеріалу для репрезентації в конкретних жанрових форматах, доступних для сприймання аудиторією. Висвітлення воєнних злочинів російських військових, з одного боку, проблематизує кровопролитну російсько-українську війну, відображаючи той трагічний досвід, який наразі проживає українське суспільство, та водночас – фіксує доказову базу щодо ігнорування РФ міжнародних конвенцій, зокрема загальних правил та звичаїв ведення війни, а також у контексті захисту цивільного населення під час війни, поводження з військовополоненими тощо. Ця проблема потребує фіксації, осмислення, оцінювання, актуалізації та пояснення як для української аудиторії, так і світової спільноти, чим пояснюється професійний інтерес з боку українських та закордонних журналістів, швидке зростання кількості публікацій на цю тему.

Підкреслено, що журналісти повинні мати спеціальну підготовку, тобто базове уявлення про Міжнародне гуманітарне право, міжнародні конвенції, а також вільно орієнтуватися в рекомендаціях щодо висвітлення історій постраждалих та загиблих від воєнних злочинів.

Ключові слова: воєнні злочини, російсько-українська війна, журналістика, мас-медіа, постраждалі.

Актуальність дослідження. Постановка проблеми та її зв'язок із науковими і практичними завданнями.

Репрезентування історій постраждалих (історій про загиблих) від воєнних злочинів потребує попередньої спеціальної підготовки журналістів, відтак пріоритетним є дотримання журналістами рекомендацій під час безпосереднього спілкування з героями чи їх родичами. Професійні комуніканти повинні керуватися вимогами щодо фіксації та збору доказової бази про воєнні злочини, рекомендаціями щодо висвітлення історій потерпілих, підтримці яких є повага до травматичного досвіду героїв, убез-

печення героя від потенційних загроз. Науковий інтерес пояснюється необхідністю дослідження специфіки роботи журналістів у контексті висвітлення воєнних злочинів, враховуючи відсутність системних, ґрунтовних праць з позиції журналісткознавчої науки, сталого концептуального осмислення цієї теми у науковому дискурсі.

Об'єкт дослідження – журналістські матеріали в українських ЗМІ про воєнні злочини російської армії на території України. Предмет дослідження – специфіка репрезентації воєнних злочинів російської армії на території України професійними комунікантами, підходи до висвітлення історій постраждалих та рівень дотримання рекомендацій щодо журналістської роботи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Зауважимо, що серйозну увагу проблемі воєнних злочинів приділяють фахівці з міжнародного права, адже для початку важливо запропонувати трактування цього феномену, роз'яснити, класифікувати, вибудувати його концептуальне бачення, зокрема на прикладі російсько-української війни. Також відзначимо, що теоретичне та емпіричне осмислення цієї проблеми в контексті журналісткознавства тільки починає формуватися (переважно на конкретному матеріалі), тому дослідження системного характеру відсутні, здебільшого спостерігаємо конкретний експертний аналіз актуалізованої теми або дотичних до цієї теми аспектів; такі наукові роботи передусім оцінюють вже реалізовані журналістські практики на тему війни, що, звісно, сприятиме поступовому формуванню такого системного, панорамного бачення щодо специфіки роботи журналістів при висвітленні воєнних злочинів.

Тож в межах цієї статті ми передусім опираємося на рекомендації щодо роботи журналістів у контексті фіксації воєнних злочинів, висвітлення їх наслідків та історій постраждалих. Зокрема, важливим теоретичним підґрунтям для журналістської роботи можуть стати загальні принципи та норми Міжнародного гуманітарного права, міжнародні конвенції тощо; вимоги, викладені у Посібнику для журналістів зі збору та фіксації інформації про міжнародні злочини; рекомендації від українських та закордонних журналістів-практиків, які мають досвід фіксації та репрезентації воєнних злочинів як на території України, так і інших збройних конфліктів. Також важливим внеском у розуміння цієї теми є рекомендації щодо висвітлення загибелі людей під час війни, які були сформовані Комісією з журналістської етики.

Відзначимо, що хоч і дотичними до теми нашого дослідження, але важливими з позиції репрезентації наслідків війни, травматичного досвіду безпосередніх учасників, історій постраждалих та інформації про загиблих, вважаємо роботи П. Дворянин «Сенситивне інтерв'ю: переживання колективної травми війни», Л. Лисенко «Криза етики візуальної репрезентації війни (вимір фотографії)» тощо.

Мета дослідження.

Мета наукової статті – розглянувши рекомендації щодо журналістської роботи в контексті репрезентації воєнних злочинів, віднайти приклади журналістських матеріалів та визначити специфіку журналістської роботи в межах актуалізованої теми, а саме рівень дотримання окреслених рекомендацій. Реалізація мети передбачає розгляд прикладів окремих журналістських матеріалів про воєнні злочини в Україні з наміром продемонструвати, яким чином журналісти як професійні комуніканти здійснюють фіксацію, осмислюють та репрезентують скоєні російськими військовими воєнні злочини, відображають наслідки російсько-української війни, таким чином формуючи уявлення про події як в української, так і світової спільноти.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Пріоритетною для журналістів на етапі «до» безпосередньої роботи в межах цієї теми, – є попередня спеціальна підготовка, що забезпечить базове розуміння загальних норм і принципів Міжнародного гуманітарного права, міжнародного звичаєвого права та орієнтування у відповідних міжнародних конвенціях, підписаних державами-учасницями, а також – загальне уявлення про Міжнародне кримінальне правосуддя.

Зокрема, загальне уявлення про Міжнародне гуманітарне право дозволить чітко ідентифікувати статус усіх учасників міжнародного збройного конфлікту, тобто комбатанта та некомбатанта, усвідомлювати «правила» ведення війни та що саме вважається порушенням законів та звичаїв війни, орієнтуватися в термінології, що також є дуже важливим в контексті фіксації та подальшої репрезентації наслідків бойових дій, зокрема воєнних злочинів. До прикладу, з погляду термінологічного апарату, яким послуговується журналіст, то варто розмежовувати поняття «військовий злочин» («стосується несення військової служби» [21]) та «воєнний злочин» («свідоме грубе порушення законів та звичаїв війни» [21]), щоб не формувати в аудиторії викривлене уявлення щодо предмету розмови. Також у межах цього питання зазначимо, що журналістам важливо враховувати те, що «воєнні злочини» є одним із видів міжнародних злочинів, тому варто розмежовувати з іншими видами міжнародних злочинів (геноцидом, злочинами проти людяності).

Журналістові варто чітко усвідомити свій статус та свою роль у фіксації воєнних злочинів, подальшій обробці зібраного матеріалу та репрезентації до уваги аудиторії. Журналісти можуть зібрати корисну інформацію (докази) для судових процесів (за умови достовірності зібраної інформації), але й водночас можуть, зафіксувавши конкретні докази, використати віднайдений матеріал для власних журналістських публікацій, таким чином актуалізуючи проблему наслідків збройної агресії рф на території України. Тож фахівці таким чином окреслюють основні наміри документування воєнних злочинів із позиції журналістів: зафіксувати факт та залишити його в історії; використати як інструмент для притягнення до відповідальності винних та

забезпечення правосуддя; адаптувати отриману інформацію для журналістського матеріалу [26]. Інформація, яку віднаходять та опрацьовують журналісти, може слугувати доказами конкретних воєнних злочинів, адже – це зображення або відео; свідчення (тих, хто вижив, або був свідком); речові докази (фрагменти зброї або гільзи); документи (підписаний лист); висновки експертів (наприклад, судово-медичний аналіз фотографії з метою отримання доказових даних, що можуть бути виявлені на її основі) [18, 30].

Також згідно з рекомендаціями, викладеними у Посібнику для журналістів зі збору та фіксації інформації про міжнародні злочини, ключовими елементами, які визначають допустимість зібраної інформації є: належність (доводить або ставить під сумнів факти); достовірність (правдоподібність інформації на основі її верифікації, автентичності та доказової цінності); відсутність впливу на неупередженість (питання журналіста не повинні впливати на особу, яка розповідає про суть злочину) [18, 30].

Фіксація воєнних злочинів. На етапі «до» фіксації воєнних злочинів фахівці рекомендують: попередньо з'ясувати контекст (зрозуміти, що саме відбувалося на певній території, як себе поводити мешканці під час цих подій); переконатися у надійності попередньої інформації, і для цього варто співпрацювати з первинними документаторами, правоохоронними та офіційними службами, які вже працювали на цій території [26].

На етапі «під час» фіксації воєнних злочинів фахівці рекомендують: мінімізувати можливу шкоду для жителів, які постраждали, зокрема повторно не опитувати людей, які вже надавали свідчення [26] (з метою убезпечення від ретравматизації). Всі інтерв'ю варто проводити за наявності інформованої згоди (проінформувати про мету інтерв'ю, використання записів, добровільну участь без грошової компенсації тощо).

Під час інтерв'ювання свідків/очевидців/постраждалих від воєнних злочинів варто керуватися професійними рекомендаціями, зокрема не формулювати питання таким чином, щоб це потенційно могло би вплинути на відповіді інтерв'ююваного. Журналіст передусім повинен піклуватися про безпеку героя, що полягає у дотриманні базового правила, – «не нашкодити» [24], адже некоректна поведінка журналіста може мати серйозні наслідки для інтерв'ююваного (ретравматизація, розвиток ПТСР чи інших негативних наслідків для психоемоційного стану; погіршення якості життя тощо).

Експертка Г. Кук окреслила принципи, яких варто дотримуватися журналістові під час інтерв'ю: пріоритетність інтересів травмованої людини; інформована згода та її зворотність; компетентне втручання; конфіденційність та анонімність; необхідний й достатній обсяг інформації (відсутність натуралізації); неупереджене й недискримінаційне висвітлення (враховувати гендерно-чутливий підхід); суспільна значущість інформації [25]. Також вона зацентрувала увагу на деталях, які можуть порушити приватність: обставини, наявність свідків, ведення репортажу з певної місцевості, зазначення напрямку, звідки було евакуйовано жертв, інші персональні деталі тощо [25].

На етапі «після» фіксації журналістам варто відштовхуватися від визначених комунікаційних намірів (а також запланованих комунікаційних ефектів), яких вони планують досягти: проінформувати чи вплинути на емоції аудиторії (актуалізувати проблему чи шокувати). Однак все ж у разі висвітлення смертельних випадків журналістам варто опиратися на конкретні рекомендації, відтак Комісія з журналістської етики сформувала такі: констатуйте факти та подавайте контекст; використовуйте належну лексику (замість «трупів» необхідно використовувати «тіла», «загиблі люди»); уникайте емоційної лексики, сенсаційності та клікбейту в заголовках; ставтеся з повагою до загиблої людини (не подавайте каліцтва, поранення, відсутність одягу великим планом) [20].

Автори Посібника журналіста з розслідування воєнних злочинів рекомендують журналістам враховувати такі рекомендації: підготуйтеся до можливого стресового стану джерела (і свого власного); вивчіть контекст; сприймайте кожну історію як унікальну; намагайтеся не змішувати власний досвід з досвідом героїв; усвідомлюйте роль травми в спогадах; подбайте про безпеку вашого джерела; надавайте героям контроль над ситуацією [19].

Досвід репрезентації воєнних злочинів. Розглянемо на конкретних прикладах специфіку роботи журналістів у контексті репрезентації воєнних злочинів російської армії на території України.

Поширеними прикладами порушень є вживання професійними комунікантами некоректної термінології. До прикладу, найчастіше журналісти використовують термін «військові злочини» у контексті дій російської армії на території України, маючи на увазі якраз «порушення законів і звичаїв війни»: «Україна має докази 109 тисяч російських військових злочинів і має намір переслідувати по суду кожен інцидент» [9], «Про необхідність притягнення до відповідальності винних у скоєнні військових злочинів – від безпосередніх виконавців до вищого військово-політичного керівництва Росії – активно обговорюється як в Україні, так і в світі» [3], «Покарання росії за військові злочини: у ЄС розповіли, яку допомогу надають Україні» [17] тощо.

У журналістських матеріалах також простежуються порушення вимог щодо інтерв'ювання постраждалих від воєнних злочинів та щодо оприлюднення таких історій. До прикладу, у матеріалі «Зґвалтована окупантами РФ українка вперше розповіла про пережитий жах» [15] авторкою дотримано принцип анонімності, проте не конфіденційності, адже висвітлюються обставини, місцеперебування, відстежується певна хронологія подій, тож такі деталі все ж надають можливість ідентифікувати героїню. У журналістському матеріалі «Російські солдати зґвалтували мене та вбили мого чоловіка» [12] виклад історії характеризується надмірною деталізацією, натуралізацією подій; право постраждалої на конфіденційність не було дотримано (зокрема, фото були зроблені безпосередньо в помешканні героїні, а також окреслено місце проживання). Враховуючи, що слідство триває, винуватців у скоєних діях щодо постраждалих ще не було віднайдено та відповідно не було

притягнуто до відповідальності, такі матеріали можуть нести потенційну небезпеку для героїнь обидвох матеріалів, адже інформація з публікацій надає можливість їх ідентифікувати.

Окреслимо приклади візрцевих практик журналістської роботи під час фіксації, осмислення та репрезентації воєнних злочинів. До прикладу, видання «Ukrainer» доволі активно актуалізує цю тему з різних ракурсів, намагається розкрити проблему воєнних злочинів російських військових об'ємно, панорамно, тому матеріали характеризуються широкими тематичними орієнтирами: екологічні наслідки воєнних злочинів російської армії [13, 14], культурні наслідки воєнних злочинів російської армії [11], примусова депортація українського населення, нав'язування російської культури [4, 16, 23], загальний огляд порушень міжнародних конвенцій з боку рф [22] тощо. Відзначимо, що автори цих матеріалів, які здебільшого оприлюднюються у рубриці «Злочини Росії», намагаються забезпечити контекст подій, використовують історичні екскурси (як-от в матеріалах про депортацію), послуговуються експертними думками, наводять у якості аргументів документи, що підтверджують наведену інформацію, відтак здебільшого реалізують власні авторські наміри, використовуючи потенціал аналітичних жанрів; і в цілому робота журналістів характеризується виживеним, ґрунтовним аналізом конкретної теми.

Журналісти видання «Радіо Свобода» також часто звертаються до розкриття теми воєнних злочинів, найчастіше все ж послуговуючись жанром інтерв'ю з метою репрезентувати досвід конкретних людей і на прикладі цих історій продемонструвати, якою є поведінка ворога, яким є ставлення щодо цивільних осіб, військово-полонених тощо. Здебільшого у матеріалах герої, очевидці подій розповідають: про воєнні злочини російської армії в умовах окупаційного режиму на захоплених територіях [6, 8], досвід перебування героїв в російському полоні [1, 7], російську фільтраційну систему на тимчасово окупованих територіях [2, 5] тощо.

Також серед віднайдених матеріалів про воєнні злочини звернемо увагу на спецпроект журналістів, в межах якого комунікаційним наміром авторів було розлого розкрити досвід перебування в окупації жителів Бучі (на прикладі історій жителів одного з будинків). У публікації «Банальність бруталності. Тридцять три дні окупації у будинку №17, Буча, Україна» оприлюднили листування з Telegram-чату, яким користувалися 88 мешканців однієї багатоповерхівки у Бучі – «будинку №17» [10], фото та відеоматеріали (авторські та надані героями), додали конкретні історії жителів цього будинку, систематизувавши зібраний матеріал та вибудувавши за хронологічним принципом із метою забезпечити поступове розгортання цієї історії. Виклад не характеризується емоційністю, сенсаційністю, не простежується суб'єктивність журналістів, наміри авторів вплинути на специфіку розкриття цієї історії, що цілком можна вважати візрцевим прикладом журналістської роботи у межах цієї теми (за винятком вжитого журналістами терміну «трупи» щодо загиблих).

Висновки та перспективи дослідження.

Розглянувши журналістські матеріали про воєнні злочини російської армії на території України, ми окреслили поширені порушення, що простежуються в журналістській роботі (здебільшого журналісти використовують некоректну термінологію, вдаються до натуралістичного відображення суті злочинів, подають деталі, які можуть допомогти ідентифікувати особи постраждалих тощо). Також ми відзначили приклади журналістських практик, які, на наше переконання, цілком відповідають вимогам, відтак формують широке, панорамне уявлення про наслідки воєнних злочинів російських військових для українського суспільства; у таких публікаціях журналісти забезпечують розуміння контексту, використовують історичні екскурси, залучають експертів, послуговуються базовими знаннями Міжнародного гуманітарного права для роз'яснення суті воєнних злочинів тощо. У наступних дослідженнях вважаємо доцільним сфокусувати увагу на визначенні комунікаційних намірів і стратегій журналістів при репрезентації досвіду постраждалих від воєнних злочинів в українських масмедіа.

ЛІТЕРАТУРА:

1. «Били до непритомності, розстрілювали в камерах»: що роблять із в'язнями з Херсона в російських тюрмах. Радіо Свобода: вебсайт. URL: <http://surl.li/ridfm> (дата звернення: 12.10.2023).
2. Вирватися із Маріуполя: розповіді очевидців про те, як можна обійти російську «фільтраційну» систему. Радіо Свобода: вебсайт. URL: <http://surl.li/ridfy> (дата звернення: 12.10.2023).
3. Від Мілошевича до Путіна: як покарати керівництво Росії та військових за воєнні злочини в Україні. Радіо Свобода: вебсайт. URL: <http://surl.li/ridgl> (дата звернення: 12.10.2023).
4. Гаврилов В. Століття депортацій. Як Росія знищувала і знищує народи. Ukrainer: вебсайт. URL: <http://surl.li/ridha> (дата звернення: 12.10.2023).
5. «Залишайте мене на лавочці, я помиратиму». Пенсіонери з Маріуполя – про смерть у підвалах та безліч «фільтрацій». Радіо Свобода: вебсайт. URL: <http://surl.li/ridhv> (дата звернення: 12.10.2023).
6. «Здохнеш і згниєш у камері». Посадовичка з Запоріжжя розповіла про окупацію, полон та катування. Радіо Свобода: вебсайт. URL: <http://surl.li/ridhy> (дата звернення: 12.10.2023).
7. Їх здали місцеві «любители русского мира». Історії мелітопольців, яких Росія викрала і судить як «терористів». Радіо Свобода: вебсайт. URL: <http://surl.li/ridif> (дата звернення: 12.10.2023).

8. «Катівні, насильство, вбивства». Як російські військові переслідують українців в окупації. Радіо Свобода: вебсайт. URL: <http://surl.li/ridiq> (дата звернення: 15.10.2023).
9. Коваленко О. Україна вже зараз може довести понад 100 тисяч злочинів РФ, – Генпрокуратура. УНІАН: вебсайт. URL: <http://surl.li/ridiw> (дата звернення: 19.11.2023).
10. Корнійчук Я., Логінова О., Любич Я. Банальність бруталності. Тридцять три дні окупації у будинку №17, Буча, Україна. OCCRP: вебсайт. URL: <http://surl.li/ridjd> (дата звернення: 15.10.2023).
11. Ластовири М. Країна-крадійка: які культурні цінності України викрала Росія. Ukrainer: вебсайт. URL: <http://surl.li/ridjn> (дата звернення: 15.10.2023).
12. Лімає Й. «Російські солдати зґвалтували мене та вбили мого чоловіка». BBC News Україна: вебсайт. URL: <http://surl.li/ridkc> (дата звернення: 15.10.2023).
13. Мудрак Д. Перші історії з підтопленого лівобережжя Дніпра. Ukrainer: вебсайт. URL: <http://surl.li/ridku> (дата звернення: 15.10.2023).
14. Мудрак Д. Що ми втрачаємо внаслідок теракту на Каховській ГЕС. Ukrainer: вебсайт. URL: <http://surl.li/ridlp> (дата звернення: 15.10.2023).
15. Орлова В. «Зґвалтована окупантами РФ українка вперше розповіла про пережитий жах». УНІАН: вебсайт. URL: <http://surl.li/ridmd> (дата звернення: 12.10.2023).
16. Панасюк С. Росія депортує українців (знову). Ukrainer: вебсайт. URL: <http://surl.li/ridmk> (дата звернення: 15.10.2023).
17. Покарання росії за військові злочини: у ЄС розповіли, яку допомогу надають Україні. УКРІНФОРМ: вебсайт. URL: <http://surl.li/ridmo> (дата звернення: 12.10.2023).
18. Посібник для журналістів зі збору та фіксації інформації про міжнародні злочини. Інститут розвитку регіональної преси. Київ: ГО «Інститут розвитку регіональної преси». 2023. 41 с. URL: <http://surl.li/ridyk> (дата звернення: 12.10.2023).
19. Посібник журналіста з розслідування воєнних злочинів. GIJN: вебсайт. URL: <http://surl.li/ridnf> (дата звернення: 12.10.2023).
20. Рекомендації КЖЕ щодо висвітлення загибелі людей під час війни. Комісія з журналістської етики: вебсайт. URL: <http://surl.li/jkqui> (дата звернення: 12.10.2023).
21. Рекомендації Комісії з журналістської етики щодо словника воєнного часу. Комісія з журналістської етики: вебсайт. URL: <http://surl.li/dhbcg> (дата звернення: 12.10.2023).
22. Старостенко А. Які домовленості Росія порушила за час війни в Україні. Ukrainer: вебсайт. URL: <http://surl.li/ridos> (дата звернення: 15.10.2023).
23. Черняк Д. Зросійщення дітей як інструмент окупації. Ukrainer: вебсайт. URL: <http://surl.li/ridpm> (дата звернення: 12.10.2023).

24. Як викладати журналістику конфлікту: посібник для викладачів факультетів журналістики. Київ: ГО «Український інститут медіа та комунікації», 2019. 112 с.
25. Як ЗМІ висвітлювати воєнні злочини, зокрема, зґвалтування: експертний коментар. Детектор медіа: вебсайт. URL: <http://surl.li/ridpz> (дата звернення: 12.10.2023).
26. Як фіксувати та документувати російські воєнні злочини. Медіамейкер: вебсайт. URL: <http://surl.li/ridqi> (дата звернення: 12.10.2023).

УДК 070:341.3(477)

DOI: <https://doi.org/10.18524/2308-3255.2023.29.300644>

RECORDING AND REPRESENTATION OF WAR CRIMES OF THE RUSSIAN ARMY ON THE TERRITORY OF UKRAINE: EXPERIENCE OF UKRAINIAN JOURNALISTS

Alina Chervinchuk,

Senior Lecturer at the Department of Journalism,
Advertising and Media Communications
Faculty of Journalism, Advertising, and Publishing
Odesa I. I. Mechnikov National University
e-mail: alinachervinchuk@gmail.com

The article emphasizes that journalists play an important role in the process of recording war crimes and in the further processing of the collected material for representation in specific genre formats available for perception by the audience. The coverage of war crimes by the Russian military, on the one hand, problematizes the bloody Russian-Ukrainian war, reflecting the tragic experience that Ukrainian society is currently living, and at the same time – it records the evidence base regarding Russia's disregard of international conventions, in particular the general rules and customs of warfare, as well as in the context protection of the civilian population during the war, treatment of prisoners of war, etc. This problem needs to be fixed, understood, evaluated, updated and explained both for the Ukrainian audience and the world community, which explains the professional interest of Ukrainian and foreign journalists, the rapid increase in the number of publications on this topic.

It is emphasized that journalists must have special training, that is, a basic understanding of International Humanitarian Law, international conventions, as well as be able to navigate freely in the recommendations for covering the stories of victims and victims of war crimes.

Keywords: war crimes, Russian-Ukrainian war, journalism, mass media, victims.

REFERENCES:

1. «Byly do neprytomnosti, rozstriliuvaly v kamerakh»: shcho robliat iz v'iazniamy z Khersona v rosiiskyykh tiurmakh. [«Beated unconscious, shot in cells»: what is done to prisoners from Kherson in Russian prisons] (2023). Radio Svoboda. URL: <http://surl.li/ridfm> (accessed: 12.10.2023) [In Ukrainian].
2. Vyrvatysia iz Mariupolia: rozpovidi ochevydtsiv pro te, yak mozhna obiity rosiisku «filtratsiinu» systemu. [Break out of Mariupol: eyewitness accounts of how to bypass the Russian «filtration» system] (2022). Radio Svoboda. URL: <http://surl.li/ridfy> (accessed: 12.10.2023) [In Ukrainian].
3. Vid Miloshevycha do Putina: yak pokaraty kerivnytstvo Rosii ta viiskovykh za voienni zlochyny v Ukraini. [From Milosevic to Putin: how to punish the leadership of Russia and the military for war crimes in Ukraine] (2022). Radio Svoboda. URL: <http://surl.li/ridgl> (accessed: 12.10.2023) [In Ukrainian].
4. Havrylov V. Stolittia deportatsii. Yak Rosiia znyshchuvala i znyshchuie narody. [A century of deportations. How Russia destroyed and destroys nations] (2023). Ukrainer. URL: <http://surl.li/ridha> (accessed: 12.10.2023) [In Ukrainian].
5. «Zalyshaite mene na lavochtsi, ya pomyratymu». Pensionery z Mariupolia – pro smert u pidvalakh ta bezlich «filtratsii». [«Leave me on the bench, I will die». Pensioners from Mariupol – about death in basements and many «filtrations»] (2022). Radio Svoboda. URL: <http://surl.li/ridhv> (accessed: 12.10.2023) [In Ukrainian].
6. «Zdokhnesh i zghnyiesh u kameri». Posadovytsia z Zaporizhzhia rozpovila pro okupatsiiu, polon ta katuvannia. [«You will die and rot in the cell». An official from Zaporozhye spoke about the occupation, capture and torture] (2023). Radio Svoboda. URL: <http://surl.li/ridhy> (accessed: 12.10.2023) [In Ukrainian].
7. Yikh zdaly mistsevi «liubytely russkoho myra». Istarii melitopoltsiv, yakykh Rosiia vykrala i sudyt yak «terorystiv». [They were handed in by local «lovers of the Russian world». The stories of Melitopol people, who were kidnapped by Russia and are being tried as «terrorists»] (2023). Radio Svoboda. URL: <http://surl.li/ridif> (accessed: 12.10.2023) [In Ukrainian].
8. «Kativni, nasylstvo, vbyvstva». Yak rosiiski viiskovi peresliduiut ukraintsiv v okupatsii. [«Torturing, violence, murders». How the Russian military persecutes Ukrainians in the occupation] (2022). Radio Svoboda. URL: <http://surl.li/ridiq> (accessed: 15.10.2023) [In Ukrainian].
9. Kovalenko, O. Ukraina vzhe zaraz mozhe dovesty ponad 100 tysiach zlochyniv RF, – Henprokuratura. [Ukraine can already prove more than 100,000 crimes of the Russian Federation, – Prosecutor General's Office] (2023). UNIAN. URL: <http://surl.li/ridiw> (accessed: 19.11.2023) [In Ukrainian].

10. Korniiuk, Ya., Lohinova, O., Liubchych, Ya. Banalnist brutalnosti. Trydtsiat try dni okupatsii u budynku №17, Bucha, Ukraina. [The banality of brutality. Thirty-three days of occupation in building No. 17, Bucha, Ukraine] (2022). OCCRP. URL: <http://surl.li/ridjd> (accessed: 15.10.2023) [In Ukrainian].
11. Lastovyria, M. Kraina-kradiika: yaki kulturni tsinnosti Ukrainy vykrala Rosiia. [The thief country: what cultural values of Ukraine did Russia steal] (2023). Ukrainer. URL: <http://surl.li/ridjn> (accessed: 15.10.2023) [In Ukrainian].
12. Limaie, Y. «Rosiiski soldaty zgvaltuvaly mene ta vbyly moho cholovika». [«Russian soldiers raped me and killed my husband»] (2022). BBC News Ukraina. URL: <http://surl.li/ridkc> (accessed: 15.10.2023) [In Ukrainian].
13. Mudrak, D. Pershi istorii z pidtoplenoho livoberezhzhia Dnipra. [The first stories from the submerged left bank of the Dnieper] (2023). Ukrainer. URL: <http://surl.li/ridku> (accessed: 15.10.2023) [In Ukrainian].
14. Mudrak, D. Shcho my vtrachaiemo vnaslidok teraktu na Kakhovskii HES. [What we lose as a result of the terrorist attack on Kakhovskaya HPP] (2023). Ukrainer. URL: <http://surl.li/ridlp> (accessed: 15.10.2023) [In Ukrainian].
15. Orlova, V. «Zgvaltovana okupantamy RF ukrainka vpershe rozpovila pro perezhytyi zhakh». [«Ukrainian woman who was raped by the occupiers of the Russian Federation spoke for the first time about the horror she experienced»] (2022). UNIAN. URL: <http://surl.li/ridmd> (accessed: 12.10.2023) [In Ukrainian].
16. Panasiuk, S. Rosiia deportuie ukraintsiv (zнову). [Russia deports Ukrainians (again)] (2022). Ukrainer. URL: <http://surl.li/ridmk> (accessed: 15.10.2023) [In Ukrainian].
17. Pokarannia rosii za viiskovi zlochyiny: u YeS rozpovily, yaku dopomohu nadaiut Ukraini. [Punishment of Russia for war crimes: the EU revealed what kind of aid they provide to Ukraine] (2022). UKRINFORM. URL: <http://surl.li/ridmo> (accessed: 12.10.2023) [In Ukrainian].
18. Posibnyk dlia zhurnalistiv zi zboru ta fiksatsii informatsii pro mizhnarodni zlochyiny. (2023). [Guide for journalists on collecting and recording information about international crimes]. Kyiv. URL: <http://surl.li/ridyk> (accessed: 12.10.2023) [In Ukrainian].
19. Posibnyk zhurnalista z rozsliduvannia voiennykh zlochyyniv. [Journalist's Guide to Investigating War Crimes] (2023). GIJN. URL: <http://surl.li/ridnf> (accessed: 12.10.2023) [In Ukrainian].
20. Rekomendatsii KZHE shchodo vysvitlennia zahybeli liudei pid chas viiny. [Recommendations of the CJEU on the coverage of the death of people during the war] (2022). Komisiia z zhurnalistyskoi etyky. URL: <http://surl.li/jkqui> (accessed: 12.10.2023) [In Ukrainian].

21. Rekomendatsii Komisii z zhurnalistskoi etyky shchodo slovnyka voiennoho chasu. [Recommendations of the Journalistic Ethics Commission on the Wartime Dictionary] (2022). Komisiia z zhurnalistskoi etyky. URL: <http://surl.li/dhbcg> (accessed: 12.10.2023) [In Ukrainian].
22. Starostenko, A. Yaki domovlenosti Rosiia porushyla za chas viiny v Ukraini. [What agreements did Russia violate during the war in Ukraine] (2023). Ukrainer. URL: <http://surl.li/ridos> (accessed: 15.10.2023) [In Ukrainian].
23. Cherniak, D. Zrosiishchennia ditei yak instrument okupatsii. [Convergence of children as a tool of occupation] (2022). Ukrainer. URL: <http://surl.li/ridpm> (accessed: 12.10.2023) [In Ukrainian].
24. Yak vykladaty zhurnalistyku konfliktu: posibnyk dlia vykladachiv fakultetiv zhurnalistyky. (2019). [How to teach conflict journalism: a guide for teachers of journalism faculties]. Kyiv [In Ukrainian].
25. Yak ZMI vysvitliuvaty voienni zlochyny, zokrema, zgvaltuvannia: ekspertnyi komentar. [How mass media cover war crimes, in particular, rape: expert commentary] (2022). Detektor media. URL: <http://surl.li/ridpz> (accessed: 12.10.2023) [In Ukrainian].
26. Yak fiksuvaty ta dokumentuvaty rosiiski voienni zlochyny. [How to record and document Russian war crimes] (2023). Mediameiker. URL: <http://surl.li/ridqi> (accessed: 12.10.2023) [In Ukrainian].

ВИМОГИ ДО ПОДАННЯ МАТЕРІАЛІВ

Редколегія наукового збірника «Діалог: Медіастудії», що видається на факультеті журналістики, реклами та видавничої справи Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, приймає статті до чергового випуску.

Проблематика збірника: соціальні комунікації, зокрема професійні стандарти журналістики, мережеві ЗМІ, теорія та історія публіцистики, журналістики, актуальні проблеми реклами та піар тощо.

ДЛЯ ОПУБЛІКУВАННЯ СТАТТІ НЕОБХІДНО ПОДАТИ:

1. Текст статті в електронному вигляді.
2. Відомості про авторів.
3. Витяг із протоколу засідання кафедри чи рекомендацію керівника (для аспірантів).
4. Зовнішню рецензію.

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ:

Україна, 65058, м. Одеса, Французький бульвар, 24/26, ауд. 74.

ДОВІДКИ ЗА ТЕЛЕФОНАМИ:

+380677761776 – Іванова Олена Андріївна

АДРЕСА ЕЛЕКТРОННОЇ ПОШТИ:

dialog.media.studies@gmail.com або ad.pr.chair@gmail.com

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ

у збірник наукових праць «Діалог: Медіастудії»

До друку приймаються статті українською та англійською мовами, обсягом не більше 5 тисяч слів разом зі списком літератури.

За структурою стаття має відповідати вимогам, затвердженим Постановою президії ВАК України від 15.01.2003 р. № 7-05/1 «Про підвищення вимог до фахових видань, внесених до переліків ВАК України» і містити такі елементи:

- актуальність дослідження, постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими або практичними завданнями;
- аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано певну проблему і на які спирається автор;
- виокремлення не вирішених раніше аспектів загальної проблеми, яким присвячується стаття;
- формулювання мети статті (постановка завдання);
- виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;
- висновки за проведеним дослідженням і перспективи розвідок у цьому напрямку.

МАКЕТ СТОРІНКИ

- Для оригіналу-макета використовується формат А4.
- Абзацний відступ – 1 см.
- Міжрядковий інтервал – 1,5.
- Якщо у статті передбачено використання нестандартних гарнітур (окрім Times New Roman, Arial, Courier New, Calibri), необхідно окремо додати файли шрифтів.

РОЗТАШУВАННЯ МАТЕРІАЛІВ

1. УДК вказується в першому рядку сторінки і вирівнюється за лівим краєм (усі літери – прописні).
2. Інформація про автора: ім'я та прізвище автора (авторів) і через кому скорочено – вчене звання, науковий ступінь, посада автора (накреслення – курсив).
3. Інформація про назву організації, де працює (навчається) автор (накреслення – курсив).
4. Адреса електронної пошти автора (накреслення – курсив).

5. Заголовок статті набирається в наступному за УДК рядку (накреслення – напівжирне).
6. Далі – анотація українською мовою. Текст анотації повинен відповідати вимогам реферативної бази Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського «Україніка наукова». Обсяг 600-900 знаків із пробілами. Ключові слова: не менше 3 і не більше 10 термінів.
7. **Інформація, зазначена у п. 2–5, дублюється англійською мовою.** Увага! Англomовна анотація має бути розширеною – від 250 до 500 слів (див.: Додаток 1).
8. Після анотацій з абзацу викладається основний текст статті. У статті напівжирним виділяються: актуальність, мета, а також ключові ідеї дослідження.
9. Далі з абзацу напівжирним – Література. Посилання на літературні джерела послідовно нумеруються арабськими цифрами за абеткою і зазначаються у квадратних дужках, де вказуються порядковий номер джерела та через кому конкретна сторінка [2, 17]. Список літератури оформлюється відповідно до ДСТУ 8302:2015. «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання» Звертаємо увагу, що згідно з новими вимогами міста пишуться повністю: Київ, Львів, Одеса та ін.
10. Після списку використаних джерел мовою оригіналу подається з вирівнюванням по центру REFERENCES (див.: Додаток 2). Список літератури (References) має повністю відповідати списку літератури національною мовою. Прізвища авторів та власні назви (журналів, видавництв) транслітеруються латиницею; назви статей, конференцій – перекладаються англійською мовою; після кожного посилання необхідно в дужках вказати мову оригіналу джерела – [In Ukrainian], [In Russian] тощо. Для транслітерації рекомендуємо скористатися наступними он-лайн сервісами: для джерел українською мовою – «Стандартна українська транслітерація» в режимі паспортний стандарт (<http://translit.kh.ua/Тpassport>); для джерел російською мовою – «ТРАНСЛИТ.СС» (<http://translit.cc>).

На електронну пошту надсилається два файли:

- Перший (Surname.doc) – із текстами статті й анотацій із ключовими словами, замість Surname – прізвище англійською мовою;
- Другий (Surname-dani.doc) – із відомостями про авторів (прізвище, ім'я, по батькові; посада; вчене звання, науковий ступінь; місце роботи або навчання; адреса електронної пошти; домашня адреса; номери контактних телефонів).

Додаток 1

**ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ РОЗШИРЕНОЇ
АНГЛОМОВНОЇ АНОТАЦІЇ**

Анотація повинна викладати суттєві факти роботи, не містити матеріал, який відсутній в основній частині публікації. Структура анотації має повторювати структуру статті. Анотація має містити відповіді на такі запитання:

- У чому актуальність дослідження?
- Що ми знаємо з теми і що нового додаємо?
- Як здійснювалося дослідження (метод, матеріал, процедура)?
- Які результати дослідження?
- Що це означає, чим корисні результати?

На сайті видавництва EMERALD наведені приклади написання анотації (<http://www.emeraldinsight.com/authors/guides/write/abstracts.htm?part=3&>).

Додаток 2

**ПРИКЛАД ОФОРМЛЕННЯ REFERENCES
(СТИЛЬ APA 6TH EDITION):****КНИГА:**

Baudrillard, J. (2006). *Prozrachnost Zla* [La Transparence du Mal]. Moscow. [In Russian].
(у списку: Бодрийяр Ж. Прозрачность зла. Москва: Добросвет, 2006.)

Horbulin, V. P. (2017). *Svitova hibrydna viyna: ukrainskyi front: kolektyvna monohrafia* [World hybrid war: Ukrainian front: collective monograph]. Kyiv. 494 p. [In Ukrainian].
(у списку: Горбулін В. П. Світова гібридна війна: український фронт: колект. монографія / за ред. В. П. Горбуліна; Нац. ін-т стратег. дослідж. Київ: НІСД, 2017. 494 с.)

ГЛАВА ІЗ КНИГИ:

Chernykh, O. O. (2014). *Mova vorozhnechi, mova nenavysti, hate speech* [Language of hostility, hate speech] *Encyklopedija prav ljudy: kolektyvna monohrafija*. In N. A. Sejko, N. P. Pavlyk eds. [Encyclopedia of human rights: collective monograph]. Zhytomyr. pp. 178–179. [In Ukrainian].
(у списку: Черних О. О. Мова ворожнечі, мова ненависті, hate speech: Енциклопедія прав людини: колект. монографія / кол. авт., за заг. ред. проф. Н. А. Сейко; відп.ред. Н. П. Павлик. Житомир: Вид-во «Волинь», 2014. С. 178–179.)

СТАТТЯ:

Arkait K. (2017). My zhyvemo odnym dnev. Trevelog [We are living one day at a time]. *Krytyka*. Vol. 1–2 (231–232). pp. 2–17 [In Ukrainian].

(у списку: Аркайт К. Ми живемо одним днем. Тревелог. *Критика*. 2017. Число 1–2 (231–232). Січень – лютий. С. 2–17.)

СТАТТЯ НА САЙТІ:

Isakova, T. O. (2016). Mova vorozhnechi jak problema ukrajinsjkogho informacijnogho prostoru [Hate speech as the problem of Ukrainian information space]. *Strategichni priorytety*. Serija: Polityka. Vol. 4. pp. 90–97. URL: <http://ippi.org.ua/sites/default/files/isakova.pdf> (accessed 12.10.2018) [In Ukrainian].

(у списку: Ісакова Т.О. Мова ворожнечі як проблема українського інформаційного простору. *Стратегічні пріоритети*. Серія: Політика. 2016. №4. С. 90–97. URL: <http://ippi.org.ua/sites/default/files/isakova.pdf>.) (дата звернення: 12.10.2018)

Vasina, O. (2015). Komu nalezhat odeski ZMI. Analiz instytutu masovoi informatsii [Who are the owners of Odessa Mass-Media. Analysis of Institute of Mass Information]. URL: http://osvita.mediasapiens.ua/trends/1411978127/komu_nalezhat_odeski_zmi_analiz_institutu_masovoi_informatsii/ (accessed 21.03.2019) [In Ukrainian].

(у списку: Васіна О. Кому належать одеські ЗМІ. Аналіз Інституту масової інформації. 2015. URL: http://osvita.mediasapiens.ua/trends/1411978127/komu_nalezhat_odeski_zmi_analiz_institutu_masovoi_informatsii/) (дата звернення: 21.03.2019).

ПОСИЛАННЯ НА ЕЛЕКТРОННИЙ РЕСУРС БЕЗ АВТОРА:

Shcherbanka: liudy u «ynvalydy» (2017) [Shcherbanka: people and «invalids»]. December 25. URL: <http://7kanal.com.ua/2017/12/shherbanka-lyudi-i-invalidyi/> [In Russian].

(у списку: Щербанка: люди и «инвалиды». 2017. 25 грудня. URL: <http://7kanal.com.ua/2017/12/shher-banka-lyudi-i-invalidyi/>)

АВТОРЕФЕРАТ:

Onufriy, S. (2015). Politychnyi dyskurs ZMI Ukrainy u svitovomu informatsiinomu prostori. [Political Discourse of Ukrainian Mass Media in the World Informational Space]. Abstract of a thesis of PhD Philology. Kyiv. 20 p. [In Ukrainian].

(у списку: Онуфрієв С. Політичний дискурс ЗМІ України у світовому інформаційному просторі: автореф. дис ... канд. філол. наук. Київ. 2015. 20 с.)

ЗВІТ:

Kabinet Ministriv Ukrainy (2016). Zvit Uriadu Ukrainy – 2016. [The Ukrainian Government Report – 2016]. URL: www.kmu.gov.ua/ua/news/zvit-uryadu-ukrayini-2016. (accessed 01.05.2018) [In Ukrainian].

(у списку: Звіт Уряду України – 2016. URL: www.kmu.gov.ua/ua/news/zvit-uryadu-ukrayini-2016 (дата звернення: 01.05.2018))

ЗАКОН:

Zakon Ukrainy «Pro zasady derzhavnoi movnoi polityky» [The Law of Ukraine «On the principles of state language policy»]. № 4651–VI (2012). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5029-17/page2> (accessed 11.01.2018) [In Ukrainian].

(у списку: Закон України «Про засади державної мовної політики». 2012. №4651–VI. URL: zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5029-17/page2. (дата звернення: 11.01.2018))

ПОСИЛАННЯ НА РАДІОЕФІР ТА ВІДЕОРОЛИКИ:

Vesti (2014, February 18, 16:00). Radio of Russia [Audio podcast]. URL: www.radiorus.ru/brand/audio/id/57098/date/2014-02-18/ [In Russian].

Poznavatel [video]. URL: <https://www.youtube.com/user/ThePoznavatel/about> (accessed: 17.08.2019).

(у списку: Познаватель [video]. URL: <https://www.youtube.com/user/ThePoznavatel/about> (дата звернення: 17.08.2019)).

Kharkiv'yany nazhakhani: na vulytsyu vyhnaly khvorykh na smertel'nu formu tuberkul'ozu [video] [Kharkivans terrified: expel deadly tuberculosis patients] (2013, November 09). URL: <https://fakty.com.ua/ua/lifestyle/zdorove/20131109-1493012> (accessed: 02.12.2019) [In Ukrainian].

(у списку: Харків'яни нажахані: на вулицю вигнали хворих на смертельну форму туберкульозу [відео]. URL: <https://fakty.com.ua/ua/lifestyle/zdorove/20131109-1493012> (дата звернення: 02.12.2019)).

Наукове видання
Scientific edition

Діалог: Медіастудії
Науковий журнал

Dialog: Mediastudios
Scientific Journal

Випуск 29 ' 2023
Issue 29 ' 2023

Свідоцтво KB №9978 від 21.06.2005
Тираж 300 прим. Замовлення №24004

Над випуском працювали:

Алла Коваленко (відповідальний секретар)
Сергій Азєєв (технічний секретар)

Підписано до друку 01.12.2023
Формат 60х90/16. Гарнітура Arial Narrow.
Обл.-вид. арк. 11,2. Ум. друк. арк. 10,0.
Друк цифровий.

Додрукарську підготовку здійснено
на факультеті журналістики, реклами та видавничої справи
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

Адреса редакції:

65058, м. Одеса, Французький бульвар, 24/26,
Деканат факультету журналістики, реклами та видавничої справи, ауд. 74
Тел. +38 048 776 08 86, e-mail: dialog.media.studies@gmail.com

Видавець і виготовлювач: С. Л. Назарчук

65009, Одеса, Фонтанська дорога, 10

Тел. +38 050 905 23 77

E-mail: selen_odessa@ukr.net

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК №7024 від 23.12.2019